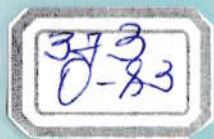
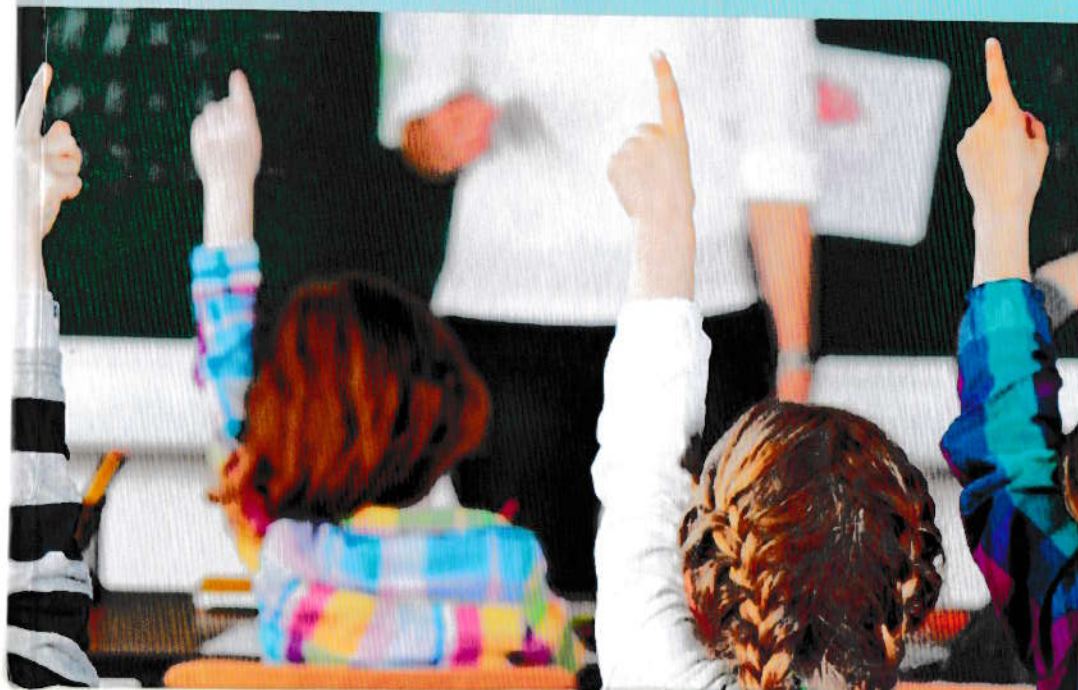

Ф.И.ОЧИЛОВ, З.А.УМАРОВА

**ПЕДАГОГИКАИ ТАЪЛИМИ ИБТИДОЙ,
ИННОВАТСИЯ ВА ИНТЕГРАТСИЯ**

373
0-83

ВАЗОРАТИ ТАЪЛИМОТИ ОЛЙ, ФАН ВА
ИННОВАТСИОНИИ ҚУМҲУРИИ ЎЗБЕКИСТОН

ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ПЕДАГОГИИ
ШАҲРИ ЧИРЧИҚ

Ф.И.ОЧИЛОВ, З.А.УМАРОВА

ПЕДАГОГИКАИ ТАЪЛИМИ ИБТИДОЙ,
ИННОВАТСИЯ ВА ИНТЕГРАТСИЯ

(Китоби дарсӣ барои донишомӯзони бакалавриати
60110500 – «Таълими ибтидоӣ»)

«City of book»
Тошкент – 2023

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI
1-FILIALI

UOK-373;37.0
КВК-74.202.2;74.1
О-83

Очилов Ф.И., Умарова З.А. Педагогикаи таълимии ибтидоӣ, инноватсия ва интеграция // Китоби дарсӣ. Тошкент. «City of book», 2023. – 200 саҳифа.

Дар ин китоби дарсӣ масъалаҳои педагогика, инноватсия ва интеграцияи таълими ибтидоӣ мавриди таҳлил қарор гирифта, он барои омӯзгорони оянда пешбинӣ шудааст. Китоби дарсӣ мувофиқи барномаи фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ, инноватсия ва интеграция» дар асоси санадҳои меъриии ҳуқуқии нав оид ба маориф таҳия шудааст, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон № ПФ-5847 8 октябр соли 2019 «Концепсияи рушд ба системаи маълумоти олии Ҷумҳурии Ўзбекистон то соли 2030» дар асоси талабот ба вучуд оварда шудааст.

Китоби дарсӣ аввалин таҷриба дар ин мавзӯ буда, интизори андеша, эрод ва пешниҳодҳои шумо дар ин бора ҳастем.

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛИ:

Мардонов Шукурулло Қўлдошев – доктори илмҳои педагогӣ, профессор.

БАРАСИКУНАНДАҲО:

Маҳкамов Улфат Илхамович – доктори илмҳои педагогӣ, профессор.

Самиев Асроридин Сайфиidinovich – доктори илми фалсафаи фанҳои педагогӣ (PhD), дотсент.

Китоби дарсӣ тибқи фармони Вазорати таълимоти олии, фан ва инноватсионии Ҷумҳурии Ўзбекистон № 314 аз 17 июли соли 2023 ва нашри нашрияхое, ки аз ҷониби Девони Вазирони Ҷумҳурии Ўзбекистон иҷозатномадоранд, иҷозат дода шудааст.

ISBN 978-9910-9413-7-5

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI

© Очилов ва б., 2023

©«City of book», 2023

МУНДАРИҶА

МУҚАДДИМА	5
Модули 1. Хусусиятҳои умумии «Педагогикаи таълими ибтидоӣ»	7
Мавзӯи 1. Мазмуни мафҳуми «Педагогикаи таълими ибтидоӣ»	7
Мавзӯи 2. Методикаи педагогикаи таълими ибтидоӣ	12
Мавзӯи 3. Қонунҳои умумии инкишофи шахсият ва андешаҳо дар бораи ташхиси он	18
Мавзӯи 4. Таърихи педагогикаи таълими ибтидоӣ	25
Мавзӯи 5. Раванди педагогӣ дар таълими ибтидоӣ	30
Мавзӯи 6. Талаботи тахассусӣ ба муаллимони синфҳои ибтидоӣ	42
Модули 2. Дидактикаи таълими ибтидоӣ	54
Мавзӯи 7. Мазмуни «Дидактикаи таълими ибтидоӣ»	54
Мавзӯи 8. Раванди таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ	60
Мавзӯи 9. Асосҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ	65
Мавзӯи 10. Усулҳои ташкили таълими ибтидоӣ	70
Мавзӯи 11. Дарс – ҳамчун шакли асосии таълими ибтидоӣ	76
Мавзӯи 12. Санҷиш ва баҳодиҳии натиҷаҳои дониши азхудкардаи донишҷӯён	81
Модули 3. Назарияи тарбия дар таълими ибтидоӣ	87
Мавзӯи 13. Мазмуни принципҳо ва усулҳои раванди тарбия ...	87
Мавзӯи 14. Тарбия ҳамчун раванд дар таълими ибтидоӣ	93
Мавзӯи 15. Асосҳои тарбияи миллии дар таълими ибтидоӣ	98
Мавзӯи 16. Гуманизатсия ва демократикунонии раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ	105
Мавзӯи 17. Тамоюлҳои муносири раванди таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ	111
Модули 4. Инноватсия дар таълими ибтидоӣ	117

Мавзӯи 18. Мазмуни инноватсия дар таълими ибтидоӣ	117
Мавзӯи 19. Фаъолияти инноватсионии муаллимони синфҳои ибтидоӣ	122
Мавзӯи 20. Системи кредитӣ-модулии таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ	128
Мавзӯи 21. Ташкили раванди тарбия дар асоси низоми кредитӣ-модули дар таҳсилоти ибтидоӣ	136
Мавзӯи 22. Технологияи таълими фосилавӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ	141
Мавзӯи 23. Технологияҳои инноватсионии таҳсилоти ибтидоӣ дар кишварҳои пешрафта	150
Модули 5. Интегратсия дар таълими ибтидоӣ	155
Мавзӯи 24. Моҳияти интегратсия дар таълими ибтидоӣ	155
Мавзӯи 25. Дарсҳои интегратсионӣ дар таълими ибтидоӣ	161
Мавзӯи 26. Усули кластерӣ дар таълими ибтидоӣ	165
Мавзӯи 27. Усули «Мактаб-лабораторӣ» дар таълими ибтидоӣ	170
Мавзӯи 28. Усули дарсҳои маҳорат дар таълими ибтидоӣ	176
Мавзӯи 29. Таҷрибаи ташкили таълими ибтидоӣ дар асоси интегратсия дар мамлакатҳои тараққикарда	180
Мавзӯи 30. Арзёбии интегратсионӣ самаранокии таълими ибтидоӣ	184
Мавзӯҳои ва супоришҳо барои омӯзиши мустақилона	189
Луғат	191
Адабиётҳои тавсияшуда	196

МУҚАДДИМА

Дар давраи Ренессанси сеюм, ки дар Ўзбекистон барпо карда шуда истодааст, инкишоф додани таълими ибтидоӣ ва тавассути он ба камол расидани бачагони 7-11 сола вазифаи муҳим мебошад. Дар ин маврид Мууроҷиатномаи Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон Шавкат Мирзиёев дар Маҷлиси Олӣ (29 декабр соли 2020) вазифаҳои зерин алоҳида муайян карда шудаанд: «*Барои ба кулӣ баланд бардоштани сифати таълим, пеш аз ҳама, барномаҳои таълимӣ, дастурҳои методӣ барои омӯзгорону тренерон ба меъёрҳои пешрафтаи байналмилалӣ мутобиқ карда шаванд*». Ба ин маъно, фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ, инноватсия ва интегратсия», ки дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ ба омӯзгорони оянда таълим дода мешавад, бояд аз ҷанбаҳои зерин тақмил дода шавад:

– тақмили барномаи таълимии фанҳои хониш дар асоси талаботи муосир;

– таҳияи китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълимӣ барои донишҷӯёни хониш ва омӯзгорону тренерон оид ба фаъолияти амалии ҷавобгӯи стандартҳои байналмилалӣ;

– ғанӣ гардонидани раванди таълими ибтидоӣ бо коркардҳои инноватсионии педагогӣ.

Бо мақсади таъмини иҷрои ин вазифаҳо мо аз соли таҳсили 2020-2021 барномаи таълимии фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ, инноватсия ва интегратсия»-ро тақмил дода, асосҳои таълими онро навсозӣ намуда, китоби дарсии мазкурро таҳия намудем.

Таълифи китоби дарсӣ бо назардошти нақшаи корӣ дар асоси Барномаи намунавии «Педагогикаи таълими ибтидоӣ, инноватсия ва интегратсия» аз ҷониби Вазорати маорифи Ҷумҳурии Ўзбекистон тасдиқ карда шудааст. Ин фан як қисми фанҳои таҳассусии муаллимони оянда мебошад.

Мақсади фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ, инноватсия ва интегратсия» таълим додани омӯзгорони оянда оид ба назария ва методологияи таълими ибтидоӣ, тарбия ва фаъолияти амалӣ мебошад. Вазифаҳои он аз инҳо иборатанд:

– додани дониш оид ба мазмуни педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ;

– омӯзиши талабҳои гузошташуда ба муаллимони синфҳои ибтидоӣ;

– фаҳмондани раванди педагогӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ;

– фаҳмондани мӯҳтавои инноватсия дар таҳсилоти ибтидоӣ;

– ташаккули маҳорати омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ дар фаъолияти инноватсионӣ;

– додани дониш оид ба моҳияти интегратсия таҳсилоти ибтидоӣ;

– додани таҳассус оид ба масъалаҳои марбут ба интегратсия дар таҳсилоти ибтидоӣ.

Аз фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ, инноватсия ва интегратсия» нисбат ба омӯзгорони оянда талаботҳои зерин гузошта мешаванд:

– дониши назариявии педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ дошта бошад;

– ба даст овардани малакаҳои навоарона дар таҳсилоти ибтидоӣ;

– ташаккули малакаҳо оид ба масъалаҳои интегратсия дар таҳсилоти ибтидоӣ;

– мусаллаҳ будан бо методикаи инфиродии таълим.

Ин талаботро муаллимони оянда дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ тавассути ҳамин фан аз худ мекунанд.

Фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ, инноватсия ва интегратсия», ки дар курси таҳсилоти олии педагогӣ таълим дода мешавад, бо фанҳои «Педагогикаи умумӣ», «Назария ва таърихи педагогика», «Маҳорати педагогӣ», «Технологияҳои педагогӣ» алоқаи зич дорад. Дар баробари ин, ин фан объекти тадқиқотӣ, методологияи таълим ва асосҳои концептуалии худро дорад.

Китоби дарсии мазкур аз мукаддима, таҳлили 30 мавзӯ, ки ба 5 модули тақсим шудааст, саволу супоришҳои мустақамкунанда барои ҳар як мавзӯ, дастурҳо барои омӯзиши мустақилона ва хониши тавсияшаванда иборат аст.

Модули 1. Хусусиятҳои умумии «Педагогикаи таълими ибтидоӣ»

Мавзӯи 1: Мазмуни мафҳуми «Педагогикаи таълими ибтидоӣ»

Нақша:

1. Мафҳуми «Педагогикаи таълими ибтидоӣ».

2. Мақсад ва вазифаҳои фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ».

3. Алоқамандии фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ» бо дигар фанҳо.

Вояҳои калидӣ: ибтидоӣ, таҳсилот, педагогика, фаҳмиш, замонавӣ, дониш, малака, равиш, тафаккур, мафҳум.

Мафҳуми «Педагогикаи таълими ибтидоӣ». Вазифаҳои асосии таҳсилоти ибтидоӣ дар Ўзбекистон дар давраи Ренессанси сеюм аз инҳо иборатанд:

– инкишоф додани малакаҳои тафаккури таҳлилий ва эҷодии хонандагони синфҳои ибтидоӣ;

– такмили таҳсилоти ибтидоӣ дар асоси таҷрибаи пешқадами ҷаҳонӣ;

– ноил шудан ба самаранокии таълими ибтидоӣ.¹

Ин вазифаҳо мазмуни фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ, инноватсия ва интегратсия»-ро, ки дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ таълим дода мешаванд, муайян мекунанд. Бинобарин, мазмуни фанни таълим додани донишҳои назариявӣ, малака ва маҳорати омӯзгорони оянда дар заминаи таҳсилоти ибтидоӣ, тарбия ва таълим мебошад. Дар ин ҷо баъзе чизҳоро бояд дар хотир нигоҳ дошт:

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисига Мурожаатномаси. // «Халқ сўзи» газетаси. 2020 йил 30 декабрь сони.

– *концепсия таҳсилоти ибтидоӣ* инҳоро дар бар мегирад:

1) хонандагони синни 7-11 соларо дар асоси арзишҳои инсонӣ ва иҷтимоӣ тарбия намудан;

2) раванди таълим ва тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ;

3) ноил шудан ба самаранокии таълими ибтидоӣ;

4) қабули таҳсилоти ибтидоӣ ҳамчун низоми муттаҳид.

– *концепсия тарбия* дар таълими ибтидоӣ инҳоянд:

1) ба хонандагони синфҳои ибтидоӣ омӯзонидани таҷрибаи тарбияи инсонӣ;

2) муаррифии хонандагони синфҳои ибтидоӣ бо ҷаҳони фарҳанг ва арзишҳо;

3) инкишофи шахсии хонандагони синфҳои ибтидоӣ;

4) хонандагони синфҳои ибтидоиро ба вазъият ва ин ҳолатҳои мураккаби зиндагӣ омода сохтан.

– *мазмуни концепсияи хонандан* дар таълими ибтидоӣ ин аст:

1) ба хонандагони синфҳои ибтидоӣ дониш, таҷрибаи ҳаётӣ, маҳорати фаъолият ва ташаккули тафаккури онҳо;

2) ташаккули дониш, малака ва салоҳияти хонандагони синфҳои ибтидоӣ;

3) ташаккули хотира, тавачҷӯх ва қобилияти тафаккури хонандагони синфҳои ибтидоӣ;

4) ба инкишоф додани шавқу ҳавас, қобилият ва маҳорати хонандагони синфҳои ибтидоӣ эътибори ҷиддӣ додан.

Ин се мафҳуми категориявӣ мазмуни педагогикаи таҳсилоти ибтидоиро ташкил медиҳанд. Омӯзгор тавассути ин фан ба кӯдакони 7-11 сола таълиму тарбияи ибтидоӣ медиҳад, малакаи хониши онҳоро инкишоф медиҳад.

Дар баробари ин хонандагони синфҳои ибтидоӣ мувофиқи мазмуни фан ба амалҳои зерин бояд амал кунанд:

1) хониш, яъне хонандагони синфҳои ибтидоӣ бо ёрии муаллим якҷо бо ҳамсинфоншон ё мустақилона маълумот ва супоришҳои мушаххасро аз худ мекунанд;

2) малакаи мушоҳида, муқоиса ва тафаккур доштан;

3) фикру мулоҳизаҳои худро баён карда тавоништан.

Ҳамаи ин як қисми мазмуни педагогикаи таълими ибтидоӣ мебошад.

Ду соҳаи дигари муосири фан вучуд доранд, инноватсия ва интегратсия. *Инноватсия* – яке аз самтҳои асосии Педагогикаи таълими ибтидоӣ буда, ҷорӣ намудани навоарӣ, ғояҳои нав, равишҳои нав ва технологияҳои навро дар соҳа дар назар дорад. *Интегратсия* – яке аз самтҳои муҳимтарини педагогика дар таҳсилоти ибтидоӣ буда, ҷори намудани дастовардҳои илм, педагогӣ ва иҷтимоиро дар соҳа, ташкили ҳамкориҳои илм дар назар дорад.

Фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ» асосҳои таълимро дар таълими ибтидоӣ, ҷараёнҳои инноватсия ва интегратсия дар он омӯхта, дар амал татбиқ намуда, муаллимони ояндаро ба омӯзондани ин фан тайёр мекунад.

Мақсад ва вазифаҳои фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ». Мақсади асосии ин фан аз он иборат аст, ки дониш, малака, салоҳият ва маҳоратҳои касбӣ оид ба асосҳои ташкили таҳсилоти ибтидоӣ дар сатҳи талаботи мутобиқи стандартҳои давлатии таълим ва талаботи давлатӣ омӯзонад. Барои ноил шудан ба ин ҳадаф аз фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ» вазифаҳои зеринро дар асоси модули омӯхта, ба омӯзгорони оянда таълим медиҳад ва вазифаҳои амалигардониро иҷро менамояд:

Модули 1. Хусусиятҳои умумии «Педагогикаи таълими ибтидоӣ».

Модули 2. Дидактикаи таълими ибтидоӣ.

Модули 3. Назарияи тарбия дар таълими ибтидоӣ.

Модули 4. Инноватсия дар таҳсилоти ибтидоӣ.

Модули 5. Интегратсия дар таҳсилоти ибтидоӣ.

Ин модулҳо дар навбати худ ба мавзӯҳои дохилӣ, супоришҳо, шаклҳои омӯзиши мустақилона ва корҳои лабораторӣ тақсим мешаванд. Аз ин лиҳоз, асосҳои фанни мазкур фарогир буда, дар

самти «Таълими ибтидоӣ» яке аз фанҳои касбӣ ва хатмӣ дар тайёр кардани омӯзгорони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба шумор меравад.

Ин фанни нав, ки аз соли хониши 2019-2020 ба раванди таҳсилоти олии педагогӣ ворид карда шудааст, дар давоми солҳо таҷриба ва дастовардҳои муайян ба даст овардааст. Бояд гуфт, ки самараи илм дар натиҷаи дуруст ба амал баровардани мақсаду вазифаҳои он ба даст омадааст.

Алоқамандии фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ» бо дигар фанҳо. Фанҳои «Педагогикаи таълими ибтидоӣ» бо фанҳои «Педагогикаи умумӣ», «Назария ва таърихи педагогика», «Маҳорати педагогӣ», «Технологияҳои педагогӣ», «Технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ» ва «Хуччатҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар таълим» аз ҷиҳати органикӣ вобастаанд. Он инчунин бо фанҳои психология, антропология ва физиология зич алоқаманд буда, асосҳои методологӣ ва назариявии онҳоро истифода мебарад.

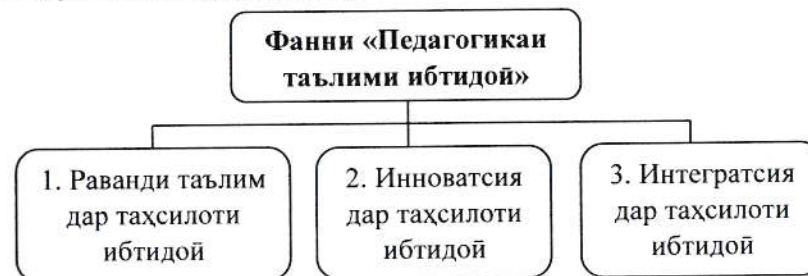
Дар маҷмӯъ, бояд гуфт, ки ин фан бо фанҳои зикршуда аз ҷиҳатҳои зерин робитаи ногусастанӣ дорад:

- асосҳои назариявии таълими ибтидоӣ;
- дидактикаи таҳсилоти ибтидоӣ;
- омилҳои тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ;
- ҷорӣ намудани инноватсияҳои муосир дар таҳсилоти ибтидоӣ;
- интегратсия дар таҳсилоти ибтидоӣ;
- хусусиятҳои психологии таҳсилоти ибтидоӣ;
- нишондиҳандаҳои фаъолияти таҳсилоти ибтидоӣ.

Фанни мазкур оид ба ин масъалаҳо бо фанҳои ба ҳам наздик алоқаи зич дорад.

Дар баробари ин фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ» объект, предмет, усул ва роҳҳои тадқиқоти худро дорад. Дар ин бобат фанни мазкур бо он фарқ мекунад, ки дар сохтори фанҳои педагогӣ хусусиятҳои ба худ хос дорад.

Ҳамин тавр, мафҳуми фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ» хусусиятҳои хоси худро дорад, ки дар бораи асосҳои ин фани нав маълумот медиҳад (расми 1):

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Мафҳуми «Педагогикаи таълими ибтидоӣ» чӣ маъно дорад?
2. Мақсаду вазифаҳои фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ» кадомҳоянд?
3. Дар бораи алоқамандии фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ» бо дигар фанҳо чиро дар назар доред?
4. Қисмҳои фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ» аз ҷиҳати иборат аст?

Супоришҳо: амалияи педагогӣ

1. Таърифи мафҳуми «Педагогикаи таълими ибтидоӣ»-ро аз худ намоед.
2. Мақсад ва вазифаҳои фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ»-ро ҷамъбаст намоед.
3. Фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ» ... , ... , ... , ... , фанҳои алоқаманд (номҳои фанҳои ба ҳам алоқамандро нависед).

Мавзӯи 2. Методологияи педагогикаи таълими ибтидоӣ

Нақша:

1. Асосҳои методикаи педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ.
2. Усулҳои педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ.
3. Тамоюлҳои муосири педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ.

Вожҳои калидӣ: маориф, ибтидоӣ, педагогика, методика, метод, мушаххас, таҳсил, касб, муаллим, маҳорат, тахассус.

Асосҳои методикаи педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ. Фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ, инноватсия ва интегратсия» ба як заминаи мушаххаси методӣ асос ёфтааст.

Мафҳуми «методология» латинӣ буда, истилоҳоти зеринро дар бар мегирад: 1) маҷмӯи усулҳои тадқиқот; 2) маҷмӯи усулҳои дар фан истифодашаванда; 3) дониши илмӣ ва фаҳмиши таълимотхое, ки ба рушд хизмат мекунад.² Дар робита ба ин, асосҳои ин методология инҳоянд:

- ҳуҷҷатҳои меъёрию ҳуқуқӣ оид ба таҳсилоти ибтидоӣ;
- назария ва амалияи таълими ибтидоӣ;
- таҷрибаи педагогии Шарқӣ ва Ғарбӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ;
- тадқиқоти таҳсилоти ибтидоӣ.

Ин чорчӯбаи методиро бояд омӯзгорони оянда равшан аз худ кунанд.

– *санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба таълими ибтидоӣ;* ҳуҷҷатҳои меъёрии ҳуқуқии таҳсилоти ибтидоӣ дар Ҷумҳурии Ўзбекистон иборатанд аз:

а) ба ҳуқуқхое, ки дар Конститутсияи Ҷумҳурии Ўзбекистон оид ба таҳсилот ва машғулиятҳо муқаррар шудаанд;

б) қонуни нави Ҷумҳурии Ўзбекистон “Дар бораи таълим” (23 сентябр 2020 сол);

² Ҳасанбоев Ж. ва дигарҳо. Педагогика фанидан изоҳли лугат. – Т.: “Фан ва технология”, 2009. 313-саҳифа.

в) ягона «Нақшаи таълимии Миллӣ»;

г) Стандартҳои давлатӣ ва талаботи давлатӣ оид ба таҳсилоти ибтидоӣ;

д) фармонҳо, қарорҳои Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон ва қарору фармонҳои Девони Вазирон оид ба таълими ибтидоӣ.

– *назария ва амалияи таълими ибтидоӣ;* назария ва амалияи таълими ибтидоӣ дар Ўзбекистон ба инҳо асос ёфтааст:

- а) асосҳои таълим, тарбия ва таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ;
- в) таҷрибаи миллӣ дар таълими ибтидоӣ;
- с) анъанаҳои давлатҳои пешрафта дар таҳсилоти ибтидоӣ;
- г) усул, восита ва технологияи таълими ибтидоӣ.

Аз муаллимони оянда талаб карда мешавад, ки асосҳои ин назария ва амалияи таълими ибтидоиро аз худ кунанд.

– *таҷрибаи педагогии Шарқу Ғарб дар таҳсилоти ибтидоӣ;* таҷрибаи педагогии Шарқу Ғарб оид ба ин масъала беназир аст. Таҷрибаи педагогикаи Шарқу Ғарб ҳамохангии зерин дорад:

- а) таълими ройғони ибтидоӣ барои хонандагони 6-7 сола;
- б) хонандагони синфҳои ибтидоиро бо олами дониш шинос мекунад;
- в) мутобиқи талаботи замон ва ҷомеа таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ;
- г) тайёр кардани хонандагони синфҳои ибтидоӣ барои таҳсили минбаъда.

Дар баробари ин, таҷрибаи таҳсилоти ибтидоии Шарқ дорои хусусиятҳои зерин аст:

- таълим ба анъанаи Устод-шогирд;
- таълими коллективии хонандагони синфҳои ибтидоӣ (бо иштироки омӯзгорон, мураббӣён, равшанҷӯсон, кормандони мактаб ва волидон);
- омода намудани хонандагони синфҳои ибтидоӣ барои таҳсил дар муассисаҳои таълимии Президентӣ ва ихтисосии Ўзбекистон;
- тарбия намудани хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар асоси арзишҳои оилавӣ ва миллӣ.

Таҷрибаи таҳсилоти ибтидоии Ғарбӣ дорои хусусиятҳои зерин аст:

- муносибати инфиродӣ ба кӯдак;
- ташаккули қобилиятҳои эҷодии кӯдак;
- ба кӯдак мустақилона фикр кардан ва амал карданро омӯзондан;
- кӯдакро барвақт бо асосҳои касб шинос кардан.

Ба назари мо, дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ омӯзгорони оянда бояд таҷрибаи Шарқу Ғарбро дар таҳсилоти ибтидоӣ муттаҳид созанд.

– *тадқиқоти таҳсилоти ибтидоӣ*. Тадқиқотҳо оид ба таълими ибтидоӣ дар Ўзбекистон аз асри XX ба роҳ монда шудааст. Абдурауф Фитрат, Мунаввар Қорӣ ва Абдулло Авлонӣ қорҳои илмӣ, тадқиқоти садҳо олимони ба вучуд омадаанд. Дар ин тадқиқот масъалаҳои зерин пайваста омӯхта шудаанд:

а) асосҳо, вазифаҳои функционалӣ, усулҳо ва технологияҳои таълими ибтидоӣ;

б) оммавиғардонии талаботи касбӣ нисбат ба муаллимони синфҳои ибтидоӣ ва усули технологияҳои инфиродии онҳо;

в) қори намудани технологияҳои муосири иттилооти дар таҳсилоти ибтидоӣ;

г) асосҳои мониторинги самаранокии таҳсилоти ибтидоӣ.

Дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ ба омӯзгорони оянда тавсия дода мешавад, ки ин самтҳои тадқиқотро дар таҳсилоти ибтидоӣ аз худ кунанд.

Усулҳои педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ. Усулҳои мушаххаси «Педагогикаи таълими ибтидоӣ» вучуд доранд, ки аз рӯи усулҳои умумии педагогӣ ба гурӯҳҳои зерин тақсим мешаванд:

1. Усулҳои таълим:

- таълим;
- тарбия;
- тавзеҳот;
- мутобиқшавӣ;

– саводнокӣ.

2. Усулҳои тарбия:

- ташаккул;
- мутобиқшавӣ;
- роҳгардонӣ;
- одат кунондан.

3. Усулҳои инноватсионӣ:

- боҳабар будан;
- қорӣ намудани навоарӣ дар раванди таҳсилоти ибтидоӣ;
- муносибати нав ба раванди таълими тарбия;
- эҷоди навоарӣ дар раванди таълим ва тарбияи ибтидоӣ.

4. Усулҳои интегратсия:

- поквичдонӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ;
- ҳамқорӣ дар соҳаи таҳсилоти ибтидоӣ;
- тавачҷӯҳи баробар ба таҳсилоти ибтидоӣ;
- самаранокӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ.

5. Усулҳои тадқиқот:

- тадқиқот;
- таҳлил;
- мушоҳида;
- мониторинг;
- назорат;
- муқоиса ва типология.

6. Усулҳои арзёбӣ:

- баҳодиҳии маҳорат;
- баҳодиҳии тарбия;
- баҳодиҳии саводнокӣ;
- баҳодиҳии муҳити таълимӣ;
- ҳавасмандкунӣ.

Ин усулҳо асоси фанни «Педагогикаи таълими ибтидоӣ»-ро ташкил медиҳанд ва дар заминаи ин методҳо фанни мазкур хусусиятҳои хоси худро дорад.

Дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ аз муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ талаб карда мешавад, ки моҳирона амик омӯхта ва татбиқи ин усулҳоро аз худ кунанд. Бинобар ин тавсия мешавад, ки муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ин усулҳоро дар амалияи худ (дар раванди таҷрибаомӯзӣ) истифода баранд.

Тамоюлҳои муосири педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ. Дар робита ба ин, тамоюлҳои мушаххас ва муҳими таҳсилоти ибтидоии муосир инҳоянд:

- қорӣ намудани технологияҳои нав ва муосир дар таҳсилоти ибтидоӣ;
- таҳкими заминаи фарҳангии таҳсилоти ибтидоӣ;
- таҷрибаҳои беҳтарини халқҳои ҷаҳонро дар таълими ибтидоиро қорӣ намудан.

Дар қорӣ намудани *технологияҳои наву замонавӣ* дар таҳсилоти ибтидоӣ ба истифодаи оқилонаи компютер ва интернет тавачҷӯҳи хоса дода мешавад. Дар баробари ин, пояҳои таълими технологӣ мустақкам шуда, дар баробари ин таълими технологи набояд ҳисси инсонӣ, ҷисмонӣ ва эстетикӣ хонандагони синфҳои ибтидоиро дар раванди инкишоф ва ташаккул аз ҷиҳати технологӣ ташаккул диҳад.

Дар раванди таҳкими *заминаи фарҳангии* таҳсилоти ибтидоӣ тавачҷӯҳи асосӣ ба тарбияи хонандагони 7-11 сола дар асоси арзишҳои миллӣ ва оилавии халқ, ташаккули малакаҳои ахлоқию амалии онҳо дар заминаи арзишҳои умумибашарӣ равона карда шудааст. Масалан, дар Ўзбекистон арзишҳои миллӣ аз қабилӣ анъанаҳои миллӣ, инсондӯстӣ, ватандӯстӣ, оиладорӣ, таҳаммулпазирӣ, демократӣ, бародарӣ арзишҳои умумибашарӣ мебошанд. Аз ин рӯ, таҳкими заминаи фарҳангии таҳсилоти ибтидоӣ омешиши арзишҳои миллӣ ва умумибашарию тақозо мекунад.

Дар тамоми ҷаҳон тамоюли дар таълими ибтидоӣ қорӣ намудани *таҷрибаи беҳтарини халқҳо* вусъат ёфта истодааст. Бинобарин, дастовардҳои баъзе миллатҳоро дар таҳсилоти ибтидоии дигар миллатҳо қабул мекунад. Масалан, заминаи

миллатпарварӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ дар Федератсияи Русия, заминаи таҳсилоти хусусӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ дар Шохигарии Финландия ва заминаи дунявӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ дар Ўзбекистон ҳамчун таҷрибаи ҷаҳонӣ эътироф шудааст.

Воқеан, мазмуни педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ чунин дарк карда мешавад (расми 2):

Ҳамин тариқ, мазмуни педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ хусусиятҳои худро дорад, ки бояд омӯзгорони оянда дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ аз худ кунанд.

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Методология гуфта чиро дар назар доред?
2. Асосҳои методикаи педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ гуфта чиро дар назар доред?
3. Усулҳои асосии педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ кадомҳоянд?

4. Тамоюлҳои имрӯзаи педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ кадомҳоянд?

Супоришҳо: амалияи педагогӣ

Ба саволҳои зерин ҷавоб нависед:

1. Оё шумо фидокорӣ карда метавонед?
2. Оё шумо ба эҳсосоти худ афзалият медиҳед?
3. Оё шумо вақтро қадр мекунад?
4. Оё шумо бо дигарон робита доред?
5. Пешаи педагогӣ кадом аст?
6. Оё шумо ба дӯстатон кӯмак мекунад?
7. Оё шумо донишҷӯёро ҳамчун рақиби худ мешуморед?
8. Оё шумо зебоиро зуд мефаҳмед?
9. Оё шумо санъатро дӯст медоред?

Мавзӯи 3: Қонунҳои умумии инкишофи шахсият ва андешаҳо дар бораи таҳлили он

Нақша:

1. Қонунҳои умумии инкишофи шахсият.
2. Омилҳое, ки ба рушди шахсият таъсир мерасонанд.
3. Асосҳои таҳлили инкишофи таълими ибтидоӣ.

Вожаҳои калидӣ: шахсият, инкишоф, ҳуқуқ, таълим, тарбия, мазмун, восита, омил, муҳит, равиш, дониш, малака, таҳассус.

Қонунҳои умумии инкишофи шахсият. Тарбияи шахсият яке аз вазифаҳои асосии системаи маорифи Ўзбекистон буда, аз таълими ибтидоӣ оғоз мегардад. Ба ин маъно, қонуниятҳои умумии инкишофи шахсият ҳамчун асос ба воситаи таълиму тарбия ба шахсияти иҷтимоӣ табдил ёфтани шахсият дарк карда мешаванд.

Ҳанӯз аз таълим ибтидоӣ шахсияти хонандагон аз рӯи қонунҳои умумӣ ташаккул меёбад. Системаи қонунҳои асосӣ дар ин маврид аз инҳо иборат аст:

- 1) инкишофи ақл;
- 2) инкишофи ҳиссиёти эстетикӣ;
- 3) инкишофи ҷисмонӣ;
- 4) ташаккули таҳаммулпазирӣ ба фишорҳои гуногун;
- 5) ташаккули эътимод ба худ;
- 6) инкишоф додани малақаҳои мустақилият;
- 7) инкишофи ғайолияти шахс;
- 8) муносибатро бо дигарон ва муҳити атроф инкишоф додан.

Дар асоси ин қонуниятҳо дар раванди таълиму тарбия ташаккули шахсияти хонандагон тадриҷан инкишоф меёбад. Барои ин муаллимони оянда бояд қонуниятҳои дар боло зикршудаи инкишофи шахсияти донишҷӯёро дар чараёни таҳсилоти олии педагогӣ азхуд кунанд. Бинобар ин, ба маблағҳои зерин тавачҷӯҳ кардан бамаврид аст:

- таъя ба дониш ва таҷрибаи инсонӣ дар рушди шуури шахс;
- дар ташаккули эҳсосоти шахс таҷрибаҳои раванӣ ва таҳайюли ӯ танзим меёбад;
- дар инкишофи ҷисмонии шахсият дар асоси дастовардҳои илмӣ тану бадани инсон ривоч дода мешавад;
- ташаккули қобилияти тобоварии шахс ба фишорҳои гуногун ба он асос меёбад, ки вай бештар дар гурӯҳҳо буда, ба имкониятҳои онҳо рӯҳан баҳо дода метавонад;
- эътимоди шахсро ташаккул медиҳад, афкор ва ҷаҳонбинии ӯро инкишоф медиҳад;
- дар ташаккули муносибати оқилонаи шахс ба атрофиён ва муҳити зист ба инкишофи малақаҳои танзими педагогӣ, тафаккур ва амалқард тибқи қонунҳои «Этика» таъя мекунад.

Ҳамин тавр, қонунҳое, ки ба принципҳои умумии Педагогика, Физиология, Психология, Сотсиология ва Этика асос ёфтаанд, дар ташаккули шахсият роли калон мебозанд. Дар ин ҷо диққати асосӣ

ба иҷтимоии гардонидани шахс шудааст. Ин чунин маъно дорад, ки ҳар як фард дар натиҷаи инкишофи худ аз рӯи қонунҳои умумӣ ба эҳтиёҷот ва талаботи ҳаётии ҷамъияте, ки дар он зиндагӣ мекунад, мутобиқ мешавад. Вобаста ба ин, дар раванди дар асоси қонунҳои умумӣ ташаккул додани хонандагони синфҳои ибтидоӣ ба нуқтаҳои зерин эътибор додан лозим аст:

1) тибқи қонунҳои педагогика ва илмҳои гуманитарии иҷтимоӣ гардонидани хонандагони 7-11 сола;

2) инкишофи ҷисмонӣ ва равонии хонандагони ин синну сол;

3) талабагони ин синну солро ба зинаҳои минбаъдаи тарбияи ҷамъиятӣ ва ҳаёти тайёр кунад.

Чунин равиш аз рӯи қонунҳои умумӣ иҷтимоикунони хонандагони синфҳои ибтидоӣ мебошад. Вобаста ба ин, аҳамияти иҷтимоикунониро ташаккули шахсияти хонандагон дар асоси қонунҳои умумӣ муайян мекунад.

Дар баробари ин марҳилаи навбатии ҷамъиятикунонии шахсият мувофиқи қонунҳои тараққиёти умумӣ ба амал меояд. Бинобар ин, донишҷӯи иҷтимоӣ бояд дорои хислатҳои фардӣ низ бошад. Ин чунин маъно дорад, ки дар вақти ҷамъияти шудани шахсияти хонанда ба талаботи умумии ҷамъият мутобиқ мешавад ва ҳангоми аз иҷтимоӣ ба фард гузаштан дар шахсияти хонанда сифатҳои мустақил ташаккул меёбад. Аз ин рӯ, инкишофи хонандагони синфҳои ибтидоӣ аз рӯи қонунҳои умумӣ инкишоф ду парадигма дорад:

1) иҷтимоӣ гардонидани шахсияти донишҷӯ;

2) ташаккули сифатҳои индивидуалӣ дар шахси донишҷӯи ҷамъиятӣ.

Ба ҳамин тариқ, шахсият ва шахсияти донишҷӯён дар асоси қонунҳои умумӣ ташаккул меёбад.

Омилҳое, ки ба рушди шахсият таъсир мерасонанд. Омилҳое, ки ба инкишофи шахсият мувофиқи қонунҳои умумӣ таъсир мерасонанд, нақши муҳим доранд. Барои ин бояд ба омилҳои муҳиме, ки ба ҷамъиятигардонии шахс таъсир мерасонанд,

диққат дод. Ба ақидаи олимони педагог, аз ҷумлаи ин омилҳо муҳимтаринашон инҳо мебошанд:

– муҳити зист;

– ирсият;

– таълим;

– фаъолияти шахс³.

Муҳити фазои иҷтимоӣест, ки дар он донишҷӯ ба воқеа мерасад. Дар шароити Ўзбекистон ин макон як оила, ҷомеа ва муассисаи таълимӣ мебошад. Аз ин рӯ, солҳои охир ҷиҳати тарбиявии муҳити зист дар ин самт қорҳои зерин анҷом дода мешаванд:

а) солимии оила ва дар асоси илмӣ ташкил намудани ҷараёни таълиму тарбия дар он (ташкили университети падару модарон, мустақкам намудани хониши оилавӣ, бо материалҳои таълимӣ таъмин намудани оила ва ғайра);

б) баланд бардоштани таъсири маҳалла ба рушди шахсият (таҳкими дастгирии маҳалла ба тарбияи оила, фароҳам овардани шароити мувофиқи таълимӣ ва фарҳангии ҷавонон дар маҳалла, таъмини оилаҳо бо технологияҳои муосири мобилӣ ва компютерӣ ва ғ.);

в) демократикунонӣ ва шаффофияти муассисаҳои таълимӣ (боғчаҳои бачагон, мактабҳо, литсейҳои академӣ, коллеҷҳо, техникумҳо, институт, донишқадаҳо, донишгоҳҳо ва ғайра).

Дар шароити Ўзбекистон чунин механизмҳои экологие, ки ба инкишофи шахсият таъсир мерасонанд, бо давомнокӣ ва ҳамкориҳои худ аҳамияти амалӣ доранд. Аз ин рӯ, дар мамлақати мо тадриҷан дар зери таъсири муҳити зист ташаккул ёфтани шахсияти талабагон вобаста ба хусусиятҳои синну соли натиҷаҳои амалии пешбинишуда дода истодааст.

Ирсият – яке аз омилҳои муҳими инкишофи шахсият мебошад. То нимаи дууми асри XX дар илми педагогикаи Ўзбекистон дар натиҷаи таъсири педагогикаи собиқ Советӣ масъалаи ирсият дар ташаккули шахсият инкор карда мешуд. Дарвоқеъ, мафҳуми ирсият

³ Стефановская Т.А. Педагогика: Наука и искусство. – М.: "Педагогика", 1998.

калимаи юнонии «genotip» буда, маънои пайдоиш, шакл ва намунаро дорад. Ирсият ҳамчун истилоҳи педагогӣ маҷмӯи хислатҳои ирсӣ мебошад, ки аз падару модар ба фарзанд мегузарад.⁴ Бинобар ин, сохтори ҷисмонӣ, эҳсосот ва қобилиятҳои равонии кӯдак аз волидайн ба мерос гирифта мешавад.

а) шахсияти физиологии ҳар як кӯдак;

б) ҳар як кӯдак дорои қобилиятҳои гуногуни равони ва эмотсионӣ мебошад;

в) афзалияти истеъдоди модарзод дар шахсияти баъзе кӯдакон.

Ҳамин тариқ, омилҳои ирсӣ дар ташаккули шахсияти донишҷӯ нақши физиологӣ ва сотсиологӣ дорад. Дар баробари ин дар инкишофи педагогии шахсияти кӯдак ба хусусиятҳои физиологӣ, психологӣ ва ҳоси он эътибор дода мешавад.

Омилҳои *таълим-тарбия* дар ташаккули шахсият нақши асосиро мебозад. Аз ин рӯ, ҷанбаҳои зерини ин омил бояд ба назар гирифта шаванд:

а) инкишофи равонӣ, эстетикӣ ва равонии шахсияти донишҷӯ;

б) тарбияи иҷтимоии донишҷӯ;

в) ба ҳаёт тайёр кардани донишҷӯ.

Тибқи ин принципҳо омилҳои тарбиявӣ дар ташаккули шахсият нақши асосиро мебозад. Бояд гуфт, ки ин омил дар раванди таълими фанни “Педагогикаи таълими ибтидоӣ, инноватсия ва интегратсия” ба таври муфассал баррасӣ мешавад.

Яке аз омилҳои муҳимтарини инкишофи шахс *фаъолияти* ӯ мебошад. Мувофиқи ин омил шахс дар фаъолияти худ қобилияти ҷисмонӣ ва равонии худро нишон медиҳад. Аз ин рӯ, аҳамияти ин омилро дар рушди шахсият аз инҳо муайян мекунам:

а) зухуроти истеъдод, қобилияти ҳуди донишҷӯ;

б) тадриҷан ва тадриҷан инкишоф ёфтани шахсияти донишҷӯ;

в) самаранокии фаъолияти шахсии донишҷӯ.

Ин нишондиҳандаҳо дар фаъолияти шахсияти донишҷӯ инъикос ёфта, ба инкишофи у таъсири муҳим мерасонанд.

⁴ Психология. Словарь. Составитель Л.А.Карпенко. – М.: “Полииздат”. 1990. – с. 77-78.

Охир, муҳит, ирсият, таҳсилот ва фаъолияти шахсӣ омилҳои муҳими ташаккули шахсият мебошанд. Аз ин рӯ, зарур аст, ки таъсири ин омилҳоро ба рушди шахсият аз нигоҳи педагогӣ пайгирӣ ва таҳлил кард.

Асосҳои ташҳиси инкишофи таълими ибтидоӣ. Шахсе, ки дар асоси қонуниятҳои умумӣ ва омилҳои иҷтимоӣ ташаккул меёбад, талаботи ҳар ҷамъият аст. Дар ин бобат ташҳиси дараҷаи инкишофи шахсии хонандагон муҳим аст.

Ташҳис – раванди муайян кардани камолоти равонӣ, ҷисмонӣ ва эмотсионалии донишҷӯ мебошад. Дар робита ба ин, ташҳиси рушди шахсият ба инҳо асос меёбад:

1. *Хусусиятҳои синну соли хонандагонро ба назар гиред.* Дар ин ҷо баъзе ҷизҳоро бояд дар хотир нигоҳ дошт:

– донишҷӯ чандсола аст;

– синну соли донишҷӯ;

– вазни мувофиқи синну соли донишҷӯ;

– инкишофи ҷисмонии ба синну сол мувофиқи донишҷӯ.

2. *Бо назардошти инкишофи равонии хонандагон.* Инҳо муҳиманд:

– сатҳи дониши донишҷӯ;

– сатҳи фаҳмиши донишҷӯ;

– сатҳи тафаккури донишҷӯ;

– сатҳи шавқу завқи донишҷӯ.

3. *Фаъолияти ҷамъиятии хонандагонро ба назар гирифта.* Он ба ҷизҳои зерин диққат медиҳад:

– хислатҳои ахлоқии донишҷӯ;

– ба дигарон ташаккул ёфтани муносибати донишҷӯ;

– ташаббуси донишҷӯ;

– фаъолияти донишҷӯ.

4. *Бо назардошти худнамоиши хонандагон.* Инҳо муҳиманд:

– иҷтимоии донишҷӯ;

– хусусиятҳои фардии донишҷӯ;

– қобилияти донишҷӯ барои нишон додани қобилияти худ;

– сатҳи таассуроти донишчӯӣ ба дигарон.

Дар асоси ин меъёрҳо рушди шахсияти донишчӯ ташхис карда мешавад. Дар айни замон, олимони педагогӣ дар аксари ҳолатҳо ҳангоми ташхиси инкишофи шахс ба *талаботи умумии зерин* асос меёбанд:

- 1) масъулияти инфиродӣ;
- 2) сабри шахс;
- 3) худидоракунии шахс;
- 4) тафаккури мусбӣи шахс.⁵

Тибқи ин талаботи педагогӣ сатҳи умумии инкишофи шахс муайян карда мешавад (расми 3):

Ҳамин тавр, қонуниятҳо ва омилҳои умумӣ дар ташаккули шахсият нақши муҳим доранд, ки дар асоси онҳо фард ташаккул ёфта, сатҳи инкишофи ӯ ташхис карда мешавад.

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Қонуниятҳои умумии инкишофи шахсият чиро дар назар доред?
2. Омилҳои асосие, ки ба инкишофи шахс таъсир мерасонанд, кадомҳоянд?
3. Ташхиси инкишофи шахсият дар таҳсилоти ибтидоӣ чӣ гуна аст?
4. Асосҳои муайянкунии донишчӯён чиро дар назар доред?

⁵ Бордовская Н., Реан А. Педагогика. – СПб.: Питер. 2001. – с 176.

Супоришҳо: амалияи педагогӣ

Ба саволҳои матн ҷавоб диҳед ва супоришро иҷро кунед:

Ба синф талабаи нав омад. Ҳушёрӣ ва сирру асрори ӯ бачаҳои донишчӯиро ба худ ҷалб кард. Вақте ки духтар ҳангоми танаффус ба берун баромад, донишчӯён сумкаашро пинҳон карда, бесаброна интизор буданд, ки чӣ мешавад. Ҳама чиз дигар буд: донишчӯ ба ғазаб наомада, оромона пурсид, ки сумкаро кӣ гирифтааст.

1. Оё мумкин аст, ки донишчӯёнро барои ин вазъият бадтар кард?
2. Ҳар як донишчӯ дар ин вазъият чӣ гуна рафтор мекард?
3. Ин вазъиятро баҳо диҳед.

Мавзӯи 4: Таърихи педагогикаи таълими ибтидоӣ

Нақша:

1. Таърихи педагогикаи таълими ибтидоӣ дар Ўзбекистон.
2. Таърихи педагогикаи таълими ибтидоии халқҳои ҷаҳон.
3. Аҳамияти омӯзиши таърихи педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ.

Вожаҳои калидӣ: педагогика, ибтидоӣ, таълим, таърих, равиш, марҳилаҳо, пешрафтҳо, ғояҳо, дониш, малака, салоҳият.

Таърихи педагогикаи таълими ибтидоӣ дар Ўзбекистон.

Дар тӯли садсолаҳо “Педагогикаи таълими ибтидоӣ” дар Ўзбекистон инкишоф ёфт. Инкишофи таърихӣ ин фанро метавон ба давраҳои зерин тақсим кард:

- 1) давраи қадимтарин (то асри VII);
- 2) асрҳои миёна (асрҳои IX-XIX);
- 3) давраи нав (асрҳои XX-XXI).

Аввалин сарчашмаҳои педагогика дар таълими ибтидоӣ “Авесто” ва бозёфтҳои археологӣ мебошанд. Дар ин давра таълими

ибтидой дар оила ва дар калисоҳо дода мешуд. Он ба навиштан, хондан ва роҳнамоии касб диққат медиҳад.

Оид ба педагогикаи таълими ибтидой дар *асрҳои миёна* сарчашмаҳои зиёде мавҷуданд, ки аз ҷониби мутафаккирони бузург эҷод шудаанд. Масалан, аз “Ал-Адаб”-и Имом Бухорӣ, “Маърифат”-и Ҳаким Термизӣ, “Ҳикматҳо”-и Аҳмад Яссавӣ, “Маҳбуб-улқулуб”-и Алишер Навоӣ, “Роҳати дил”-и Ҳочаназари Ҳувайдо, “Саводи таълим”-и Шермухаммади Мунис оғоз карда, ташкил ва методологияи таълими ботинӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Дар ин давра писарон дар мактабҳои вобаста ба масҷидҳо, духтарон бошанд, дар мактабҳои ташкилкардан омӯзгорони отиноӣ таҳсил мекарданд. Дар ин давра барои рушди тафаккур ва суханронӣ аввал асосҳои дини ислом омӯхта шуда, сипас ашъори шоиронро аз ёд мекарданд. Масалан, Алишер Навоӣ навиштааст, ки дар синни 6 солагиаш асари Фаридиддини Аттор (асри XIII) “Мантиқ ут-тайр”-ро аз ёд кардааст.

Дар *давраи нави* педагогикаи таҳсилоти ибтидой татбиқи таҳсилоти ибтидой дар асоси принципҳои илмию педагогӣ ба роҳ монда шудааст. Сарчашмаи ин давраро тадқиқот ва китобҳои дарсӣ оид ба муаммоҳои таълими ибтидой ташкил медиҳад. То солҳои 30-ум дар Ўзбекистон ҳамаи бачагони синни мактабӣ бо таълими ибтидой фаро гирифта шуданд.

Таърихи “Педагогикаи таълими ибтидой” дар Ўзбекистон таҷрибаҳои зеринро дорад:

- доштани усулҳои осонтарин ва қобили қабули таълим;
- ҳар як талабаро босавод гардонидан;
- ҳавасманд кардани ҳар як талаба ба омӯзиш;
- қорӣ намудани шаклҳои муосиртарини технологияҳои таълимӣ;
- тайёр намудани муаллимони касбии синфҳои ибтидой.

Соли 1998 таълими ибтидой дар Ўзбекистон аз ҷониби ЮНЕСКО ҳамчун яке аз шаклҳои пешрафта ва самараноки таълим

этироф гардид. Ин таҷрибаҳо бояд имрӯз дар саросари ҷаҳон таълиғ карда шаванд.

Таърихи педагогикаи таълими ибтидоии халқҳои ҷаҳон. Таърихи педагогикаи таҳсилоти ибтидоии халқҳои ҷаҳони муосир ҳамоҳангии муайян дорад. Таҳсилоти ибтидоии Ғарбӣ ва Шарқӣ дорои *муштарақоти* зерин мебошанд:

- ҳар як кӯдакро босавод гардонанд;
- омода намудани ҳар як кӯдак ба таҳсилоти минбаъда;
- ташкили нави таълими ибтидой;
- тайёр кардани муаллимони таҷрибанок барои синфҳои ибтидой.

Дар баробари ин дар таълими ибтидоии халқҳои ҷаҳон *тафовутҳои* зерин мавҷуданд:

- муайян намудани фанҳои таълимӣ дар асоси талаботи ҷомеа;
- таҳсилоти ибтидой дар давлатҳои Шарқӣ то 8 сол;
- афзалияти муносибати инфиродии омӯзгорон дар таҳсилоти ибтидой дар кишварҳои Ғарбӣ;
- ҳалли стандартии масъалаҳои таълими ибтидой.

Дар таърихи педагогикаи таълими ибтидоии халқҳои ҷаҳон инҳо нақши муҳим бозиданд:

- а) дар калисоҳо таъсис додани мактабҳои ибтидой;
- б) рушди мактабҳои ибтидоии хусусӣ;
- в) сарпарастии таълими ибтидой;
- г) то ҳадди имкон бо таҳсилоти ибтидой фаро гирифтани шумораи зиёди кӯдакон.

Масалан, дар Россияи қадим мактабҳои Подшоҳӣ, мактабҳои Амак ва мактабҳои Устодони савод мавҷуд буданд, ки маълумоти ибтидоиро медоданд. Дар натиҷа, дар Россия тамоми кӯдакони синни мактабӣ бо таҳсилоти ибтидой соҳиб мегаштанд.

Дар байни давлатҳои Аврупо педагогикаи таҳсилоти ибтидоии Олмон бо таҷрибаи ғании худ фарқ мекунад. Аз оғози таҳсил дар ин кишвар дар зехни кӯдакон ҳисси омӯختан ҷой дорад.

Педагогикаи таҳсилоти ибтидоии фаронсавӣ ба тарбияи хонандагон дар асоси арзишҳои чанобпарастӣ ва занона тамаркуз мекунад. Натиҷаи ҳамин аст, ки халқи Франция ҳамчун халқи мутамаддини Европа эътироф карда мешавад.

Таҷрибаи халқҳои ҷаҳонро дар таълими ибтидоӣ имрӯз ҳамаи халқҳо эътироф мекунанд. Ин аст, зеро:

- барои таълими ибтидоӣ маблағи калон ҷудо кардаан;
- татбиқи наватрин дастовардҳои технологӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ;
- назорати давлатии таҳсилоти ибтидоӣ;
- дунявӣ будани таҳсилоти ибтидоӣ.

Дар баробари ин кӯдакони қитъаи Африқо аз сабаби камбизоатӣ аз таҳсилоти ибтидоӣ маҳруманд. Ин масъала аз соли 2000 инҷониб таҳти назорати ЮНЕСКО қарор дорад. Ба гуфтаи ӯ, ҳар кишвари ҷаҳон барои таҳсили ибтидоии кӯдакон дар қитъаи Африқо ба ЮНЕСКО маблағ ҷудо мекунад. Натиҷаи ҳамин аст, ки дар давоми 20 соли охир дар мамлакатҳои Африка қабули мактабҳои ибтидоӣ 20 фоиз афзуд.

Аҳамияти омӯзиши таърихи педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ. Омӯзиши таърихи “Педагогикаи таълими ибтидоӣ” аз ҷанг ҷиҳат муҳим аст. Асосҳои ин ҷанбаҳо инҳоянд:

1. *Омӯзиши таҷрибаи таърихии таҳсилоти ибтидоӣ:*
 - ташкили таълими ибтидоӣ;
 - интихоби хонандагон барои таҳсилоти ибтидоӣ;
 - ташаккули субъектҳои таҳсилоти ибтидоӣ;
 - муҳит ва омилҳои ташкили таҳсилоти ибтидоӣ.
2. *Азҳудкунии таҷрибаи назариявии таълими ибтидоӣ:*
 - асосҳои таълими ибтидоӣ;
 - методикаи таълими ибтидоӣ;
 - усулҳои таълими ибтидоӣ;
 - технологияҳои таҳсилоти ибтидоӣ.
3. *Омӯзиши асосҳои дидактикии таълими ибтидоӣ:*
 - шаклҳои таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ;

- усулҳои таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ;
- таҷрибаи омӯзгори дар таҳсилоти ибтидоӣ;
- шаклҳои таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ.

4. *Аз худ намудани таҷрибаи тарбия дар таълими ибтидоӣ:*

- ташаккули ахлоқии хонандагон;
- самти иҷтимоии донишҷӯён;
- ҳавасмандгардонии донишҷӯён;
- мониторинги сатҳи инкишофи хонандагон.

Бояд гуфт, ки омӯзиши таърихи “Педагогикаи таълими ибтидоӣ” аз ҷиҳати назариявӣ ва методӣ аҳамияти калон дорад. Бинобар ин аз муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ талаб карда мешавад, ки таърихи ин фанро азҳуд кунанд.

Ҳамин тавр, таърихи педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ хусусиятҳои ба худ хос дорад ва омӯзиш ва аз худ намудани он муҳим аст (расми 4):

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Дар бораи таърихи педагогикаи таълими ибтидоӣ дар Ўзбекистон чӣ медонед?
2. Хусусиятҳои таърихи педагогикаи таълими ибтидоӣ дар халқҳои ҷаҳон чӣ гунаанд?

3. Омӯзиши таърихи педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ чӣ аҳамият дорад?

4. Дар бораи таърихи педагогикаи таълими ибтидоии Ёзбекистон кадом маълумоти муҳимро медонед?

Супоришҳо: амалияи педагогӣ

Андешаҳои Демокрит (480-307 пеш аз милод), қадимтарин файласуф дар таърихи педагогикаи таълими ибтидоӣ дар ҳама кишварҳо пазируфта шуданд. Ба гуфтаи ӯ, ҳар як кӯдак дорои қобилиятҳои фитрӣ ба дунё меояд. Вазифаи таълими ибтидоӣ аз он иборат аст, ки кӯдакони аз ҷиҳати рӯҳӣ тарбия намуда, қобилиятҳои модарзодии онҳоро инкишоф диҳанд. Ҳамин тавр тафаккури кӯдак инкишоф ёфта, машқҳои ақлий иҷро карда, тафаккур ташаккул меёбад.

Ба андешаи Демокрит хонандагони синфҳои ибтидоӣ бояд се хислати зеринро ато кунанд: 1) тафаккури нек; 2) муоширати хуб; 3) дар фаолияти хуб.

Демокрит мегӯяд: “Ҳеч кас бе дӯсти хуб зиндагии шоиста дошта наметавонад”.

Супориш: Андешаҳои Демокритро дар бораи таълими ибтидоӣ дар дафтари худ нависед.

Мавзӯи 5: Раванди педагогӣ дар таълими ибтидоӣ

Нақша:

1. Раванди ташкил ва тарбияи таълими ибтидоӣ.
2. Тамоюлҳои муосири таҳсилоти ибтидоӣ.
3. Ихтилофҳои педагогӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ ва ҳалли онҳо.

Вояҳои калидӣ: таҳсилот, ибтидоӣ, таҷриба, тарбия, педагогика, конфликтология, дониш, малака, таҳассус, барнома.

Раванди ташкил ва тарбияи таълими ибтидоӣ. Дар моддаи 9-уми Қонуни Ҷумҳурии Ёзбекистон “Дар бораи таълим” омадааст:

– бачагон ба синфи якуми мактаби маълумоти умумии миёна ба синни ҳафтсола расидан қабул карда мешаванд;

– таҳсилоти ибтидоӣ ба ташаккули асосҳои саводнокӣ, дониш, малака ва маҳорати барои идомаи таҳсилоти миёнаи умумии хонандагон зарурӣ нигаронида шудааст.

Ин чаҳорҷӯби қонунӣ муайян мекунад, ки дар ташкили таҳсилоти ибтидоӣ чиро бояд ба назар гирифт. Вобаста ба ин, ба нуқтаҳои зерин диққат диҳед:

1. *Саводомӯзӣ.* Маънои ин вазифа дар ташкили таълими ибтидоӣ ташаккул додани ҳисси донишандӯзӣ ва иҷтимоии хонандагони 7-11 сола мебошад. Майлу хоҳиши хонандагон ба дониш табиист ва вазифаи муаллими синфҳои ибтидоӣ аз он иборат аст, ки ин ҳиссиётро инкишоф диҳад ва инстинктҳои хонандагонро иҷтимоӣ намояд. Маҳз ҳамин ду вазифа боиси муваффақияти муаллими синфҳои ибтидоӣ дар ҳалли масъалаи савод мегардад.

2. *Додани дониш.* Ташкили таълими ибтидоӣ бояд ба хонандагони 7-11 сола бо суръати тез ва қобили қабули дониш ба назар гирифта шавад. Бинобар ин, мавзӯҳо ва маводҳои таълимии фанҳо бояд дорои хусусиятҳои қолиб, равшан ва фаҳмо бошанд. Ғайр аз ин дар таълим ба талабагон бояд индивидуалӣ муносибат карда, хусусиятҳои психологӣ онҳо ба назар гирифта шаванд.

3. *Додани таҳассус.* Мақсад аз ин супориш додани хонандагони синнашон аз 7-11 сола ба малакаҳои хониш, навиштан, тафаккури эҷодӣ ва тафаккури мушакил мебошад. Аз ин рӯ, интизор меравад, ки таълими ибтидоӣ муттаҳид ва пурратар бошад. Дар айни замон таълими ибтидоии муосир барои ин имкониятҳои зиёд дорад.

4. *Додани маҳорат.* Бинобар ин, бояд сифатҳои ахлоқии хонандагони 7-11 сола ташаккул ёфта, онҳо ба рафтори оқилона одат кунанд. Барои ин ҳар як машғулият дар чараёни таълими ибтидоӣ бояд мақсаднок ва тарбиявӣ бошад. Барои ин хонандагони

синфҳои ибтидоиро бояд мунтазам роҳбарони синфҳо ва муаллимони аз назар гузаронанд.

Дар ташкили таълими ибтидоӣ тавсия карда мешавад, ки ба усулҳои пешқадами таълим, восита ва технологияи таълим таъкиқ карда шавад. Ба назари мо, матлуб аст, ки ҳар як муаллими синфҳои ибтидоӣ услуби таълими худро дошта бошад.

Имрӯз усулҳо, воситаҳо ва технологияҳои беназири таълим ташаккул ёфтаанд. Аз ин рӯ, муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба воситаҳои маорифи ҷаҳонӣ ва таҷрибаи педагогикаи халқи мо таъкиқ кардан ба мақсад мувофиқ аст. Зеро таълим як раванди интиқоли дониш ва арзишҳои миллии аз наслҳо ҷамъовардашуда ба насли наврас буда, як қатор вазифаҳоро иҷро мекунад. Дар робита ба ин, бояд гуфт, ки таълими ибтидоӣ ҳамчун раванди педагогӣ вазифаҳои зеринро иҷро мекунад:

1) таҳсилоти ибтидоӣ яке аз ҷараёнҳои қобили қабул аст, ки хонандагонро ба олами илму фарҳанг мебарад;

2) таҳсилоти ибтидоӣ раванди иҷтимоисозии ибтидоии кӯдакони 7-11 сола мебошад;

3) таҳсилоти ибтидоӣ марҳилаи таълим аст, ки малакаҳои умумӣ ба ҷаҳони маънавию ҳақиқатӣ дар хонандагони синфҳои ибтидоӣ ташаккул медиҳад;

4) таҳсилоти ибтидоӣ хонандагонро ба фаъолиятҳои иҷтимоию фарҳангӣ равона мекунад;

5) таҳсилоти ибтидоӣ системаи муҳими тарбияи ҷамъияти бори аввал аст;

6) дар натиҷаи таҳсилоти ибтидоӣ хонандагон имкон пайдо мекунанд, ки маълумоти минбаъда гиранд.

Инҳо омилҳои онданд, ки дар ташкили таълими ибтидоӣ бояд ба назар гирифта шаванд. Вобаста ба ин, дар раванди таҳсилоти олиии педагогӣ омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ оянда бояд дар ташкили таҳсилоти ибтидоӣ донишҳои амиқи назариявӣ ва маҳорати касбӣ дошта бошанд.

Тарбия дар системаи таълими ибтидоӣи Ўзбекистон нақши муҳим дорад. Аз ҷумла, раванди таълими тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ категорияҳои ҷудонашавандаанд. Аз ин рӯ, тарбияи хонандагони 7-11 сола ба маҷмуи принципҳои зерин асос меёбад:

1) асосҳои педагогии тарбия;

2) асосҳои психологии тарбия;

3) асосҳои сотсиологии тарбия.

Асосҳои педагогии тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ инҳоянд:

– инкишоф додани ҳисси зеҳнии хонандагон ва тарбияи равонии онҳо;

– инкишофи ҷисмонӣ ва тарбияи ҷисмонии хонандагон;

– инкишоф додани ҳиссиёт ва тарбияи эстетикӣи хонандагон.

Асосҳои психологии тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ инҳоянд:

– инкишоф додани фаҳмиши маънавии хонандагон ва тарбияи маънавии онҳо;

– инкишоф додани тафаккур ва тарбияи сенсории хонандагон;

– ташаккул ва ислоҳи хотираи хонандагон.

Асосҳои сотсиологии тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ инҳоянд:

– ташаккули сифатҳои хонандагон ва тарбияи ахлоқии онҳо;

– иҷтимоии хонандагон ва тарбияи ҷамъиятии онҳо;

– ба ҳаёт самт додани хонандагон ва ташаккули маданияти муоширати онҳо.

Ин заминаҳои педагогӣ, психологӣ ва сотсиологии таълим дар таълими ибтидоиро ба назар гирифта, кӯдакони 7-11 соларо аз ҷиҳати рӯҳӣ, ҷисмонӣ, эстетикӣ, маънавий, иҷтимоӣ тарбия намуда, камбудҳои шахсияти онҳоро ислоҳ намуда, ба хонандагони индустриалӣ кӯмак мерасонад. Дар баробари ин набояд фаромӯш накард, ки ин ба *асосҳои тарбияи педагогӣ, психологияи педагогӣ ва сотсиологияи педагогӣ* асос ёфтааст. Аз ин рӯ, бояд гуфт, ки имрӯз дар ҷумҳурии мо истифодаи имкониятҳои психологияи педагогӣ ва сотсиологияи педагогӣ сурат ёфта истодааст.

Тарбияро ҳамчун як раванди таълими ибтидоӣ баррасӣ кардан лозим аст. Ба ин раванд системаҳо ба монанди муҳити табиӣ,

чома, арзишҳо, оила таъсир мерасонанд. Аз ин рӯ, омӯзгори синфҳои ибтидоӣ барои роҳнамоӣ ва танзими ин таъсирот масъул аст.

Ба ақидаи олимони педагогӣ дар таълими ибтидоӣ ду ҷиҳати омили тарбиявӣ аҳамияти калон дорад:

1. Омилҳои объективи тарбиявӣ:

- мероси ирсӣ ва сатҳи саломатии инсон;
- мансубияти иҷтимоӣ фарҳангии оила;
- заминаи иҷтимоӣ донишҷӯ;
- сатҳи фарҳангӣ ва иҷтимоӣ чома;
- талаботи кишвар ва талаботи замон.

2. Омилҳои субъективи тарбиявӣ.

– хусусиятҳои психологӣ, хусусияти ҷаҳонбинӣ, самти арзишҳо, шавқу эҳтиёҷоти ботинии тарбиятгиранда;

- ҳосиятҳои муносибатҳои донишҷӯён;
- хусусиятҳои ташкили раванди таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ.⁶

Ин омилҳоро дар ташкили раванди таълим дар синфҳои ибтидоӣ ба назар гирифтани лозим аст. Дурустии тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ аз рӯи меъёрҳои зерин баҳо дода мешавад:

- а) ташаккули рафтори нек дар хонандагон;
- б) пайдоиши реализм дар рафтор ва муносибати хонандагон;
- в) дар хонандагон қобиляти саъю кӯшиш ба зебӣ ташаккул меёбад.

Ин меъёрҳои меҳрубонӣ, ростқавлӣ ва зебӣ категорияҳои муҳими педагогӣ дар тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ мебошанд.

Дар ин маврид ба мақсад мувофиқ аст, ки усулҳои зерини оптималии тарбия дар таълими ибтидоӣ истифода бурда шаванд:

- бовар қунонидан;
- намуна нишон додан;

⁶ Миронов В. Век образования. – М.: "Педагогика". 1990.

- пешниҳод кардан;
- роҳ нишондиҳӣ;
- мутобиққунӣ;
- ҳавасманднамоӣ.

Бояд гуфт, ки дар ин усулҳо эҳтиром ба шахсияти кӯдак ва муносибати инфиродӣ ба ҳар як хонанда авлабияти муҳим дорад. Вобаста ба ин, бояд гуфт, ки усули ҷазо дар раванди тарбия дар синфҳои ибтидоӣ самарани пешбинишударо намедихад.

Дар раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ истифода бурдани технологияҳои зерин тавсия дода мешавад:

- технологияҳои мултимедиявӣ;
- технологияи компютерӣ;
- технологияҳои инноватсионии педагогии таълим.

Ин технологияҳо бо суръат, тавачҷӯх ва ҷолибият ҳосанд. Ин технологияҳо инчунин дар истифодаи таълими фосилавӣ дар шароити ғайриҷашмдошт мураккаби табиӣ хеле муфид мебошанд.

Умуман, тарбия дар таълими ибтидоӣ имрӯз маънои зеринро дорад:

- интиқоли таҷрибаҳои иҷтимоӣ ва дастовардҳои фарҳангӣ;
- таъсири тарбиявӣ ба онҳо;
- ташкили фаъолият ва тарзи зиндагии онҳо;
- бо тарбиятгиранда робитаи ҳудро муқаррар намоянд;
- ба онҳо дар вазъияти душвор ёрӣ расонад.

Инро метавон ба таври зерин тасвир кард. (расми 5):

Тамоюлҳои муосири таҳсилоти ибтидоӣ. Системаи муосири таълими ибтидоӣ ба таври худ инкишоф меёбад. Инҳо муҳиманд:

- оптимизатсияи таҳсилоти ибтидоӣ;
- амалисозии касбӣ таълими ибтидоӣ;
- фарогирии тамоми кӯдакони синни мактабӣ бо таҳсилоти ибтидоӣ;
- татбиқи дастовардҳои навтарини педагогӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ;
- бо омӯзгорони касбӣ таъмин намудани таҳсилоти ибтидоӣ.

Дар айни замон дар педагогикаи муосири таълими ибтидоӣ масъалаҳои зерин мавҷуданд:

а) ноқомии ҳар як кӯдак ба қобилияти пурраи худ;

б) тибқи ақидаи олимони педагогӣ дар давоми 20 соли охир инкишофи равонии кӯдакони синни мактабӣ 5 фоиз афзудааст, ки ин бо суръат навсозии барномаҳои таълимии синфҳои ибтидоӣ ва китобҳои дарсиро тақозо мекунад;

в) набудани стандартҳои ягона дар технологияи таълими ибтидоӣ.

Бо мақсади рафъи ин мушкилот дар шароити Ўзбекистон як барномаи муттасили “Миллии таълимӣ” таҳия гардида, аз соли таҳсили 2021-2022 амалӣ карда шуд. Барномаи таълимӣ таҷрибаи Ўзбекистон ва халқҳои ҷаҳонро дар таълими ибтидоӣ муттаҳид мекунад.

Ихтилофҳои педагогӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ ва ҳалли онҳо.

Яке аз ҷузъҳои муҳими раванди педагогӣ дар таълими ибтидоӣ ҳалли масъалаҳои мебошад, ки дар раванди таълиму тарбия ба миён меоянд. Яке аз чунин масъалаҳои имрӯза ва дар педагогикаи мо ошкор ва ҳалли конфликтҳои педагогӣ мебошад, ки дар байни донишҷӯёне, ки ҳоло омӯзиш мешаванд, ба амал меоянд.

Конфликти педагогӣ қисми таркибии назарияи конфликтология мебошад. Ин масъаларо номзади илмҳои педагогӣ М.Т.Аҳмедова махсус омӯхта, дар монографияи худ “Конфликтологияи педагогӣ” таҳлил кардааст.

Аз нигоҳи мо *конфликти педагогӣ* маҷмӯи конфликтҳои мебошанд, ки дар байни иштирокчиёни ҷараёни таълиму тарбия ба амал меоянд.

Чӣ тавре зикр гардид, вожаи “конфликт” маънои “низоъ”, “ихтилоф”, “кашмакашӣ”, “зиддият” “нофаҳмӣ”-ро дорад. Аммо аз нуктаи назари педагогӣ *ихтилофи* байни онҳо қобили қабул аст. Зеро мафҳуми зиддият дар он ифода меёбад, ки ин падида характери нисбӣ ва гузаранда дорад. Ба ин маъно, хусусияти

шахсият нигаронидашудаи конфликтологияи педагогӣ дар шакли зиддиятҳо зоҳир мешавад, ки бо инҳо изоҳ додан мумкин аст:

1) вожаи “зиддият” маънои фарҳангии истилоҳи конфликт буда, хусусияти нисбатан мусбат дорад;

2) зиддият падидаи муваққати мебошад;

3) дар зиддият дағалӣ ё истифодаи қувва вучуд надоштани шарт;

4) зиддиятро – ҳал кардан мумкин аст.

Дар асоси ин таҳлилҳои педагогӣ мо мафҳуми “конфликти педагогӣ”-ро ба маънои *маҷмӯи зиддиятҳои* истифода мебарем, ки дар раванди таълиму тарбия ба вучуд меоянд ва омилҳои бартарафкунанда доранд. Ин, ки падидаи конфликтҳои педагогӣ дар заминаи падидаи умумии конфликтология ва омӯختани технологияи ҳалли онҳо оид ба зухур, шакл ва навҳои онҳо тақозо мекунад.

Конфликтҳои педагогӣ дар робита бо низоъҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ хусусиятҳои худро доранд. Дар ин ҷо муҳимтарин хусусиятҳои онҳо инҳоянд:

1. *Характери тарбиявӣ.* Конфликтҳои педагогӣ пеш аз ҳама характери таълимию тарбиявӣ доранд ва дар ҷараёни таълим, тарбия ва одатшавӣ ба амал меоянд. Аз ин рӯ, конфликтҳои педагогӣ зиддиятҳои мебошанд, ки дар воқеияти таълиму фаъолият ба вучуд меоянд.

2. *Характери муваққатӣ дошта бошад.* Конфликтҳои педагогӣ хусусияти муваққатӣ дошта, аз ҷиҳати пайдоиш ва натиҷаҳои нисбатан гузаранда мебошанд. Зеро дар пайдоиши онҳо омилҳои дохилӣ ва берунӣ, таъсири замон ва фазо вучуд дорад. Ба ин маъно, конфликтҳои педагогӣ дар, шакл ва намудҳои мушаххас ба вучуд омада, бо мурури замон ва фазо кам ё зиёд шуда метавонанд.

3. *Гузариши аз байни мардум.* Конфликтҳои педагогӣ ихтилофи байни иштирокчиёни таълим – хонанда ва омӯзгор (мураббӣ), хонанда ва хонанда, хонанда ва падару модар, хонанда ва ҷомеаи мактаб мебошанд. Ба ин маъно, падидаи дорони объектҳои

мушаххасе мебошад, ки миқёс ва натиҷаҳои он ба шахсият вобаста аст.

4. *Доштани омили бартарафкунанда.* Омилҳои ҳалли низоъҳои педагогӣ вучуд хоҳад дошт, зеро онҳо тарбиявӣ, вақтлалаб ва байнишахсӣ мебошанд. Чунки конфликтҳои педагогӣ хусусиятҳои зӯр овари, кор фармудани зӯри ва таҳдидро надоранд, баръакс, қобилияти рафъ кардани доранд, зеро хусусиятҳои хондан, омӯзиш, азхуд кардан ва мутобиқшавиро доранд.

Зеро, конфликтҳои педагогӣ аз конфликтҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ бо хусусиятҳои худ фарқ мекунад. Инчунин конфликтҳои зерини педагогӣ марбут ба раванди таълимро ба назар гирифта муҳим аст.

Ихтилоф дар раванди таълим вазъиятест, ки дар байни муаллим ва талаба бинобар ба созиш омада натавонистани тарафҳо оид ба баъзе масъалаҳо ба вучуд меояд.

Ихтилофҳо дар раванди таълим ба рӯҳияи ҳар як шахс таъсири манфӣ расонида, қобилияти донишомӯзӣ, хоҳиши онҳоро паст мекунад, “иклими равонӣ”-ро дар гурӯҳ бадтар мекунад, норозигии хонандагонро зиёд мекунад. Тавачҷӯҳ яке аз шартҳои мебошад, ки идоракунии гурӯҳҳои таълимро таъмин мекунад. Устувории хонандагон муаллим бояд аз рӯйи ҳар як вазъияти конкретӣ бо адолат ва объективона ҳулосаҳои даркорӣ барорад.

Таҷқиқотҳои педагогӣ-психологӣ нишон медиҳанд, ки дар ҳақиқат, ки “иклими равонӣ” хуб ва боинтизом аст, на танҳо дониш баланд аст, балки конфликтҳои педагогӣ хеле паст буда, хонандагон аз дониши худ қаноатмандтар мешаванд.

Ихтилофҳо дар соҳаи таълим метавонанд бо сабабҳои гуногун ба амал оянд.

- камбудии ташкили таълим;
- ҳавасмандкунии номукамал;
- шароити бади таълим;
- вайрон кардани қонунгузори соҳаи таълим;
- сатҳи пастии таълим;

– норозигӣ аз фарҳанги муошират.

Зиддияти педагогӣ се намуд мешавад: Зиддияти омӯзгор ва шогирд он аст, ки дар он ба донишҷӯён супоришҳои ба ҳам зид дода мешавад, талаботи муаллим номувофиқ аст ва донишҷӯ дар ҷунин вазъият ҷӣ кор карданиро наметавонад. Масалан, дар муассисаи таълимӣ муаллим ба донишҷӯ супориш медиҳад ва омӯзгор иҷрои супоришро талаб мекунад. Баъдтар, агар муаллим ба донишҷӯ шикоят кунад, ки вай барои иҷрои ин корҳои вақти зиёд сарф кардааст ва дар натиҷа ба иҷрои вазифаҳои боқимонда тайёр нест, ҷунин талаб ба талаби пештара мухолиф аст. Дар натиҷа донишҷӯ маънос шуда, ҷӣ кор карданиро наметавонад.

Ихтилофоти байни муаллимон ва гурӯҳҳо аксар вақт боиси номувофиқии нуқтаи назари онҳо оид ба ин ё он масъала, тақсими вазифаҳо дар байни гурӯҳҳои муаллимон, шароити таълим дар байни гурӯҳҳо ва муаллимон мегардад, норозигӣ ва ғайра. Ин навъи муноқиша инчунин вақте рух медиҳад, ки ду номзад ба беҳтарин донишҷӯ пешбарӣ карда мешаванд. Муноқишаҳои байни омӯзгорон ва донишҷӯён дар ҳаёт маъмуланд. Ҷунин ихтилофҳо дар раванди таълим метавонанд, масалан:

- баъзе донишҷӯён вазифаи хонагиро иҷро намекунад;
- мунтазам прогули бесабаб;
- дар синф беинтизом муаллимро асабонӣ кардан;
- муаллим як шогирдро аз дигараш афзалтар медонад ва ғ.

Барҳӯрди омӯзгори ҷавон бо гурӯҳ низ натиҷаи ихтилофи байни омӯзгор ва гурӯҳ аст. Дар раванди таълим робитаи мутақобилаи ҳар як омӯзгор ва донишҷӯ дар ду қисм сурат мегирад: формал (ё расмӣ) ва ноформал (ё ғайри расмӣ).

Муносибати байни муаллим ва шогирд пайваستا дар амал буда, дар ин раванд низоъҳо низ ба вучуд меоянд. Вобаста ба абстраксияи конфликтҳои педагогӣ метавонанд қушода ё пӯшида бошанд.

Муноқишаҳои ошкора одатан бевосита дар назари муаллим ва донишҷӯ ба вучуд меоянд. Онҳо пеш аз сар задани низоъ пурра бартараф карда мешаванд. Азбаски ин гуна низоъҳо дар тахти

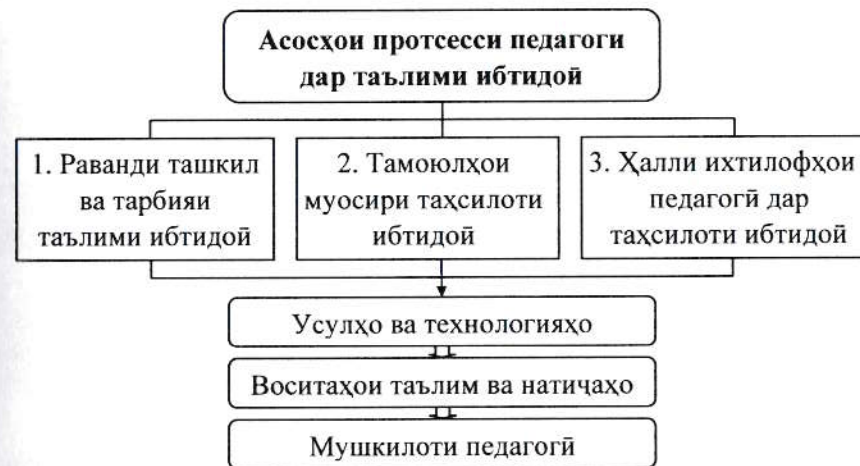
назорати роҳбарият қарор доранд, онҳо ба раванди таълим таҳдиди калон намерасонанд ва идора қардан осонтар аст.

Муноқишаҳои пӯшидаро метавон ба таркиши мина бо мурури замон монанд қард. Агар муноқиша ханӯз “анҷом” наёфта бошад ё аз назари дигарон пинҳон бошад, ба ибораи дигар, агар муноқиша “даруни” муаллим ва шогирд бошад, бидонед, ки дар ниҳояти қор хавфнок аст ва идора қарданаш хеле мушкил аст. Муноқишаҳои пӯшида аксар вақт натиҷаи тавтиъа, ғайбат, фиреб ва фасод ба амал меоянд. Онҳо ба фитнагарӣ, хусумат нигаронида шудаанд ва дурӯғ, сохтакорӣ, тухмат аслиҳаи асосии хонандагон мебошанд.

Вобаста ба характери худ конфликтҳои педагогиро ба конфликтҳои объективӣ ва субъективӣ тақсим қардан мумкин аст. Ба *низоъҳои объективӣ* бахсҳо оид ба камбудҳои воқеӣ ва мушкилоте, ки дар рушди таълим ба вучуд меоянд, дохил мешаванд. Ба *муноқишаҳои субъективӣ* низоъҳои дохил мешаванд, ки дар натиҷаи тафовути ақидаҳои шахсии омӯзгорон ва донишҷӯён дар бораи вазъияти мушаххас ба вучуд меоянд. Аз ин рӯ, ҳар як омӯзгори хуб бояд кӯшиш кунад, ки дар даста аз низоъҳои канорагирӣ кунад. Муносибатҳо бояд танҳо барои беҳтар бошад.

Бояд гуфт, ки конфликт байни хонандагон ва дигарон характери зиддиятнок буда, конфликт дар раванди таълим характери низо дорад. Дар ин маврид маҷмӯи зиддиятҳо ва конфликтҳо аз омилҳои конфликтҳои педагогӣ мегузарад. Аз ин рӯ, дар мо конфликтҳои педагогӣ ҳаматарафа хоҳанд шуд.

Ҳамин тариқ, мазмуни падидаи конфликтҳои педагогӣ ба таври зайл дарк қарда мешавад. (расми 5):

Ҳамин тариқ, чараҳои педагогӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ хусусиятҳои худро дорад, ки онҳо ҳамчун ҷузъи фанни “Педагогикаи умумӣ” қабул қарда мешаванд. Муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ бояд ба ин масъала диққат диҳанд.

Саволҳои барои омӯзиши мустақилона:

1. Раванди ташкил ва тарбияи таълими ибтидоӣ гуфта чиро дар назар доред?
2. Тамоюлҳои имрӯзаи таҳсилоти ибтидоӣ кадомҳоянд?
3. Оё шумо дар бораи конфликтҳои педагогӣ медонед?
4. Конфликту педагогӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ чист?

Супоришҳо: амалияи педагогӣ

Намудҳои конфликтҳои педагогиро, ки дар таҳсилоти ибтидоӣ дучор мешаванд, дар «дафтарчаи паҳлӯӣ»-и худ ҷамъбаст кунед.

Намудҳои конфликтҳои педагогӣ хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар марҳилаи ибтидоӣ-ро омӯзед ва таҳлил намоед. Роҳҳои ҳалли низоъҳои педагогӣ омӯхташударо ҷустуҷӯ кунед.

Мавзӯи 6: Талаботи таҳассусӣ ба муаллимони синфҳои ибтидоӣ

Нақша:

1. Образи муаллими ояндаи синфҳои ибтидоӣ.
2. Талабот ба муаллимони синфҳои ибтидоӣ.
3. Баланд бардоштани маҳорати муаллимони синфҳои ибтидоӣ дар фаъолияти амалӣ.

Вояҳои калидӣ: таълим, оянда, муаллим, намуди зоҳирӣ, фаъолият, ориентасия, ташаккул, мутабиқшавӣ, одаткунӣ.

Образи муаллими ояндаи синфҳои ибтидоӣ. Дар раванди таҳсилоти олиии педагогӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тайёр кардани муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ мувофиқи талаботи таҷрибаи милли ва стандартҳои ҷаҳони ба роҳ монда шудааст. Ба ин муносибат ташаккул додани симои муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ яке аз вазифаҳои муҳимтарин мебошад.

Ба ақидаи олимони педагогӣ дар симои муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ инҳо аҳамияти калон доранд:

- дониши назариявӣ;
- малақаҳои касбӣ;
- таҳассуси касбӣ;
- салоҳияти касбӣ.

Дар асоси ин принципҳо симои касбии муаллимони синфҳои ибтидоии оянда дар раванди таҳсилоти олиии педагогӣ ташаккул меёбад. Барои ин, ба механизми зерин таъкид кунед:

– дар раванди таълими фанҳои педагогӣ ва таҳассусӣ дониши назариявӣ донишҷӯён ташаккул ёфта, малака ва маҳорати касбии онҳо ташаккул меёбад;

– дар раванди таълими фанҳои хатми ва интиҳоби салоҳият (қобилият) дар амал татбиқ намудани донишҳои назариявӣ,

маҳорати касби ва малақаҳои аз ҷониби донишҷӯён гирифташуда ташаккул меёбад;

– раванди таҳассус ва амалияи педагогӣ дониш, малака, таҳассус ва салоҳияти донишҷӯёнро мустақкам менамояд.

Ба ҳамин тариқ, ин механизмҳои барои ташаккули симои муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ истифода бурдан мумкин аст.

Дар симои касбии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ риояи талаботи зерин муҳим аст:

- фаъолияти иҷтимоӣ;
- камолоти ахлоқӣ;
- намунаи касбӣ.

Дар асоси ин талабот симои касбии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ташаккул меёбад.

Дар баробари ин, раванди ислохот ва рушд дар раванди таҳсилоти олии ба симои омӯзгорони ояндаи синфҳои ибтидоӣ талабҳои нав мегузорад. Дар раванди таълими олиии педагогӣ талаботи нав ба назар гирифта, ба иҷрои онҳо диққат дода мешавад. Масалан, мувофиқи қарори рақами 824 Девони Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон 31 декабри соли 2020 “Дар бораи чораҳои тақвир додани системаи ташкили протсессии маълумоти олии” 2020-2021 солҳои хониш мактабҳои олии тадриҷан ба низоми кредитӣ-модули таълим гузашт. Ба ин муносибат нисбат ба симои касбии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ талаботҳои нави таҳассусии зерин муқаррар карда мешаванд:

– дар бораи низоми кредитӣ-модули таҳсилот маълумот дошта бошад;

– донишҷӯён усул ва технологияи таълим дар низоми кредитии модули;

– тавонистани таъминоти дидактикии таълим аз рӯи низоми кредитию модули;

– ба шахсоне, ки низоми кредитӣ-модулиро азхуд кардаанд, аз рӯи талаботи кредитӣ баҳо дода тавонанд.

Бояд гуфт, ки корҳо оид ба ташаккули симои касбии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ дар асоси ин талабот аз соли таҳсили 2021-2022 оғоз гардидаанд.

Ҳамин тавр, симои касбии омӯзгори ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ дар асоси талаботи имрӯза ва нави таҳассуси ташаккул меёбад.

Талабот ба муаллимони синфҳои ибтидоӣ. Дар Ўзбекистон протсессии инкишофи минбаъдаи таълими ибтидоӣ давом дорад. Дар ин раванд симои касбии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ нақши муҳим мебозад.

Олими педагогии хориҷӣ Н.В.Кузмина тавсия медиҳад, ки симои омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ дар асоси равиши зерин ташаккул дода шавад:

- 1) дорои дониши касбӣ;
- 2) дизайнер будан;
- 3) созанда будан;
- 4) мушовир будан;
- 5) ташкилотчӣ будан.⁷

Маънои ин қисмҳо чунин аст: омӯзгори ояндаи синфҳои ибтидоӣ бояд дониши касби ва назарияви дошта бошад, тафаккури мустақил дошта, пайваста болои худ кор кунад; тарҳи он аз рӯи тарзи гузаронидани ҳар як дарс муайян карда мешавад; конструктивизм дар муошират бо талабагон ва кӯдакӣ зоҳир мешавад; машварат бо донишҷӯён ва ҷонибҳои манфиатдори онҳо; муташаккилӣ бо қобилияти дар амал татбиқ намудани технологияи нави педагогӣ муайян карда мешавад.

Ба андешаи мо симои муаллими ояндаи синфҳои ибтидоӣ бояд чунин бошад:

- нигоҳубини кӯдак;
- дӯст доштани касби худ;
- фаъолияти педагогӣ;

⁷ Бордовская Н., Реан А. Педагогика. Учебник для ВУЗов. – СПб.: "Питер" 2001. С 142-143.

– кори доимӣ дар болои худ.

Дар ин асос дар протсессии маълумоти олии педагогӣ тайёр кардани муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба мақсад мувофиқ мебуд. Вобаста ба ин, ба самтҳои зерини концептуалие, ки дар амалияи байналмилалӣ педагогӣ қабул шудаанд, диққат додан лозим аст:

- а) ба муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дониши касбӣ, психологӣ ва педагогӣ додан;
- б) бо малакаи педагогӣ мусаллаҳ намудани муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ;
- в) омӯзонидани омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ дар истифодаи имкониятҳои технологияи муосир;
- г) ташаккули психологияи кор бо кӯдак.

Шубҳае нест, ки дар ин замина тайёр кардани муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ самараи ҷашмдошт мебахшад. Дар баробари ин бояд дар хотир дошт, ки ҳар як муаллим обрӯи касбии кудро пай дар пай баланд мебардорад.

Тибқи равиши мо омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ имрӯз бояд аз равишҳои муосир оғоҳ бошанд. Ба ин муносибат симои муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ бояд педагогӣ, психологӣ ва эстетикӣ бошад. Дар ин бобат азхуд кардани малакаҳои зерини педагогӣ ба мақсад мувофиқ аст:

- муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ бояд вазифаҳои педагогиро ба миён гузошта, кори таълиму тарбияро самаранок ташкил карда тавонанд;
- агар имкон бошад, ба ҳар як донишҷӯ муносибати инфиродӣ дошта бошад;
- маҳорати кор кардан бо маводи таълимӣ барои омӯзгорони оянда муҳим аст.

Вазифаи муҳими раванди Ренессанси сеюм дар Ўзбекистон тарбияи касбии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ мебошад. Барои ин, тавсия дода мешавад, ки ба ҷизҳои зерин диққат диҳед:

– амиқи омӯзгорони синфҳои ибтидоии оянда бо қонунҳо ва технологияҳои педагоги;

– тайёр намудани муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ, ки дорои неруи баланди зеҳнӣ ва маънавии насли нав мебошанд, дар онҳо ташаккул додани малака ва донишҳои зарурӣ, то ки хатмкунандагони муассисаҳои таълимӣ соҳиби касбҳои муосир гарданд;

– ташкили системаи миллии маориф, ки ба рақобати шадиди ҷаҳони тоб оварда тавонад, китобҳои дарси ва дастурҳои таълими мутобиқи талаботи муосир такмил дода, насли нав, нақша ва стандартҳои таълими оптимизатсия карда шавад;

– баланд бардоштани роли ва мақоми роҳбарони муассисаҳои таълимӣ, муаллимону мураббӣён, профессорон ва намояндагони илм дар ҷамъияти мо, аз рӯи самарани фаъолияти онҳо мукофотонидан ва аз ҷиҳати моддӣ ҳавасманд гардондани онҳо;

– муҳайё намудани шароити зарурӣ барои мунтазам такмил додани маҳорати касбӣ ва самарабахшии кадрҳои педагоги, такмили системаи такмили ихтисос дар заминаи “таълими тамоми умр”;

– тавсеаи нақши бахши хусуси дар пешниҳоди хизматрасониҳои илмию таълими, фароҳам овардани фазои рақобат бо роҳи таъсиси ташкилотҳои ғайридавлатии таълими дар минтақаҳо, рушди шарикии давлат ва бахши хусуси дар соҳаи маориф;

– ташкили системаи автоматикунонӣ ва таҳлили ҳамҷонибаи идоракунии маориф бо истифода аз технологияҳои муосири иттилоотию коммуникатсионӣ, рушди минбаъдаи захираҳои электронӣ ва таълими фосилавӣ, оммавӣ гардонидани касбҳои ИТ дар байни донишҷӯён;

– ба қувваи асосии пешбарандаи иқтисодиёт табдил додани илм, васеъ намудани доираи тадқиқоти илмӣ, ҳавасмандгардонии фаъолияти инноватсионии олимони ҷавони боистеъдод, боз ҳам

мустаҳкам намудан ва инкишоф додани иқтидори ташкилотҳои мавҷудан илмӣ.

Дар асоси ин дастури супоришҳои бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон аз 6 ноябри соли 2020 № ПФ-6108 омода намудани омӯзгорони синфҳои ибтидоии оянда ба мақсад мувофиқ аст.

Мувофиқи ақидаи олимони педагогӣ муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ бояд ҷузъҳои зерини функционалиро донанд:

- 1) омода кардан ва пешниҳоди маводи таълимӣ;
- 2) хонандагонро ба таълиму тарбия ҳавасманд карда тавоништан;
- 3) камбудихон шахсияти хонандагонро бартараф карда тавонанд;
- 4) ба хонандагон мунтазам назорат кардан.⁸

Ҷуни муносибат дар тарбияи муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ аҳамияти калон дорад.

Ба гуфтаи олими ботаҷриба А.К.Марково, фаъолияти омӯзгорони ояндаи синфҳои ибтидоӣ аз ҷаҳор самт иборат аст:

- 1) гирифтани донишҳои касбии равонӣ ва педагогӣ;
- 2) гирифтани малакаи касбии педагогӣ;
- 3) ба даст овардани малақаҳои касбии равоншиносӣ;
- 4) дорои хислатҳои шахсӣ.

Ба фикри мо, ин тавсияҳо аз ҷиҳати назариявӣ ва амалӣ асосноканд. Бинобар ин, дар ташкили раванди таҳсилоти олии педагоги ба тарбияи касби, психологи ва эстетикии омӯзгорони оянда тавачҷӯх додан ба мақсад мувофиқ аст.

Дар шароити имрӯзаи тараққиёт дар тайёрии касбии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба моделсозӣ диққат додан зарур аст. Бинобар ин, раванди таҳсилоти олии педагоги бояд модели худро дошта бошад. Ин моделсозӣ ҷаҳор ҷанба дорад:

- модел – муаррифии мунтазами маводи таълимӣ;

⁸ Гусев С. И. Основы педагогики. – М., 1995

- модел – саривақт муайян кардан ва бартараф намудани мушкилот;
- модел – ҳамеша донишомӯзро ҳамчун объект доништан;
- модел – саривақт қорӣ намудани иттилооти нав ба раванди таълим.

• Дар ин бобат намунаи тарбияи муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ муфид аст.

Таҳрири Қонуни нав Ҷумҳурии Ёзбекистон “Дар бораи таълим” (23 сентябр соли 2020) боби 5-да статуси ҳуқуқии педагогҳо муайян карда шудааст. Мутобиқи ин мақоми ҳуқуқӣ омӯзгорони ояндаи синфҳои ибтидоӣ бояд ба қор дар асоси зерин равона карда шаванд:

- тайёрии амиқи касби ва сифатҳои маънавию ахлоқи;
- эҳтироми ҳуқуқҳои донишҷӯён;
- истифодаи шароити кафолатноки меҳнат;
- ҳангоми таҳияи нақшаҳои таълими барномаҳои муаллифиро таҳия карда тавоништан;
- интиҳоби озоди шаклҳои муносири педагогӣ, воситаҳои таълиму тарбия;
- таҳия ва татбиқи инноватсияҳо;
- муоинаи тиббии ройгон дар муассисаҳои тандурусти;
- иштирок кардани дар ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии донишҷӯён.

Дар протсессии маълумоти олии педагогӣ муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ бояд дар асоси ҳамин ҳуқуқҳо ба қор равона карда шаванд.

Дар баробари ин дар қонун ӯҳдадорихои зерини омӯзгорон муайян карда шудаанд:

- эҳтироми шаъну шараф ва эътибори қорини иштирокчиёни раванди таълим;
- сифати таълим;
- истифодаи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар шаклу усулҳои пешқадам ва инноватсионии таълиму тарбия;

– яқҷоя бо волидони онҳо бо ноболигон қорҳои тарбиявиرو инҷом диҳанд;

- мунтазам тақмил додани ихтисоси худ;
- сари вақт муоинаи тиббӣ.

Ин ӯҳдадорихо барои роҳнамоии омӯзгорони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти касбӣ асос хизмат мекунанд.

Ба андешаи мо, муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ бояд механизмҳои зеринро роҳнамоӣ кунанд:

- а) дар раванди таълими фанҳои махсус;
- б) тавассути қурсҳои махсус;
- в) тавассути омӯзиши мустақилона;
- г) тавассути анъанаи муаллиму шогирд.

Риоя намудани ин механизмҳо имқоният медиҳад, ки протсессии ориентатсияи касбии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ аниқ таъкил карда шавад. Масалан, яқ воситаи таълими мустақилро қирем. Пандемия барин шароитҳои мураккаб нишон доданд, ки раванди таҳсилоти олии педагогӣ бояд ҳамеша дар ҳама гуна вазъият ба омӯзиши мустақилона омода бошад.

Баланд бардоштани маҳорати муаллимони синфҳои ибтидоӣ дар фаъолияти амалӣ. Имрӯз дар мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумии муаллимони касби қор мекунанд. Дар ин бора аз рӯйи нишондодҳои боби 5-уми қонун “Дар бораи таълим” ҳуқуқҳои педагогҳо, мақом ва маҷбуриятҳои онҳо қатъӣ риоя карда шаванд, самаранок хоҳад шуд.

Дар баробари ин қори амалӣ талаб мекунад, ки дониши қуқур ва риояи талаботи тайёрии касбии муаллимони синфҳои ибтидоӣ дошта бошад. Дар робита ба ин мактаби ибтидоӣ, ки то ҳол фаъолият дорад, бо Қарори Девони Вазирони Ҷумҳурии Ёзбекистон аз 16 феввали соли 2006 № 25 “Талаботи Давлатӣ ба бозомӯзӣ ва тақмили ихтисоси омӯзгорон” тасдиқ карда шудааст, талаботҳо гузошта шудаанд. Ин талаботҳои таҳассусӣ инҳоянд:

1. Талаботи умумӣ. Талаботи умумӣ нисбат ба муаллимони синфҳои ибтидоӣ дар қори амалӣ чунинанд:

- а) оид ба маҳорати омӯзгорӣ;
- б) малақаҳои тарбияи волидон;
- в) оид ба сифатҳои шахсӣ;
- г) назорат ва арзёбии объективии дониш.

Барои малақаҳои омӯзгорӣ талаботҳои зерин мавҷуданд:

- қобилият ва дониши касбӣ (эҳсосот);
- омодагии психологию педагогӣ;
- қобилияти омӯзонидани донишҷӯён ба фикрронии мустақил ва аз худ кардани донишҳои нав;
- шаклу намудҳои адабиёти таълимиро донанд;
- донишҳои технологияҳои нави педагогӣ ва иттилоотӣ, истифодаи интернетӣ ҷаҳонӣ;
- малакаи худро такмил додан тавонанд;
- донишҳои методологияи эҷодиёти илмию педагогӣ;
- самтҳои асосии илми педагогиро донанд;
- аз алоқаи байнифанӣ истифода бурдан тавонистан;
- асосҳои суҳанронии оммавино донанд.

Талабот ба малақаҳои тарбиявӣ:

- вобастагии байни раванди таълим ва тарбияро донанд;
- хонандагонро дуруст ташаккул додан тавонистан;
- донишҳои усул ва технологияи тарбия;
- дар талабагон сифатҳои ахлоқӣ, иҷтимоӣ ва эстетикиро ташаккул додан тавонанд.

Талабот ба сифатҳои шахсӣ:

- серталаб;
- адолат;
- ростқавлӣ;
- меҳрубонӣ;
- ҳушмуомила.

Талабот барои назорат ва арзёбии объективии азхудкунии дониш:

- принципҳои баҳодиҳии азхудкунии донишхоро донанд;

– аз усул ва механизмҳои баҳодиҳии азхудкунии дониш маълумот дошта бошад;

- донишҳои тарзи коркарди тестҳои стандартӣ;
- қатъиян риоя намудани баҳои объективии азхудкунӣ.

Бояд гуфт, ки дар фаъолияти амалӣ нисбат ба муаллимони синфҳои ибтидоӣ талаботи умумии муҳим мавҷуданд.

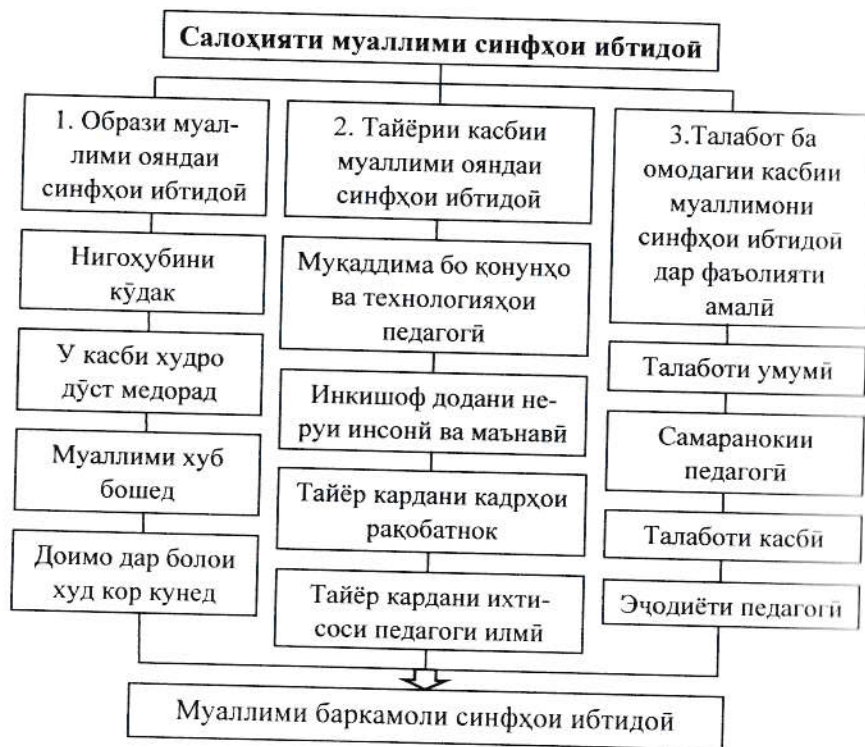
2. Талаботи касбӣ. Ҳуҷҷат талаботҳои зерини касбиро нисбат ба омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ дар қори амалӣ муайян мекунад:

- таҳсилоти олиии педагогӣ;
 - донишҳои стандартҳои давлатии таҳсилот ва талаботи барномаи таълимии таълимӣ;
 - донишҳои санадҳои меъёри ҳуқуқи оид ба тафсилоти миёнаи умумӣ;
 - ҷиҳозонидани кабинетҳо, лабораторияҳо ва марҳилахоро донанд;
 - риояи принципҳои ташкил ва таъмини сифати раванди таълимӣ;
 - мазмуни фанҳои таълимӣ ва пайвастагии таълими онҳо;
 - донишҳои психологияи умумӣ ва ҷавонии донишҷӯён;
 - донишҳои усулҳои интерактивии таълим (инноватсионӣ, интегратсия ва дигарҳо);
 - методологияи тарбияи маънавию ахлоқии хонандагон дар асоси ғояҳои милли донишда шавад;
 - дар бораи касбу ҳунари хонандагони синфҳои ибтидоӣ тасаввурот пайдо кардан тавонанд;
 - риояи меъёрҳои ахлоқию эстетикӣ дар муносибат бо хонандагон ва волидонии онҳо;
 - усулҳои ташкил ва гузаронидани машғулиятҳои беруна (синфи)-ро донанд;
 - меъёрҳои муқарраршудаи санитарии гигиениро донанд.
- Бояд гуфт, ки дар қори амалӣ нисбат ба муаллимони синфҳои ибтидоӣ талаботи муҳими касбӣ мавҷуд аст.

Бояд гуфт, ки омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ дар фаъолияти амали бо риояи ин талаботи умумӣ ва касбӣ ба нишондиҳандаҳо ноил мегарданд ва категорияҳои муайяноро ишғол менамоянд. Дар системаи тақмили ихтисос риояи онҳо ба ин талаботҳо назорат ва пурзур карда мешавад.

Муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ин талаботи умумӣ ва касбиро дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ аз худ мекунанд.

Ҳамин тариқ, талаботи тахассусии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ аз ҷониби давлат муайян карда шуда, маҳорати онҳо ва риояи онҳо маҳорати касбии муаллими синфҳои ибтидоиро таъмин менамояд (расми 6):

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Ба симои касбии муаллими ояндаи синфҳои ибтидоӣ ҷӣ талабот гузошта мешавад?
2. Талаботи тахассусии тайёрии касбии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ва самти онҳо ба фаъолияти амали ҷӣ гуна аст?
3. Оё шумо аз талабот ба муаллимони синфҳои ибтидоӣ дар фаъолияти амалӣ огоҳед?
4. Дар бораи баланд бардоштани малакаи муаллимони синфҳои ибтидоӣ дар фаъолияти амали ҷӣ медонед?

Супориш: амалияи педагогӣ

Талаботи тахассусиро ба муаллимони оянда ва амалии синфҳои ибтидоӣ аз ёд ва аз худ кунед.

Талаботро ба симои касбии муаллими мактаби ибтидоӣ дар хотир нигоҳ доред ва ҷанбаҳои, ки барои шумо дастрасанд, муайян кунед.

Бо адабиёти педагоги оид ба образи муаллим шинос шавед.

Модули 2. Дидактикаи таълими ибтидоӣ

Мавзӯи 7: Мазмуни “Дидактикаи таълими ибтидоӣ”

Нақша:

1. Мафҳуми дидактика.
2. Хусусиятҳои дидактикаи таҳсилоти ибтидоӣ.
3. Самаранокии дидактикаи таълими ибтидоӣ.

Возаҳои калидӣ: *ибтидоӣ, дидактика, мазмун, хусусият, дониш, маҳорат, самаранокӣ, маҳорат, равиш, таълим, метод.*

Мафҳуми дидактика. Дидактика чузъи муҳими илми педагогӣ мебошад. Калимаи “дидактика” латинӣ буда, ба назария ва қонунҳои таълим дахл дорад. *Категорияҳои* асосии дидактика инҳоянд: 1) хонандан; 2) таълим додан; 3) хониш.

Категорияи *хонандани* дидактика ба ташкили таълим дар асоси қонунҳои илмӣ ва систематикӣ мансуб аст. Ин категория асоси педагогика мебошад. Категорияи *таълим додани* дидактика инҳоро дар бар мегирад:

- додани дониш;
- интиқоли маълумот;
- ташкили фаъолияти таълимии хонандагон;
- ҳалли мушкилоте, ки дар чараёни таълим ба миён меоянд;
- ташаккули эҷодкорӣ ва мустақилияти донишҷӯён;
- баҳодихии маҳорати донишҷӯён.

Категорияи таълим додан дар натиҷаи фаъолияти муаллим (педагог) амалӣ мегардад. Категорияи *хониши* дидактикӣ инҳоро ифода мекунад:

- азхуд намудани дониш, малака ва малакаи хонандагон тибқи стандартҳои давлатии таҳсилот;
- донишҷӯён супоришҳоро иҷро мекунад;

– ташаккули шуур, ҷаҳонбинӣ ва тафаккури мустақилонаи хонандагон.

Категорияи хониш ба фаъолияти хонандагон асос ёфтааст.

Вазифаи асосии дидактика амалӣ намудани фаъолияти тарбиявӣ мебошад. Фаъолиятҳои таълимӣ инҳоро дар бар мегирад:

- интиқол ва азхудкунии маҷмӯи донишҳо;
- ташкили фаъолияти таълимӣ дар асоси воситаҳои усулҳои гуногун;
- баланд бардоштани саводнокии хонандагон;
- баланд бардоштани таҷрибаи омӯзиши донишҷӯён.

Самаранокии дидактика дар фаъолияти таълимӣ бо меъёрҳои дохилӣ ва берунӣ муайян карда мешавад. Дар ин маврид меъёри дохили бомуваффақият татбиқи таълим ва меъёри беруни аз рӯи самаранокии умумии таълим муайян карда мешавад. Дар асоси ин меъёрҳо фаъолияти таълими аз рӯи сатҳи сифат ва самаранокии таълим ва баҳо дода мешавад.

Оид ба назария ва амалияи дидактика чандин тадқиқот гузаронида шудааст. Дар ин бобат махсусан асари педагоги чех Ян Амос Коменский (асри XVII) “Дидактикаи бузург” аҳамияти калон дорад. Дар ин асар чун принципҳои асосии дидактика асоснок карда шудаанд:

- а) нигоҳубинӣ кӯдак;
- б) ватандӯстӣ;
- в) инсондӯстӣ;
- г) таҳаммулпазирӣ.

Ин принципҳои дидактика дар раванди муносири таълиму тарбия қабул гардида, қонунҳои педагогӣ ба ҳисоб мераванд. Дар натиҷаи ин муносибат инсонпарварӣ дар системаи маорифи ҷаҳони ҳамчун идеяи идеали қабул шудааст. Ба гуфтаи ӯ, таълиму тарбияро гирифтани ва додан синну сол, ҷинс, наҷод, миллат ва вазъи иҷтимоии инсонро ба назар намегирад. Аз ин лиҳоз, дар давоми 4 асри охир илми педагогика ҳамчун санъати инсонпарварӣ

этироф шудааст. Дар шароити Ўзбекистон кори таълиму тарбия катъиян мувофиқи қонуну принципҳои дидактика ташкил карда мешавад. Аз ин ҷост, ки системаи маорифи мамлакати мо ба рӯйхати пешқадамтарин маорифи халқҳо дохил карда шудааст.

Хусусиятҳои дидактикаи таҳсилоти ибтидоӣ. Дидактикаи таълими ибтидоӣ дар илмҳои педагогии Ўзбекистон хусусиятҳои худро дорад. Хусусиятҳои асосӣ инҳоянд:

- ба олами дониш овардани хонандагони 7-11-сола;
- тарбияи хонандагони ин синну сол мувофиқи талабу эҳтиёҷоти ҷамъият;
- истифодаи фанҳои муосиртарин ва қобили қабул дар таҳсилоти ибтидоӣ.

Дар дидактикаи таҳсилоти ибтидоӣ низ ба таълим додан ва азхуд кардани дониш аз ҷониби хонандагон тавачҷӯҳи ҳоса дорад. Аз ин рӯ, аз соли таҳсили 2020-2021 стандартҳои давлатии таҳсилоти ибтидоӣ аз нав дида баромада шуда, фанҳои таълимӣ оптимизатсия карда шуданд. Масалан, аввалин бор дар таърихи педагогикаи ўзбек фанни “Тарбия” таъсис ёфта, ба раванди таълим татбиқ карда шуд. Дар синфҳои ибтидоӣ ин фан ба ташаккули тафаккур, ҷаҳонбинӣ ва ахлоқи хонандагон дар асоси омезиши арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ нигаронида шудааст.

Ҳадафи асосӣ дар дидактикаи таълими ибтидоӣ ноил шудан ба сифат ва самаранокии таълим мебошад. Дар робита ба ин, раванди азхудкунӣ дар асоси сатҳҳои зерин баҳо дода мешавад:

1) аз ҷониби донишҷӯён фарқ кардан ва аз худ намудани предметҳо (ҳодисаҳо, воқеаҳо, далелҳо);

2) фаҳмидани маводи илмӣ ва ғанӣ гардондани дониши хонандагон дар асоси онҳо.

Усулҳои таълими инфиродии омӯзгорон дар дидактикаи таълими ибтидоии Ўзбекистон нақши муҳим доранд. Ба гуфтаи ӯ, феълан дар Ўзбекистон чанд омӯзгори фанӣ ба таҳсилоти ибтидоӣ машғуланд. Ҳар яке аз ин омӯзгорон услуби таълими худро доранд. Дар баробари ин тибқи стандартҳои давлатии таҳсилоти ибтидоӣ

усулҳои гуногуни таълими омӯзгорон дар асоси қонунҳои педагогии умумӣ карда мешаванд. Дар ин маврид қонунҳои зерин нақши асосиро мебозанд:

– фарогирии мавзӯҳо дар асоси усулҳои фаҳмондадиҳӣ ва таълим;

– ноил шудан ба азхудкунии мавзӯҳо аз ҷониби ҳар як донишҷӯ;

– интихоби мувофиқи воситаҳои таълимӣ ба синну сол, қобилиятҳои ҷисмонӣ ва равонии хонандагон;

– самти хонандагон ба таълими мустақилона.

Бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон Шавкат Мирзиёев арзиши китобхонӣ дар ҷомеа барқарор шуд. Дар натиҷа дидактикаи таълими ибтидоӣ низ нав карда шуд. Ба гуфтаи ӯ, мутолиа ва муҳокимаи китоб аз ҷониби хонандагони синфҳои ибтидоӣ як ҷузъи ҷудонашавандаи дидактикаи таълими ибтидоӣ шудааст. Имрӯз дар назди олимони педагогии вазифа гузошта шудааст, ки маҷмӯи адабиётро, ки хонандагони синфҳои ибтидоӣ мутолиа кунанд ва ҳалли масъалаҳои дидактикии мутолиа намоянд. Аз ин рӯ, дар раванди таҳсилоти олии педагогии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ бояд аз асосҳои дидактикаи таҳсилоти ибтидоӣ ва хусусиятҳои адабиёти ёрирасони дидактикии дониши аниқ дошта бошанд.

Дидактикаи таълими ибтидоӣ ба принципи таълим аз содда ба мураккаб асос ёфтааст. Дар он ба тадриҷан инкишоф додани дониш ва маҳорати хонандагон диққати калон дода мешавад.

Дар натиҷаи рушди технологияи муосир дар таҳсилоти ибтидоӣ таълими фосилавӣ, технологияи компютери ва ғайра васеъ истифода мешавад. Аз ин рӯ, зарурати таҳияи дидактикаи ин навъҳои таълими технологӣ ба миён меояд. Шиори мо дар ин бобат ин аст, ки имкониятҳои техникӣ, аз қабилӣ компютерҳо дар таҳсилоти ибтидоӣ бояд абзор бошанд, на ҳадаф. Ин усул қобилияти хонандагони 7-11 соларо барои оқилона истифода бурдани асбобҳои техникӣ инкишоф медиҳад.

Самаранокии дидактикаи таълими ибтидой. Самаранокии дидактикаи таълими ибтидой дар Ўзбекистон аз инҳо муайян карда мешавад:

- а) ташкили раванди таълим мувофиқи талаботи олий;
- б) бо муаллимони касбӣ таъмин намудани таҳсилоти ибтидой;
- в) риояи қатъии стандартҳои давлатии таҳсилоти ибтидой.

Тибқи ин меъёрҳо самаранокии дидактикаи таълими ибтидой ба даст оварда мешавад. Вақтҳои охир самаранокии таҳсилоти ибтидой аз рӯи ин раванд баҳо дода мешавад, зеро дар таҳсилоти ибтидой васеъ истифода бурдани воситаҳои техникӣ ва технологияҳои муосир ба назар мерасад. Аммо самаранокии дидактикаи таълими ибтидой бояд пеш аз ҳама аз рӯи фаъолияти омӯзгорон баҳо дода шавад. Зеро ҳадафи асосии омӯзгор дар сатҳи зарурӣ таълим додани фан, шарҳу баҳодиҳии самтҳои он мебошад. Аз ин лиҳоз, дар дидактикаи таълими ибтидой воситаҳои техникӣ ва технологияҳои муосир заминаи дуюмдараҷаи ноил шудан ба самаранокӣ мебошанд.

Дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ аз омӯзгорони ояндаи синфҳои ибтидой бояд малакаҳои ба даст овардани самаранокӣ дидактикаи таҳсилоти ибтидой дошта бошанд. Барои ин донишҷӯён бояд:

- аз худ намудани дониш оид ба дидактикаи таҳсилоти ибтидой;
- мутолиа намудани адабиёти иловагӣ оид ба дидактикаи таҳсилоти ибтидой;
- мунтазам шинос шудан бо маҷаллаи “Таълими ибтидой” ва рӯзномаи “Маърифат”;
- гирифтани маслиҳат аз омӯзгорон оид ба дидактикаи таҳсилоти ибтидой.

Дар Ўзбекистон масъалаҳои умумии дидактикӣ нағз омӯхта мешаванд. Дар айни замон оид ба дидактика дар таълими ибтидой тадқиқоти кам гузаронида мешавад. Аз ин рӯ, дар протсессии

мактаби олии педагогӣ пурзӯр намудани тадқиқоти студентон оид ба муаммоҳои дидактикаи таълими ибтидой аҳамияти калон дорад.

Самаранокии умумии дидактикаи таълими ибтидоиро дараҷаи дониш ва малакаи хатмкунандагони синфи 4 муайян мекунад. Бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон Шавкат Мирзиёев вазифа гузошта шуд, ки хатмкунандагони синфҳои ибтидой ба мактабҳои умумӣ, Президентӣ ва махсусгардонидашуда омода карда шаванд. Ба ин маъно, баҳодиҳии самаранокии умумии дидактикаи синфҳои ибтидой дар асоси он сурат гирифт, ки кадоме аз ин муассисаҳои таълими хатмкунандагони синфҳои ибтидой бештар таҳсил мекунад. Ин навоарӣ яке аз меъёрҳои асосии самаранокии дидактикаи таҳсилоти ибтидой дониста мешавад (расми 7):

Ҳамин тавр, мазмуни “Дидактикаи таҳсилоти ибтидой”-и муосир хусусиятҳои хоси худро дошта, дар сохтори фанҳои педагогӣ нақши муҳим дорад.

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Мафҳуми дидактика гуфта чиро дар назар доред?
2. Хусусиятҳои дидактикаи таҳсилоти ибтидоӣ кадомҳоянд?
3. Самаранокии дидактикаи таълими ибтидоиро чӣ тавр ба даст овардан мумкин аст?
4. Хусусиятҳои дидактикаи синфҳои ибтидоиро медонед?

Супориш: амалияи педагогӣ

Супориш: Фикру мулоҳизаҳои зерини маорифпарвари маъруф Марк Фабиус Квинтилиан (35 пеш аз милод – 95 то милод)-ро дар дафтари худ нависед.

“Вақте ки кӯдак ба дунё меояд, вазифаи асосии волидайн умед аст. Зеро ҳар як падару модар мехоҳад, ки фарзандаш соҳиб-маърифат бошад... Дар ин бобат вазифаи асосии падару модарон тарбияи фарзандон аст. Дар таҳсилоти ибтидоӣ ба кӯдакон бояд дар асоси усули бози навиштанро омӯзонанд. Дар натиҷа, аслиҳаи тавоноии кӯдак хотира аст”.

Мавзӯи 8: Раванди таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ

Нақша:

1. Мазмуни раванди таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ.
2. Намудҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ.
3. Муносибатҳои муосир ба раванди таълими таҳсилоти ибтидоӣ.

Вояҳои калидӣ: *ибтидоӣ, педагогика, таълим, ҳуқуқ, намуна, усул, дониш, равиш, азхудкунӣ, омӯзиш, маҳорат, таҳассус.*

Мазмуни раванди таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ. Фанни “Педагогикаи таълими ибтидоӣ” хонандагонро бо асосҳои ташкили

пурмазмуни раванди таълим дар синфҳои ибтидоӣ мусаллаҳ менамояд. Таъмини дониш, малака ва салоҳияти касбӣ дар ташкили таҳсилоти ибтидоӣ, ҳадафҳо, мундариҷа ва вазифаҳои он равона карда мешавад.

Дар мазмуни раванди таълими ибтидоӣ се масъалаи зерин муҳиманд:

- хонондан;
- хондан;
- азхудкунӣ.

Хонондан – раванди ба инсон додани донишҳои зарурӣ мебошад, ки ба воситаи он шахс дар оянда дорои сатҳи гуногуни донишҳои махсус мегардад. Дар таҳсилоти ибтидоӣ таълим ба қонунҳои муайян тобеъ буда, мувофиқи методологияи умумии педагогӣ ин қонунҳо самаранокии ҷараёни таълимро муайян мекунад. Таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ аз ҷузъҳои дохили, яъне робитаҳои дохилии байни мақсад, мазмун, шакл, усулҳо, ва технологияи он иборат аст.

Хондан аз ҷиҳати мазмуни худ ба мақсадҳо, вазифаҳо, принципҳо, меъёрҳо ва амалҳо алоқаманд аст, ки ба воситаи онҳо хонандагон донишҳои муайяни тибқи стандартҳои давлатии таҳсилот муайяншударо азхуд мекунад. Ба ин маъни мутолиа маҷмӯи дониш, малака ва маҳорати хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар бораи ҳасти, воқеият ва ҳодисаҳо. Дар таҳсилоти ибтидоӣ раванди таълим ба нишондодҳои асоснок асос меёбад.

Азхудкунӣ раванди ташаккули дониш, малака ва салоҳият дар бораи мундариҷаи иттилоот ва истифодаи он тавассути дарк ва омӯзиш мебошад. Дарачаҳои азхудкунии таҳсилоти ибтидоӣ иборатанд аз:

- такрори дурусти дониш ва малакаи доданишуда;
- маъноии донишро дарк ва дар хотир доштан;
- дониши гирифташро истифода бурда тавоништан.

Бояд гуфт, ки мазмуни раванди таълим дар таълими ибтидоӣ хусусиятҳои ба худ хос дорад. Дар ин ҷо муаллимон вазифаи

таълимро ичро мекунад, талабагон бошад, вазифаи таълиму азхудкуниро ичро мекунад.

Намудҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ. Намудҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ ба шаклҳои таҷрибаи педагогӣ асос ёфтаанд. Дар ин ҷо диққати худро ба муҳимтарин намудҳои таълим ҷалб мекунем.

1. *Таълимоти догматики.* Ин намуди таълим дар асоси принципҳои дақиқ муайян карда мешавад. Масалан, хонандагони синфҳои ибтидоӣ бояд хондан, навиштан, расмкашӣ ва ҳисоб карданро дошта бошанд.

2. *Омӯзиши инкишоф.* Ин намуди таълим ба омӯзиши ихтиёрии донишҷӯён асос ёфтааст. Маълумот вобаста ба шавку ҳаваси донишҷӯён васеъ ё кам карда мешавад. Мақсади асосӣ ба талабагон таълим додани фикр кардан аст.

3. *Омӯзиши фаҳмондадиҳӣ.* Дар ин намуди таълим донишу малакаҳо шарҳ дода мешаванд, ки дар асоси он донишҷӯён ба фаъолияти амалӣ омода карда мешаванд. Дар ин ҳолат омӯзгор дар интиҳоби маводи таълимӣ озод аст, яъне муаллим метавонад маводи таълимиро бар хилофи китоби дарсӣ омода созад.

4. *Омӯзиши дар асоси мушқилот.* Дар ин намуди таълим аввал масъалаи мушқилот муайян карда, баъд бо иштироки хонандагон ҳал карда мешавад. Ин намуд дар хонандагон малакаҳои фаъол, ташаббускор, мустақилият, тафаккур ва эҷодкориро ташаккул медиҳад.

5. *Омӯзиши барномавӣ.* Ин навъи таълим ба технологияи компютерӣ асос ёфтааст. Дар ин ҳолат омӯзгор ва донишҷӯ тавассути компютер муошират мекунад. Ин намуд ба донишҷӯён имкон медиҳад, ки маълумотро мувофиқи хоҳишашон пешниҳод кунанд, ба супоришҳо ислоҳот ворид кунанд ва раванди таълимро виртуалӣ назорат кунанд.

6. *Омӯзиши модуль.* Дар ин намуди таълим муаллим ва донишҷӯ маълумотро ба таври модуль қабул мекунад. Дар ин маврид мавзӯҳои фанҳои таълими бо тартиби муайян фаро

гирифта шуда, хонандагон маълумоти намунави мегиранд. Аз ин рӯ, дар таълими модуль бахшҳо, мавзӯҳо ва ашҳо ба барномаи компютерӣ дохил карда мешаванд.

Дар шароити пандемия аз соли хониши 2019-2020 дар раванди таълим шакли модулии таълим ва шакли таълими фосилавии он дубора мавриди истифода қарор гирифт. Ин нишон медиҳад, ки намуди таълими модуль аз ҷиҳати дидактикӣ тақмил меёбад. Ба нақсад мувофиқ мебуд, ки чунин тадқиқоти минбаъда ба ин проблема диққат дода шавад.

Дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ навъҳои таълимро муаллим озодона интиҳоб мекунад. Дар баробари ин, ба пуррагӣ расидан ба ҳадафу вазифаҳои таълим, таъмини самаранокии онро талаб мекунад. Бинобар ин аз муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ талаб карда мешавад, ки дар раванди мактаби олии педагогӣ ҳамаи намудҳои таълимро азхуд кунанд.

Муносибатҳои муосир ба раванди таълими таҳсилоти ибтидоӣ. Дар раванди таълиму тарбия муносибатҳои муосир ба авлодҳои таълими ибтидоӣ мавҷуданд. Асосҳои чунин равишҳо инҳоянд:

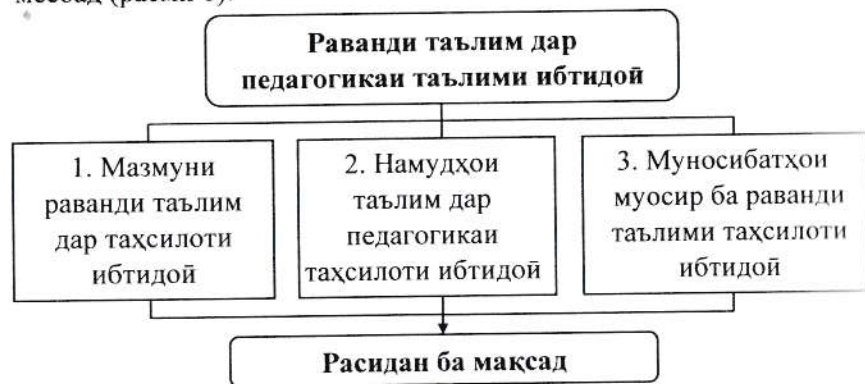
- дар раванди таълим қорӣ намудани дарсҳои ғайрианъанавӣ;
- қорӣ намудани дарсҳои инноватсионӣ дар раванди таълим;
- дар раванди таълим қорӣ намудани дарсҳои муттаҳидшуда.

Чунин равишҳои муосир боиси ба даст овардани сифат ва самаранокии таълими ибтидоӣ мегардад. Аз ин рӯ, барои татбиқи равишҳои муосир дар раванди таълими ибтидоӣ зарур аст:

- муайян намудани равишҳои муосир раванди таҳсилоти ибтидоӣро ҷӣ гуна таҷдид хоҳад кард;
- тадричан қорӣ намудани равишҳои муосир ба раванди таълими ибтидоӣ;
- омӯзиши усулҳои муосири таълим тавассути системаи бозомӯзӣ ва тақмили ихтисоси муассисаҳои таҳсилоти олии педагогӣ ва омӯзгорон.

Дар раванди таҳсилоти олии педагоги ба донишҷӯён аз рӯи равиши муосир ба раванди таълими таҳсилоти ибтидоӣ дониши назариявӣ, малакаи касбӣ ва малақаҳои амали дода шудан ба мақсад мувофиқ аст.

Ҳамин тариқ, раванди таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ ба системаи мушаххаси принципҳои умумии педагогӣ асос меёбад (расми 8):

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Мазмуни раванди таълим дар синфҳои ибтидоӣ чиро дар назар доред?
2. Намудҳои асосии таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ кадомҳоянд?
3. Дар бораи равиши муосир ба раванди таълими синфҳои ибтидоӣ чӣ медонед?
4. Барои қори намудани равишҳои муосир ба раванди таълими таҳсилоти ибтидоӣ чиро бояд риоя кард?

Супориш: амалияи педагогӣ

Мазмуни раванди таълимро дар синфҳои ибтидоӣ дар дафтари худ ҷамъбаст кунед.

Намудҳои асосии таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоиро ба ёд оред.

Шаклҳои асосии муносибатҳои ҳозира замони раванди таълими синфҳои ибтидоиро ба хотир оред.

Мавзӯи 9: Асосҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ

Нақша:

1. Қонунҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ.
2. Усулҳои таълими педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ.
3. Технологияҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ.

Иловаҳои калидӣ: маориф, педагогика, таълим, ҳуқуқ, намуд, усул, дониш, равиш, азхудкунӣ, омӯзиш, маҳорат, таҳассус.

Қонунҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ. Қонунҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ ба қонунҳои умумии педагогӣ асос ёфтаанд. Ба ақидаи олимони педагог, қонунҳои таълим ба қонунҳои дохилӣ ва берунӣ тақсим мешаванд.⁹ Мафҳуми қонуният вобастагии мутақобилаи ташкилӣ, ҷудонашаванда, муттасил ва мақсадноки раванди таълимро дар назар дорад.

Қоидаҳои дохилии педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ инҳоянд:

- ҳалли масъалаҳои байни дониш ва маҳорати амалӣ, таънаққули тафаккури хонандагон дар асоси дониш, малака ва маҳорат;
- ионл шудан ба ҳамкориҳои омӯзгору донишҷӯ ва самаранокии таълим дар ин замина;
- таъмини фаъолияти хонандагон ва самаранокии таълим дар ин замина;
- эҷод кардани мундариҷа барои донишҷӯён аз ноогоҳӣ ба дониш.

Бояд гуфт, ки қонуниятҳои дохилии таълим ба раванди педагогӣ бевосита алоқаманданд.

⁹ Оганн В. Введение в общую дидактику. – М.: «Педагогика» 1990.

Қонунҳои берунии таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ инҳоянд:

- самти иҷтимоии мақсад, мазмун ва усулҳои таълим;
- рушди донишҷӯён;
- таълим ҳамеша ба аз худ кардани чизе нигаронида шудааст;
- шиносонидани донишҷӯён бо муҳити зист.

Ин қонунҳои беруни бо самаранокии таълим хос мебошанд.

Муаллими синфҳои ибтидоӣ бояд дар раванди таълиму тарбия ба ин қонунҳои педагоги риоя намояд. Дар акси ҳол, ҳадафу вазифаҳои таълим амалӣ намешаванд. Диққати асосӣ бояд ба хониши донишҷӯён, азхуд намудани маҳорат ва таълим дода шавад. Аз ин лиҳоз, асоси қонунҳои таълим дар педагогикаи таълими ибтидоӣ аз инҳо иборатанд:

- ҳуҷжатҳои меъёри оид ба таҳсилот;
- стандартҳои давлатии таҳсилот;
- ҳулосаҳои тадқиқоти педагоги;
- таҷрибаи муаллимони пешқадам.

Қонунҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ дар саросари ҷаҳон ба принципҳои афзалиятноки ҳуқуқи кӯдак, табиӣ ва иҷтимоӣ асос ёфтаанд. Вобаста ба ин, муайян намудани қонуниятҳои таълим дар педагогикаи таълими ибтидоӣ ба принципҳои зерин асос меёбад:

- риояи қатъии интиқоли маълумот;
- таълим ва омӯзиши системавӣ;
- ташаккули мустақилият ва фаъолнокии хонандагон;
- мувофиқати назария ва амалия;
- истифодаи имкониятҳои гуногуни таълим;
- популизм.

Ин принципҳо асоси қонунҳои таълимро ташкил медиҳанд.

Усулҳои таълими педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ. Дар педагогикаи таълими ибтидоӣ усулҳои гуногуни таълим истифода мешаванд. Ин усулҳоро метавон ба таври систематикӣ пешниҳод кард.

Гуруҳи якуми усулҳо. Ин усулҳо ба интиқоли даҳони иттилоот ва дониш асос ёфтаанд. Намудҳои асосии он инҳоянд:

- суҳбат; – ҳикоят кардан; – тавзеҳот; – гузориш; – кор бо матн.

Муаллим яке аз ин усулҳоро ихтиёран интихоб намуда, ба натиҷа диққат медиҳад.

Гуруҳи дуҷуми усулҳо. Ба ин гуруҳи усулҳои таълим ба амалия нигаронидашуда хос аст. Намудҳои асосии он инҳоянд:

- вариш; – омӯзиши амалӣ; – таҷрибаҳои лабораторӣ.

Ин усулҳо қобилияти талабагонро дар татбиқи он чи ки омӯхтаанд, инкишоф медиҳанд.

Гуруҳи сеҷуми усулҳо. Ин гуруҳи усулҳои таълим ба мониторинг ва арзёби асос ёфтааст. Намудҳои асосии онҳо инҳоянд:

- кори мустақилона; – кори назоратӣ; – супоришҳои тестӣ; – ҳифзи лоиҳа; – имтиҳонҳо.

Ин усулҳои таълим дар ҳамкорӣ бо омӯзгор ва донишҷӯён интихоб карда мешаванд. Мақсади асоси муайян ва баҳодиҳии сатҳи азхудкунии хонандагон мебошад. Имрӯз дар низоми таҳсилоти ибтидоии Ўзбекистон низоми баҳогузории 5 балӣ дубора ҷорӣ карда шуд.

Дар оянда ҷорӣ намудани низоми кредитӣ-модулии таълим дар таҳсилоти миёнаи умумӣ дар назар аст. Дар он сураг дар системаи таҳсилоти ибтидоӣ низоми кредитии баҳогузори ҷорӣ мешавад ва ин ин масъаларо дертар ба таваҷҷӯҳи шумо мерасонем.

Бояд гуфт, ки дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ усулҳои таълим мувофиқи талабот такмил дода мешаванд.

Технологияҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ. Дар низоми маорифи муосир истифода ва ҷорӣ намудани технологияҳои муосири педагогӣ муҳим аст. Вобаста ба ин нафҳуми технологияҳои педагогиро ЮНЕСКО чунин муайян меканад: «Технологияҳои педагогӣ – раванди қобили қабули азхудкунии донишҳо бо роҳи эҷод, татбиқ ва ба як системаи ягонаи усулҳои таълиму тарбия бо истифода аз тамоми имкониятҳои неруи

инсонӣ ва воситаҳои техникӣ мебошад».¹⁰ Ба ин маъно, дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ технологияҳои педагогӣ, ки ба интегратсияи равишҳои педагогӣ ва технологияи таълим асос ёфтаанд, ба сифати афзалиятнок истифода мешаванд.

Истифодаи технологияҳои беҳтарини таълим дар педагогикаи муносири таҳсилоти ибтидоӣ самараи пешбинишаванда дорад:

- технологияи анъанавии таълим;
- технологияи таълими фосилавӣ;
- технологияи инноватсионӣ ва интегратсионии таълим.

Технологияи анъанавии таълим ба системаи лексияҳо ва машқҳои амалӣ асос ёфтааст, ки дар тӯли солҳо амалӣ ва санҷида шудаанд. Ин система имрӯз ҳам аҳамияти назариявӣ ва амалии худро гум накардааст.

Технологияи таълими фосилавӣ раванди таълими виртуалӣ мебошад, ки дар он таълим бо истифода аз воситаҳои гуногуни техникӣ сурат гирифта, дарсҳо дар шакли супоришҳои назариявӣ ва амалӣ амалӣ карда мешаванд.

Технологияи инноватсионӣ ва интегратсионии таълим ба ҷорӣ намудани навоариҳо дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ ва ҷорӣ намудани омӯзиши таълим ва амалия асос ёфтааст. Дар ин маврид технология ба фаъол гардонидани донишомӯз нигаронида шудааст.

Дар асоси технологияҳои таълим, ки дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ таъкид шудааст, он ба панҷ принцип асос ёфтааст. Ба онҳо дохил мешаванд:

- принсипи аввал ин аст, ки ҳадафи асосии аз фан, модули мавзӯ пешбинишуда таҳия карда шавад;
- принсипи дуюм: таълими ҳар як дарс дар модулиҳо;
- принсипи сеюм: истифодаи матни мавзӯ ва вазифаҳо дар модулиҳо;
- принсипи чорум: гузаронидани дарсҳо дар асоси модулиҳо;
- принсипи панҷум: таҳлили натиҷаҳои омӯзиш.

¹⁰ Ҳасанбоев Ҷ ва дигарҳо. Педагогика ғанидан изохли лугат. – Т., 2009. 402 саҳифа

Принсипҳои мазкур асоси ҷорӣ намудани технологияҳои муносири таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ мебошанд. Ҳамин тавр, асосҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ муносириҳои хоси худро доранд. Диққат диҳед (расми 9):

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Қонуноҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ чиро дар назар доред?
2. Намудҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ кадомҳоянд?
3. Дар педагогикаи таълими ибтидоӣ кадом намудҳои усулҳои таълимро медонед?
4. Кадом технологияҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ муҳиманд?

Супориш: амалияи педагогӣ

Супориш: Назари зерини маорифпарвари чех Ян Амос Коменский (1592-1670) оид ба дидактикаи таълими ибтидоиро омӯсед.

Коменский мегӯяд: “Ҳадафи тарбия се аст: 1) ташаккули имон ва некӣ; 2) ташаккули рафтори нек; 3) таълими забон”.

Ба андешаи педагог дар таълими ибтидоӣ бояд гуфтор, ахлоқ ва фаҳмиши хонандагон дуруст ташаккул дода шавад. Дар баробари ин бачагонро ба фикрронии оқилона, ба корҳои ғоиданок ва дуруст суҳан рондан тарбия кардан лозим аст.

Мавзӯи 10: Усулҳои ташкили таълими ибтидоӣ

Нақша:

1. Муносибати оид ба ташкили таълими ибтидоӣ.
2. Усулҳои ташкили таълими ибтидоӣ.
3. Муносибатҳои индивидуалӣ ба ташкили таълими ибтидоӣ.

Вояҳои калидӣ: таълим, ибтидоӣ, ташкил, усул, равиш, дарс, муаллим, донишҷӯ, дониш, маҳорат, педагогика, таҷриба.

Муносибати оид ба ташкили таълими ибтидоӣ. Як қатор роҳҳои ташкили таълими ибтидоӣ мавҷуданд. *Метод* ба усулҳои мунтазами ташкили дарс ва шаклҳои таълим мансуб аст. Ба ин муносибат олимони педагогии хоричӣ оид ба ташкили таълими ибтидоӣ фикру мулоҳизаҳои худро баён кардаанд. Асоситарини инҳо:

1. *Муносибати эмотсионалӣ.* Вобаста ба ин, дарсҳоро таърифи истифода бурдан лозим аст, ки хонандагонро ҷалб намояд ва ба ҳаяҷон оварад. Дар баробари ин хонандагон материалҳои таълимиро бо шавқу ҳавас ва шавқу завқ қабул мекунанд. Машғулиятҳо низ бояд аз асбобҳои аёнӣ бой бошанд ва

хонандагонро ба худ ҷалб кунанд. Ба ин муносибат воситаҳои таълим низ ба талаботи эстетикӣ мувофиқ бошанд.

Муносибати эмотсионалӣ ба ташкили таҳсилоти ибтидоиро дар бисёр кишварҳои ҷаҳон қабул кардааст. Хусусан, дар Ўзбекистон дар таълими ибтидоӣ ба ташкили дарсҳо дар заминаи дастгирии эҳсосӣ аҳамияти махсус дода мешавад.

2. *Муносибати баҳс.* Дар баробари ин, маводҳои таълимӣ барои муҳокима ва мулоҳиза дар бораи донишҷӯён истифода мешаванд. Дар ин маврид қори таълиму тарбия бо иштироки муаллим, ки дар он хонандагон ғайилона иштирок мекунанд, сурат мегирад.

Ташкили таълими ибтидоӣ дар асоси иштироки муаллим таърифи махсус ва ба синну сол, хусусиятҳои ҷисмонӣ ва равонии талабагон мувофиқ таъриф кардани материалҳои таълимиро талаб мекунанд. Дар шароити Ўзбекистон муаллимони пуртаҷрибаи синфҳои ибтидоӣ таълими ибтидоиро дар асоси иштирок ташкил мекунанд.

3. *Муносибати технологӣ.* Дарсҳои таълими ибтидоӣ бояд бо истифода аз имконоти муосири техникӣ ташкил карда шавад. Имрӯз дар минтақа омӯзиши компютерӣ маъмул гаштааст. Системаи “муаллим-компютер-донишҷӯ” амал мекунанд.

Дар ташкили таълими ибтидоӣ дар асоси равишҳои технологӣ омӯзгор маводи таълимиро дар барномаи компютерӣ дар асоси модули ҷойгир мекунанд. Донишҷӯён мавзӯҳоро дар асоси ин барнома дар синф ё фосилавӣ меомӯзанд. Дар баробари ин, муаллимон ва донишҷӯён ба муносибати виртуалӣ ворид мешаванд. Дар соли хониши 2019-2020 ба сабаби паҳн шудани шароити пандемиявӣ ба вучуд омад, ки он дар Ўзбекистон ташкили таълими ибтидоӣ дар асоси равиши технологӣ таҷрибаи нодир гузаронида шуд.

Имрӯз ҳамин се равиш ба ташкили таҳсилоти ибтидоӣ эътироф шудааст. Дар раванди таҳсилоти олиии педагогӣ муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ бояд ин малакаҳоро аз худ кунанд. Зеро дар оянда ин равишҳо барои муаллим заминаи амалӣ хоҳанд шуд. Ба

муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ мувофиқи мақсад аст, ки дар ташкили таълими ибтидоӣ усулҳои гуногунро риоя кунанд. Мувофиқи усули мо, дар назар дошта шудааст, ки ҳар як муаллими синфҳои ибтидоӣ ба ташкили таълими ибтидоӣ муносибати индивидуалӣ доштани лозим аст.

Усулҳои ташкили таълими ибтидоӣ. Дар ташкили таълими ибтидоӣ усулҳои беназири педагогӣ мавҷуданд. Мо диққати шуморо ба муҳимтарини ин усулҳо ҷалб мекунем.

1. *Усули репродуктиви (пурмахсул) таълим.* Дар усули репродуктиви таълим дониши васеъ дода мешавад. Бинобарин, омӯзгор оид ба ҳар як мавзӯ маълумоти зиёд медиҳад ва донишҷӯён бояд онҳоро аз худ кунанд. Ин усули таълим хусусияти мусбат дорад, зеро он ба хонандагони синфҳои ибтидоӣ дониши бештар медиҳад.

Усули репродуктиви таълим низ як нуқсон мавҷуд аст, ки тибқи он донишҷӯён маълумоти пешниҳодшударо мувофиқи интизорӣ азхуд карда наметавонанд. Он инчунин тафаккури мустақили донишҷӯёнро маҳдуд мекунад, зеро онҳо ба азхудкунии иттилооти зиёд машғуланд.

Дар фикри мо, ки муаллим аз усули репродуктиви таълим баъзан истифода барад. Ин барои додани дониши амиқ ба донишҷӯён дар мавзӯҳои мушаххас аст.

2. *Усули эҷодии таълим.* Усули эҷодии таълим фаъол гардонидани хонандагон, ба эҷодкорӣ ва тафаккур равона кардани онҳо мебошад. Дар ин сурат муаллим фасилитатор ва хонанда иштирокчи эҷодкор мегардад. Ин усул махсусан дар синфҳои ибтидоӣ самарабахш аст. Зеро кӯдакони 7-11-сола ба сохтани чизе, эҷод ва сохтани чизе шавқи зиёд доранд. Аз ин ҷост, ки бисёр муаллимони синфҳои ибтидоӣ кӯшиш мекунанд, ки дар таълими синфҳои ибтидоӣ аз усули эҷодӣ истифода баранд.

Ҳангоми истифодаи усули эҷодии таълим омӯзгор бояд:

– маводи таълимиро тавре омода созад, ки шавқовар, ба муҳокима мувофиқ бошад ва барои фикр кардан имконият диҳад;

– тақияи маводи таълимӣ, ки донишҷӯён нав медиҳанд ва барои дарёфти роҳҳои ҳалли масъалаҳои вариантҳои гуногун дастур медиҳанд;

– идея ва ташаббуси донишҷӯёнро дастгирӣ наояд.

Усули эҷодии таълимро аксари омӯзгорон афзалтар медонанд. Зеро ин усулҳо имкони фаъол кардани донишҷӯро аз ҳар ҷиҳат доранд.

3. *Усули пурарзиши таълим.* Ин усули таълим ба тарбияи маънавӣ эстетикӣ талабагон нигаронида шудааст. Аз ин рӯ, маводи таълими аз ҷониби омӯзгор тавре омода карда мешавад, ки дарки маънавиёт, эҳсосот ва шавқи завқи хонандагонро инкишоф диҳад.

Ба андешаи санъатшинос ва педагоги рус А.Сухомлинскӣ, донишҷӯён бояд дар роҳи пурарзиши таълим чизҳои зеринро омӯзанд:

– азхуд намудани комёбиҳои илму техникаи инсоният;

– омӯзиши асосҳои фаъолияти инсон;

– азхуд намудани комёбиҳои санъат;

– нишон додани истеъдоди худро ёд гиранд.

Дар ин бобат оқилона истифода бурдани усули эҷодии таълим дар синфҳои ибтидоӣ низ самараи ҷашмдошт медиҳад. Бояд гуфт, ки ин усул дар системаи таълими ибтидоии Ёзбекистон васеъ истифода мешавад.

Муносибатҳои индивидуалӣ ба ташкили таълими ибтидоӣ. Истифодаи усулҳои индивидуалӣ аз ҷониби омӯзгори ботачриба ва бомаҳорат дар ташкили таълими муносиби ибтидоӣ муҳим аст.

Мушоҳидаҳо ва тадқиқотҳо нишон медиҳанд, ки дар республикаи мо бисёр муаллимони синфҳои ибтидоӣ усулҳои индивидуали таълим доранд. Чунин усулҳои инфиродӣ (индивидуалӣ) дорои хусусиятҳои умумии зерин мебошанд:

1. *Эҷодкорӣ.* Муаллимони ботачриба ва моҳиронаи синфҳои ибтидоӣ ба ташкили раванди таълим эҷодкорона муносибат мекунанд. Ин эҷодкорӣ дар зерин зоҳир мешавад:

- гузориши нав ба ҳар як мавзӯъ;
- шарҳ додани матни китоби дарсиро тавассути таҳлили эҷоди;
- омода намудани асбобҳои аёнӣ барои ҳар як дарс;
- оқилона истифода бурдани шароити мактаб.

Дар натиҷа эҷодкорӣ дар услуби индивидуалии таълими муаллимони синфҳои ибтидоӣ ба мадди аввал меафтад.

2. *Иҷрои индивидуалӣ.* Бинобар ин, муаллимони ботаҷриба ва донишманди синфҳои ибтидоӣ бо ҳар як хонанда алоҳида кор мекунад. Ин машқ ба тарзи зерин зоҳир мешавад:

- фаъолияти минбаъдаи хонандагони пешкадам;
- фаъл гардонидани хонандагоне, ки дар таълим ақиб монда;
- муносибати инфиродӣ бо донишҷӯёни бо рафтори мураккаб;
- ба донишҷӯён барои иҷрои вазифаи хонагиашон тавсияҳои методи диҳад.

Натиҷаи ҳамин аст, ки таҷрибаи кори индивидуалӣ дар татбиқи таълиму тарбияи муаллимони пуртаҷрибаю моҳир дар синфҳои ибтидоӣ ба вуҷуд омад.

3. *Самаранокӣ.* Аз ин рӯ, омӯзгорони ботаҷриба ва бомаҳорат дар синфҳои ибтидоӣ дар дарс ва чорабиниҳои тарбиявӣ ба натиҷаҳои чашмдошт ноил мегарданд. Чунин самаранокӣҳо дар зерин зоҳир мешаванд:

- ақсарияти хонандагони синф аълоҳон ва фаъл мебошанд;
- майлу хоҳиши донишҷӯён ба хониш ва ташаббус баръало мушоҳида мешавад;
- мавҷуд набудани ихтилофи педагогӣ байни донишҷӯён;
- иштироки ҳамаҷун асос ин синфҳо дар фаъолияти мактаб.

Дар натиҷа, дар усулҳои инфиродии таълими муаллимони ботаҷриба ва бомаҳорат ҷузъи самаранокии синфҳои ибтидоӣ мавҷуд аст.

Дар раванди таҳсилоти олиии педагогии имрӯза омӯзиши усулҳои инфиродии таълим аз ҷониби омӯзгорони ботаҷриба ва бомаҳорат дар синфҳои ибтидоӣ муҳим аст.

Ҳамин тавр, усулҳои муносири ташкили таҳсилоти ибтидоӣ муносири худро доранд. Диққат диҳед (расми 10):

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Усулҳо ба ташкили таҳсилоти ибтидоӣ чиро дар назар доранд?
2. Оё шумо усули ташкили таълими ибтидоиро медонед?
3. Дар ташкили таълими ибтидоӣ кадом усулҳои инфиродӣ аҳамият доранд?
4. Хусусиятҳои усулҳои инфиродӣ дар ташкили таҳсилоти ибтидоӣ кадомҳоянд?

Супориш: амалияи педагогӣ

Супориш: Назари омӯзгор-файласуфи маъруфи англис Чон Локк (1632-1704) дар бораи таълим дар таълими ибтидоии зеринро омӯсед.

Чон Локк мегӯяд: “Тани солим рӯҳи солим аст. Ҳамфикрам, аз ин рӯ, дар раванди тарбия донишҷӯён бояд ба таври зерин солим тарбия карда шаванд: солимии ҷисмонӣ (ин талабот ба он асос ёфтааст: гарм нигоҳ доштани ҷисми кӯдак, бо ҳавои тоза таъмин кардани ӯ, пӯшидани либоси вазнин, додани ғизои солим, хобидан вақт, бо рӯйхати тоза парвариш кардан, тоб овардан ба нафси худ),

солимии характер (дар асоси: ташаккул додани кунҷковии кӯдак, ташаккул додани одатҳои нек, қонеъ гардонидани талаботи ӯ, бо бозичаҳои мувофиқи синну сол таъмин намудани ӯ)”. Бояд гуфт, ки Чон Локк идеяи худро дар татбиқи таълими ибтидоӣ мебинад.

Мавзӯи 11: Дарс – ҳамчун шакли асосии таълими ибтидоӣ

Нақша:

1. Хусусиятҳо ва таърихи дарс.
2. Дарс – ҳамчун шакли асосии таҳсилоти ибтидоӣ.
3. Намудҳои муносири дарс дар таълими ибтидоӣ.

Вожаҳои калидӣ: *ибтидоӣ, таълимӣ, дарс, таърих, хусусият, шакл, замон, дониш, маҳорат, фаҳмиш.*

Хусусиятҳо ва таърихи дарс. Системаи дарс дар системаи маориф, аз ҷумла таҳсилоти ибтидоӣ, маҷмӯи хусусиятҳои асосии дарсҳо мебошад.¹¹ Дарс хусусиятҳои зерин дорад. Дарс:

- раванде, ки аз мақсади равшан ва мазмуни мукамал иборат аст;
- аз ҷониби як гурӯҳи донишҷӯён таҳти роҳбарии омӯзгор гузаронида мешавад;
- шакли асосии ташкилӣ ва қисми марказии қори тарбиявӣ мебошад;
- донишҷӯёнро бо дониш, малака ва маҳорат мучаҳҳаз месозад;
- шаклҳои синфӣ ва амалӣ дорад;
- барои ба даст овардани натиҷаҳо ба фаъолияти баробархуқуқии муаллимон ва талабагон такя мекунад.

Ин хислатҳои дарс дар таҷрибаи таълимӣ чандин аср ташаккул ёфта, аз санҷишҳои амалӣ гузаштаанд.

¹¹ Ч. Ҳасанбоев ва дигарҳо. Педагогика фанидан изохли луғат. – Т., 2009. 112-саҳифа

Дар таърихи педагогикаи Шарқ Фарб оид ба таърихи мушаххаси таълим маълумот мавҷуд аст. Масалан, дар мероси педагогии Шарқ пайдоиши системаи таълим ба шакли муоширати надару модар ва фарзандон вобаста аст. Бинобар ин, кӯдакон аз надарашон чизҳоеро, ки дар бораи издивоҷ ва зиндагӣ наметодистанд, омӯхтаанд. Ин раванд дар оила баъдтар дар системаи маориф ба муносибати муаллиму шогирд гузашт. Дар натиҷа, Устод шахси ибтидоӣ, ки таълим медиҳад ва донишҷӯ шахсе мешавад, ки меомӯзад. Ба ҳамин тариқ шакл, муҳлат ва системаҳои протсессии таълим ташаккул ёфтанд.

Дар маъхазҳои педагогии Шарқ низ маънои зерини истилоҳи дарс таъкид шудааст:

Д – давомот, яъне иштироки хонандагон;

А – ранҷу азоб, яъне меҳнате, ки дар амалӣ намудани таълиму тарбия;

Р – математика, яъне ҳисобкунии раванди таълим;

С – кӯшиш, яъне ҳаракати мунтазами хонандагон.

Бояд гуфт, ки мафҳуми дарс дар асоси нақшаи аниқ, низом ва мазмуни, ки дар назар аст, асос ёфтааст. Дар баробари ин мо мебинем, ки ҷараёни таълим дар давоми асрҳо ба меҳнати фикрӣ, рӯҳӣ ва маънавӣ асос ёфтааст.

Дарс – ҳамчун шакли асосии таҳсилоти ибтидоӣ. Шаклу усулҳои ташкили таълими ибтидоӣ бисёранд. Дар баробари ин, дар гули асрҳо усули *синф-дарсӣ* бо роҳат, қобили қабул ва шавқовар будани худ шакли асосӣ буд. Дар дидактикаи синфҳои ибтидоӣ дарс ҳамчун шакли асосӣ дорои хусусиятҳои зерин мебошад:

а) вазифаи маҷмуи таълимро (таълим, инкишоф ва тарбия) иҷро мекунад;

б) дар дарс системаи қатъии дидактикии зерин мавҷуд аст:

– оғози дарс ва аниқ муайян кардани вазифа;

– таҳқими дониш ва малакаи хонандагон тавассути вазифаи қонаги;

– шарҳи маводи нави таълими;

– мустаҳкам намудани донишҳои андӯхташуда тавассути такрор;

– назорат ва баҳодихии донишҳои азхудкардаи хонандагон дар давоми дарс;

– характери анҷоми ҳар як дарс;

– бешубҳа, додани вазифаи хонагӣ.

в) мӯҳтавои дарс ба стандартҳои давлатии таҳсилот, нақша на барномаҳои ҳар як фан мувофиқ бошад;

г) ҳар як дарс қисми таркибии системаи таълим мебошад;

г) муаллим дар ҳар як дарс усулу воситаҳоро интихоб мекунад.

Дарс як шакли муҳими таълим бо чунин хусусиятҳо буда, дар таҳсилоти ибтидоӣ дар ҷаҳони муосир васеъ истифода мешавад. Зеро дар раванди таълим як пайгирӣ ва интизоми муайяни мантиқӣ вучуд дорад.

Дар педагогикаи синфҳои ибтидоӣ якҷанд намуди дарсҳо мавҷуданд. Асосҳои ин намудҳо инҳоянд:

1. *Дарси омехта.* Ин навъи дарс хеле маъмул буда, ба қисмҳои зерин тақсим мешавад: қисми ташкилӣ (1-2 дақиқа); санҷидани вазифаи хонагӣ (10-12 дақиқа); мавзуи навро аз худ кардан (15-20 дақиқа); мустаҳкам намудани ба даст овардашуда (10-15 дақиқа); анҷоми дарс (5 дақиқа); додани вазифаи хонагӣ (2-3 дақиқа).

2. *Дарси омӯхтани материали нав.* Дар ин намуди дарс маводҳои нави таълимӣ таҳия карда мешаванд ва дар доираи он дарсҳои ғайристандартӣ ташкил карда мешаванд. Масалан, дарси муаммовӣ, дарси тадқиқотӣ, дарси конференсия ва ғайра. Чунин дарсҳои ғайристандартӣ ба талабагон имконият медиҳанд, ки материалҳои нави таълимиро мувофиқи чашмдошт азхуд кунанд.

3. *Дарси мустаҳкамкунӣ.* Ин дарс ба таҳкими дониш ва малакаи донишҷӯён нигаронида шудааст. Семинарҳои амалӣ, экскурсия, супоришҳои мустақилона ва кори лабораторӣ барин шаклҳоро истифода бурдан мумкин аст. Ин намуди дарс махсусан барои хонандагони синфҳои ибтидоӣ мувофиқ аст.

4. *Дарси умумӣ.* Дар ин намуди дарс мавзӯҳои фанҳо дар асоси блокҳои мушаххас ҷамъбаст ва пурра карда мешаванд. Ин намуди дарс ба донишҷӯён маълумоти нав, супоришҳо ва машқҳоро медиҳад. Дар натиҷа хонандагон маҳорати эҷодӣ инкишоф меёбанд. Ба фикри мо, дар таълими ибтидоӣ типи дарси умумиро истифода бурдан ба мақсад мувофиқ аст.

5. *Дарси назорат.* Дар ин намуди дарс дониш, таҷриба ва малакаи хонандагон ислоҳ карда мешавад, ки дар натиҷа азхудкунии хонандагон назорат карда мешавад. Ин намуди дарс инқоб медиҳад, ки ҳар як талаба назорат карда шавад, ки он дар шакли саволномаи хаттӣ ё даҳонӣ, диктант, нақлиёт ва навиштани мустақилона ташкил карда мешавад. Ин навъи дарс пас аз хатми фан ё фасли ҳар як фан гузаронида мешавад. Дар асоси натиҷаҳои ин навъи дарс, намудҳои навбатии дарс интихоб карда мешаванд.

Тавсия дода мешавад, ки аз ин навъҳои дарсҳо, ки дар ташкили таълими ибтидоӣ маъмуланд, истифода шаванд. Инчунин бояд гуфт, ки дар таълими ибтидоӣ намудҳои зерини дарсҳои оммавӣ мавҷуданд, ки метавонанд истифода шаванд: – дарси озмун; – дарси нақшаваратӣ; – дарсҳои оид ба ҳамкорӣ; – дарсҳои бозихҳои байнифани ва ғ.

Инчунин тавсия дода мешавад, ки вобаста ба имкониятҳои ин намудҳои курсҳои ғайристандартӣ истифода баранд.

Намудҳои муосири дарс дар таълими ибтидоӣ. Дар таълими ибтидоӣ муосир якҷанд намуди дарсҳо мавҷуданд. Аммо онҳо низ ба инсоми анъанавии таълим асос ёфтаанд. Имрӯз дар таҳсилоти ибтидоӣ навъҳои зерини муосири дарс мушоҳида карда мешаванд:

– курси технологӣ, ки дар он дарсҳо дар шаклҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ бо истифода аз имконоти техника, аз қабилҳои компютер гузаронида мешаванд;

– дарси таҷрибавӣ, ки дар он кишварҳои пешрафта дарси фасилавӣ барои хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар кишвари дигар гузаронида мешаванд;

– дарси эвристикӣ, ки дар он таҷриба-санҷиши дониши нав дар фанни таҳсилоти ибтидоӣ мебошад.

Ин навъҳои муосири дарсҳои таълими ибтидоӣ ба навсозии низоми дарс, баланд бардоштани сифати он ва баланд бардоштани самаранокии таълими ибтидоӣ нигаронида шудаанд.

Имрӯз, дар системаи ибтидоии таҳсилоти Ёзбекистон раванди ташаккули намудҳои муосири синф ва кори таҷрибавии онҳо идома дорад. Масалан, аз соли хониши 2020-2021 дарсҳои фанни нави «Тарбия», ки ба синфҳои ибтидоӣ қарбӣ карда мешавад, ба ташаккули амалии сифатҳои хонандагон нигаронида шудааст. Дар ин ҳолат мухтасар дар асоси мавзӯи таълим дода мешавад, диққати асосӣ ба ҷанбаҳои амалии донишҷӯени таълимӣ зоҳир карда мешавад.

Ҳамин тавр, дарс ҳамчун шакли асосии таълими ибтидоӣ муҳим аст. Диққат диҳед (расми 11):

Саволҳо барои таълими мустақил:

1. Бо сифатҳои дарс чӣ мегӯед?
2. Шумо дар бораи таърихи дарс чӣ медонед?
3. Дарс кадом шакли таҳсилоти ибтидоӣ аст?
4. Шумо дар таҳсилоти ибтидоӣ кадом намуди дарсро медонед?

Супориш: амалияи педагогӣ

Хусусиятҳои дарсро дар «Дафтари пахлӯӣ»-и худ ҷамъбасти кунед.

Таърихи дарсро дар хотир доред.

Онҳо ба навъҳои муосири дарс дар синфҳои ибтидоӣ тадқиқот гузаронед.

Мавзӯи 12: Санҷиш ва баҳодиҳии натиҷаҳои дониши азхудкардаи донишҷӯён

Нақша:

1. Асосҳои таҳлили донишҳои донишҷӯён.
2. Механизмҳои санҷиши донишҳои донишҷӯён.
3. Методологияи баҳодиҳии донишҳои азхудкардаи донишҷӯён.

Возмаҳони калидӣ: хонандан, хонандагон, ба даст овардан, имтиҳон, асос, механизм, арзбӣ, сатҳ, дониш, маҳорат, таҳассус.

Асосҳои таҳлили донишҳои донишҷӯён. Дар системаи таҳсилоти ибтидоии Ёзбекистон вазифаҳои асосӣ аз он иборат аст, ки хонандагон бо дониш, ташаккул додани ҷаҳонбинии илмӣ ва ташаккули тафаккури мустақилонаи онҳо ба ҳисоб мераванд. Дар ин ҳолат мафҳуми *дониш* маънои онро дорад, ки дастовардҳои кулли илмӣ, амалӣ ва технологӣ, ки инсоният ба даст овардааст, аз ҷониби донишҷӯён дар доираи синну сол, қобилияти ҷисмонӣ ва равонӣ азхуд карда мешавад. Ҳамчунин дар дини ислом масъалаи илм асоси мафҳуми имонро ташкил медиҳад ва аввалин ояти Қуръони Карим ба маънои «Иқро», яъне хон, илм гир ва онро паҳнқунанда шав нозил шудааст. Олимони педагоги муосир ин мафҳумро асоси бомаърифат шудани инсон арзбӣ меқунанд. Дар робита ба ин, арзбӣи дониши хонандагони синфҳои ибтидоӣ ва

азхудкунии асосҳои он барои ҳар як омӯзгори ояндаи таълими ибтидоӣ зарур аст.

Санчиши дониши андӯхтаи хонандагони синфҳои ибтидоӣ маънои муайян кардани сатҳи фаҳмиш, дониш ва ҷаҳонбинии онҳоро дорад. Асосҳои барои чунин тафтишот инҳоянд:

- стандартҳои давлатии таълими ибтидоӣ;
- талаботи давлатӣ барои таълими ибтидоӣ;
- дастурҳои пешбини намудаи барномаи таълимӣ;
- мундариҷаи барномаҳои субъектҳои таълимӣ.

Дар асоси ин пойгоҳҳо, сатҳи дониши онҳо, ки аз ҷониби донишҷӯёни синфҳои ибтидоӣ таҳия карда мешаванд ва натиҷаҳо дар натиҷаи ин нозироту камбудихо муайян карда мешаванд. Аз ин рӯ, санчишҳои семоҳа дар системаи таҳсилоти муосири ибтидоӣ афзалият доранд.

Имрӯз, асосҳои методологӣ дар тадқиқоти илмии педагогӣ таҳия шудаанд, инчунин санчиши сатҳи маълумотнокии донишҷӯёни мактаби ибтидоӣ мебошад. Ба гуфтаи вай, сатҳи дониши донишҷӯёни мактаби ибтидоӣ дар ду шакл тафтиш карда мешавад:

- 1) сатҳи дониши донишҳои ҳар як донишҷӯ;
- 2) сатҳи дониши ҳар як донишҳои хатмшуда.

Шаклҳои ин санчиш дар таълими муосири ибтидоӣ истифода мешаванд. Диққати асосӣ ба рушди сатҳи равонии донишҷӯён хоҳад буд. Аз ин рӯ, коэффисиенти равонӣ дар системаи муосири таҳсилоти ибтидоии ибтидоӣ таҳия карда шуд. Ин формула дар сатҳи байналмилалӣ сурат мегирад.

- а) СИР – сатҳи инкишофи рӯҳӣ нисбат ба синну сол (СИР);
- б) СЗ – сатҳи зеҳнӣ нисбат ба синну сол (СЗ)

$$\frac{СИР}{СЗ} * 100\% = СИР$$

Намуди ин формула чунин аст: Тибки ин формула, сатҳи инкишофи рӯҳии хонандагони синфҳои ибтидоӣ (IQ) аз рӯи сатҳи зеҳнӣ нисбат ба синну соли онҳо (YoDA) тақсим карда мешавад ва

натиҷа ба таври бошуурона 100 фоиз зиёд карда мешавад. Дар натиҷа дараҷаи дониши ҳар як донишҷӯ ё дараҷаи инкишофи рӯҳии ҳар як синф муайян карда мешавад. Дар бисёр мавридҳо ин формула дар амалия бо ёрии мутахассисони педагогии илмӣ истифода бурда, барои муайян кардани сатҳи дониши донишҷӯён ва баҳодиқии ҳолисона истифода мешавад.

Ҳангоми санҷидани сатҳи дониши донишҷӯёни мактаби ибтидоӣ зарур аст, ки ба асосҳои дар боло зикршуда риоя карда шавад. Ҳамзамон, ҳадафи асосӣ муайян намекунад, ки оё донишҷӯён медонанд ё намедонанд, балки омӯзиши онҳоро инкишоф медиҳанд. Аз ин рӯ, муаллимони мактабҳои ибтидоии оянда бояд барои сатҳи дониши донишҷӯён дар таълими олии педагогӣ ва азхудкунии амиқи формулаи нишондодашудаи он пешниҳодшавандаро пешниҳод кунанд.

Механизмҳои санчиши донишҳои донишҷӯён. Дар таҳсилоти ибтидоии Ҷумҳурии Тоҷикистон якҷанд механизмҳо барои дониши донишҷӯён якҷанд механизмҳо мавҷуданд. Пеш аз ҳама, дар ин механизм баҳо дар системаи 5-баллӣ асоси асосӣ мебошад. Шаклҳои асосии ин механизмҳо аз ин иборатанд:

- 1) дар асоси тестҳо;
- 2) дар заминаи диктабарорӣ;
- 3) дар асоси изҳорот;
- 4) дар асоси эссе;
- 5) дар заминаи кори мустақил.

Ин механизмҳои тафтиши донишҳои азхудкардаи хонандагони синфҳои ибтидоӣ маъмул ва қулай мебошанд. Зимнан, бояд гуфт, ки дар низоми таҳсилоти ибтидоии кишварҳои ҷаҳон дониши хонандагон аз рӯи *тести интеллектуалӣ* баҳогузорӣ мешавад.

Мафҳуми «Тест» забони англисӣ буда, маънои санчиши системаи донишҳои андӯхта ва сатҳи рушди равониро дорад. Илова ба ин, тести зеҳнӣ, ки омӯзгорон ва психологҳо таҳия намуда, ҳамчун механизми дониши донишҷӯёни мактаби ибтидоӣ истифода мешаванд. Чунин тест хусусиятҳои зерин дорад:

- вариантҳои бисёрсолаҳо дар ҳар мавзӯ сохта шудаанд;
- ҳар як савол бо имконоти сершумор таъмин карда мешавад;
- яке аз ҷавобҳои гуногун дуруст аст;
- ҷавобҳо ба баъзе саволҳо кушодаанд ва маълум мешавад, ки донишҷӯёни донишҷӯён дуруст ё номувофиқанд;
- саволҳо бояд ба маводи омӯзишӣ дар китоби дарсӣ допи шаванд.

Ин тест бо сатҳи дониш аз ҷониби донишҷӯёни мактаби ибтидоӣ азхуд карда мешавад ва рушди рӯҳии онҳо арзёбӣ карда мешавад. Аз ин рӯ, бояд қайд кард, ки се намуди ин тест инҳоянд: 1) тести ҳаракаткунанда (сӯҳбат); 2) тести хаттӣ; 3) тести шифоҳӣ.

Истифодаи ин навъи тести интеллектуалӣ ба муносибати ихтиёрии омӯзгорони мактабҳои ибтидоӣ гузошта мешавад.

Системаи таҳсилоти муосир инчунин ба механизмҳои *ғайримуқаррарӣ* дар донишгоҳҳои санҷиши донишҷӯён низ дахл дорад. Ин механизм ин аст:

- ташҳиси дониши донишҷӯён дар тренингоҳо ҳамчун гуруҳ;
- иштироки волидон ё мутахассисон дар тафтиши донишҳои донишҷӯён;
- ташҳиси дониши муаллимон дар бораи донишҳои донишҷӯён;
- истифодаи шакли имтиҳонҳои кушод дар тасдиқи донишҳои донишҷӯён.

Механизмҳои маърифати донишҷӯёни синфҳои ибтидоӣ аз ҷониби муаллим интиҳоб карда мешаванд. Дар ин ҳолат, ҳадафи асосӣ ин таҳҳиси возеҳ ва бегаразона мебошад.

Методологияи баҳодиҳии донишҳои азхудкардаи донишҷӯён. Методологияи баҳогузори донишҳои омӯзини донишҷӯён дар шӯъбаи ибтидоии таҳсилоти ибтидоии Ёзбекистон хусусиятҳои худро дорад. Пайраҳои ин методология инҳоянд:

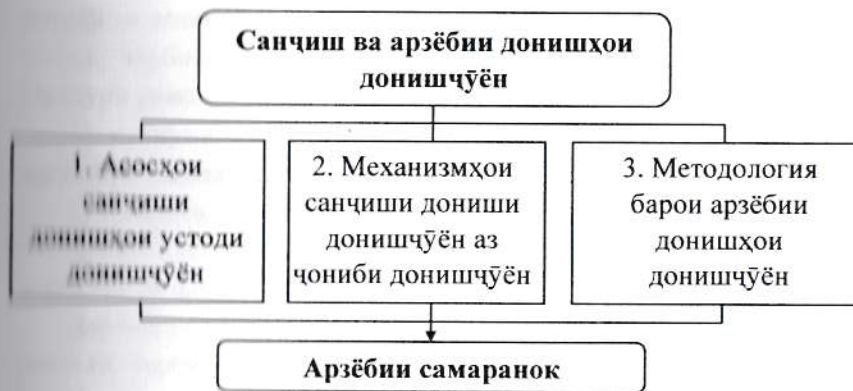
- сатҳҳои матнҳо ва донишҷӯёни мавзӯҳо, ки дар фанҳои академӣ дода шудаанд;
- сатҳи таълим;

- сатҳи тафаккури донишҷӯён;
- муносибати донишҷӯён ба азхудкунии фанҳо.

Дар асоси ин методология ҳоло сатҳи дониши хонандагони синфҳои ибтидоӣ баҳогузори карда мешавад. Дар баробари ин дар баҳодиҳии дараҷаи дониши азхудкардаи донишҷӯён аз асосҳои гуногуни методӣ истифода бурдан ба мақсад мувофиқ аст. Аз ҷониби методологияи, инҳо мебошанд:

- ба донишҷӯён додани супоришҳои эҷодӣ ва баҳо додан ба наъми будани эҷодиёти онҳо;
- гузаронидани хонандагон дар бораи мавзӯҳои баъзе фанҳои таълимӣ;
- баҳодиҳӣ дар асоси шавқу рағбат ва хоҳиши донишомӯзӣ;
- баҳодиҳии сатҳи дониши хонандагон аз ҷониби омӯзгороне, ки аз берун даъват шудаанд.

Ҳамин тавр, санҷиш ва баҳодиҳии натиҷаҳои дониши азхудкардаи хонандагон хусусиятҳои худро дорад. Диққат диҳед (расми 12):

Саволҳо барои таълими мустақил:

- Асосҳои санҷиши дониши азхудкардаи донишҷӯён чист?
- Механизмҳои таҳҳиси дониши донишҷӯён кадомҳоянд?

3. Методикаи баъҳодиҳии дониши азхудкардаи хонандагон чӣ гуна хоҳад буд?

4. Оё шумо механизмҳои асосии санҷиши дониши азхудкардаи хонандагонро медонед?

Супориш: Амалияи педагогӣ.

Супориш: нуктаҳои зерини педагогии файласуф-педагоги машҳури француз Жан-Жак Руссо (1712-1778)-ро омӯzed.

Ба фикри Жан-Жак Руссо, хусусиятҳои психологӣи донишҷӯён бояд такмил дода шавад. Барои ин системаи таълимро ба тарбияи характери донишҷӯён равона кардан лозим аст. Ба ақидаи педагог, ҳангоми санҷидани савияи дониши донишҷӯён ба мақсад мувофиқ аст, ки онҳо мустақилона фикр кунанд, ба ҳар як масъала шавқу ҳавас зоҳир намоянд, ба азхудкунии он чизе, ки азхуд кардаанд, назар кунанд.

3-Модул. Назарияи тарбия дар таълими ибтидоӣ

Мавзӯ 13: Мазмуни, принципҳои ва усулҳои раванди тарбия

Нақша:

1. Мазмуни ҷараёни тарбия.
2. Принципҳои раванди тарбия.
3. Усулҳои раванди тарбия.

Возаҳои калидӣ: маориф, ибтидоӣ, тарбия, раванд, мазмун, принцип, усул, равиш, таълим, дониш, малака, таҷриба.

Мазмуни ҷараёни тарбия. Мақсади асосии таълим додани шахс тарбия додан ва овардани он аст. Вобаста ба ин, масъалаи тарбия яке аз қисмҳои муҳимтарини илмҳои педагогӣ мебошад.

Мазмуни раванди тарбияро ташаккули шахс ҳамчун субъектҳои иҷтимоӣ муайян мекунад. Масъала аз таҷрибаи илмӣ ва методӣ ва технологӣ ва амалӣ дар синни асрҳо гузашта буд. Ба ин назар, тарбияи он дар асоси иҷтимоӣ гузаронида мешавад. Мазмуни раванди тарбия ду функсияро дорад:

1) мазмуни иҷтимоие, ки асоси тарбияро ташкил медиҳад, характери умумибашарӣ хоҳад дошт;

2) талаботи ҳар як ҷамъият дар мазмуни тарбия ифода меёбад.

Чунин хусусият дар тӯли асрҳо ҳамчун аҳамияти тарбия дар ҳаёти ҳар як фард, миллат, халқ ва ҷомеа зоҳир шудааст.

Дар шароити кунунии Ёзбекистон тасмим гирифта шудааст, ки раванди тарбия дар асоси консепсияи тарбияи доимии рӯҳонӣ амалӣ карда шавад. Вобаста ба ин, қарори Девони Вазирони Ҷумҳурияти Ёзбекистон № 1059 аз 31 декабри соли 2019, қарори «Дар бораи тасдиқи консепсияи тарбияи доимии маънавӣ ва таълимӣ амалӣ гардондани он». Дар асоси ин консепсия қарор дода шуд, ки тарбияи фикрӣ, ҷисмонӣ, маънавӣ, меҳнатӣ ва

эстетикани инсон дар илми педагогика дар асоси консепсияи тарбияи маънавий татбиқ карда шавад. Ин падида дар чараёни таълим ва усули нав дар педагогика пайваста татбиқ карда мешавад. Аз ин лиҳоз, хусусиятҳои асосии мазмуни тарбия дар раванди таълим дар Ўзбекистон амалӣ карда мешаванд:

марҳилаи аввал – дар оилаҳо гузаронида мешавад ва ба ду марҳилаи зерин нигаронида шудааст:

1) давраи ҳомиладорӣ (дар он занони ҳомила аз ҷиҳати рӯҳонӣ муҳофизат карда мешаванд, зеро маълум аст, ки ҷаҳони рӯҳини кӯдак дар давраи ҳомила инкишоф меёбад);

2) давраи аз таваллуд то 3 сол (дар он кӯдаки то 3-сола аз ҷиҳати гуногуни равони, таҳдид, иллатҳо ҳифз карда мешавад);

марҳилаи дуум – давраи тарбияи томактабӣ (3-7 сол) мебошад (дар ин синну сол кӯдакони ин синну сол мафҳумҳои асосии маънавий, сифатҳои ахлоқӣ, асосҳои муносибат бо дигаронро ташаккул медиҳанд, ҳуҷус, кӯдак ба тарбияи маънавий омода мешавад).

марҳилаи сеюм – давраи таҳсилоти миёнаи умумӣ мебошад, ки он ҳам ба ду давраи зерин асос меёбад:

1) давраи таҳсили мактаби ибтидоӣ (тарбияи маънавии 7-11 сола) – (он олами маънави, таҷрибаи маънавий ва сифатҳои ахлоқии хонандагони синфҳои ибтидоиро ташаккул медиҳад);

2) давраи таҳсили мактаби миёна ва олии (тарбияи маънавии 7-17 сола) – (он шуури маънавий, ҷаҳонбинӣ ва рафтори ахлоқии хонандагони ин синну солро пурра ташаккул медиҳад);

марҳилаи чорум – дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи махсус, касбӣ ва олии, инчунин дар байни ҷавононе, ки дар истеҳсолот кор мекунанд ва бекорон гузаронида мешаванд, ин марҳила инчунин ба ду давраи зерин тақсим мешавад:

1) тарбияи маънавии ҷавонон (17-30 сола), ки бо таҳсилоти миёнаи махсус, касбӣ ва техникаӣ ва олии фаро гирифта нашудаанд ва дар истеҳсолот фаъоланд ва бо кор таъмин нестанд (дар ин ҳолат

дар асоси ҷаҳонбинӣ ҷамъиятӣ ва маънавий), шуур ва сифатҳо ба вазан фаъолияти гуногун ислоҳ карда мешаванд);

2) тарбияи маънавии донишҷӯён (аз 15 то 24 сола) мактабҳои миёнаи махсус, касбӣ-техникаӣ ва олии (дар онҳо шуури маънавий, ақида, муносибат ва рафтори хонандагон ва донишҷӯён мувофиқи мақсад тақвир дода мешавад).

Қобили зикр аст, ки консепсияи тарбияи доимии рӯҳонӣ, ки дар Ўзбекистон ҷорӣ карда шудааст, тарбияи ҷамаҷонибаи шахсро аз давраи ҳомиладорӣ то 30-солаги тавассути таълим ва фаъолият пешинӣ менамояд. Бинобар ин, ин муносибат асоси мазмуни раванди таълиму тарбия дар ҷомеаи муосирӣ мо мебошад.

Принсипҳои раванди тарбия. Дар чараёни таълими педагогӣ принципҳои конкретӣ кор карда бароида шудаанд ва аз он сабаб ақидаҳои калондоранд, ки онҳо аз таҷрибаи ҷамъиятии инсоният гузаштаанд. Принципҳо, ҳадафҳо ва дастурҳои асосӣ мебошанд, ки донишмӯзро роҳнамоӣ мекунанд. Дар раванди тарбия олимони соҳаи маориф принципҳои зеринро таъкид мекунанд:

1. **Идеализм.** Тибқи ин принцип шахсе, ки дар раванди таълим тарбия меёбад, бояд дар асоси ҳадафи андешаҳои олии, наҷиб ва муфиди идеали тарбия ёбад. Аз ин лиҳоз файласуфони Ғарб, аз қабили Афлотун, Арасту, Ситсерон ва файласуфони Шарқ Абӯнаصري Форобӣ, Имом Бухорӣ ва Алишери Навоӣ андешаву ҳадафҳои идеалиро асоси тарбияи дурусти инсон медонистанд. Масалан, ба ақидаи Афлотун бояд ҳар кас мувофиқи идеали зебоӣ тарбия ёбад ва ё ба ақидаи Абӯнаصري Форобӣ, ҳар кас мувофиқи идеали фазилат тарбия ёбад. Аз ин лиҳоз, дар раванди тарбияи педагогӣ *Некӯӣ, Шахсӣ ва Камолӣ* дар тӯли асрҳо ҳамчун ғояҳои идеали тарбияи шахсият зиндагӣ карда, *Бадӣ, Худпарастӣ ва Илкомӣ* ба унвони муқобили идеал пазируфта шудаанд.

2. **Реализм.** Ин принциби чараёни тарбия яке аз асосҳои асосӣ мебошад. Бинобар ин, ба омӯзанда бояд донишу таҷрибаи воқеӣ, тақвир арзишҳои дода шавад, ки дар зиндагӣ ва фаъолияти ӯ дар ақлу ахлоқи ӯ муфид бошад. Бояд гуфт, ки дониши воқеӣ, таҷриба,

ҳақиқат ва арзиш дар ин бобат асоси принципи воқеияти раванди таълимиро ташкил медиҳад. Ин чунин маъно дорад, ки дар чараёни тарбия шахс на танҳо аз ҷиҳати ҷамъияӣ ташаккул меёбад, балки ба ҳаёт ва фаъолият тайёр мешавад.

Дар раванди рушди фанноварии муосир ба принципи воқеияти таълим шакку шубҳа вучуд дорад, ки тибқи он, таълим кардан танҳо ба воқеият қалб ва ақли инсонро саҳт мекунад. Аз ин рӯ, дар педагогикаи асри XXI раванди ворид намудани мафҳумҳои идеализм ба асосҳои принципи воқеият ба амал меояд. Масалан, дар реализм эътиқод ба Худо исботнашуда ҳисобида мешавад, дар идеализм бошад, эътиқод ба Худоро ғояи олии тарбия медонанд. Дар натиҷаи чунин бархурд дар воқеияти раванди таълими тарбияи имрӯза консепсияи Эътиқод ба принципи идеализм қабул шудааст.

3. *Принципи прагматизм.* Ин принципи чараёни тарбия ба вазеҳият ва имкониятҳои реалӣ асос ёфтааст. Бинобарин, ҷудакӣ тарбиятгиранда ба фаъолияти имрӯзу оянда мутобиқ кардан мешавад. Дар он тарбиятгиранда ҳамчун шахсе тарбия кардан мешавад, ки роҳи ҳалли муаммоҳои ҳаётро мустақилона ёфта метавонад ва ҳамчун шахсе тарбия кардан мешавад, ки ба ҳар гуна вазъият, ҳолат ва давраи мураккаб омода бошад. Аз ин лиҳоз, принципи прагматизми раванди тарбия яке аз принципҳои ояндадори педагогикаи муосир мебошад.

Ин се принципи чараёни тарбия мақсад ва воситаи асосӣ мебошанд. Айни замон дар Консепсияи тарбияи маънавияи кишварамон (31 декабри соли 2019) муҳимтарин принципҳои чараёни таълими тарбия инҳо муайян шудаанд:

- 1) муттасилӣ;
- 2) тадриҷӣ;
- 3) илмӣ;
- 4) иҷтимоӣ.

Принципи *муттасилӣ* тарбияи пайвастаи шахси то 30-сола, принципи *тадриҷӣ* дар раванди тарбия ба синну сол, хусусиятҳои

ҷеҷмонӣ ва равонии шахс, принципи *илмӣ* ба таҷрибаи педагогӣ ва принципи *иҷтимоӣ* ба талаботи ҷамъиятӣ асос ёфтааст.

Усулҳои раванди тарбия. Дар раванди тарбия усулҳои мушаххасе истифода мешаванд, ки аз таҷрибаи педагогӣ гузаштаанд. Муҳимтарини ин усулҳо инҳоянд:

- 1) бовар кунондан;
- 2) машварат;
- 3) ҳавасмандкунӣ;
- 4) шарҳ додан.

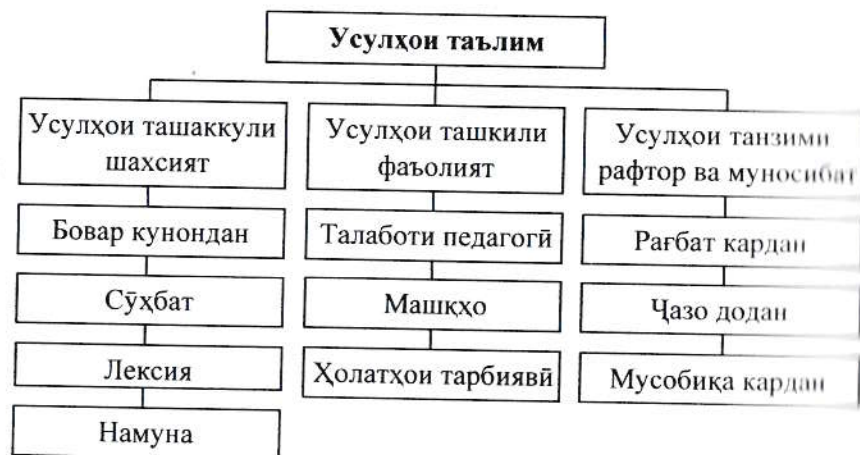
Усули *бовар кунондан* дар раванди тарбия боварии шахсро ба худ, ба дигарон ва муҳит таъкид мекунад. Аз ҳамин сабаб шахс бо эътиқодҳои ҳақиқӣ ва маҳорати рафтор мусаллаҳ аст. Ба ин маъно, мураббӣ бояд бо ҳисси эътимод ба худ, боварии худ нисбат ба дигарон ва албатта, хушбахтӣ ба воқеа расад. Дар ин ҳолат тарбиятгар нақши боварибахшро мебозад.

Усули *машварат* ба ёрии педагогӣ, психологӣ ва сотсиологӣ ба ҷудакӣ тарбиятгиранда дар раванди тарбия асос ёфтааст. Зеро дар чараёни тарбия шахс ба вазъияти мураккаб, ҳолат ва муносибатҳои гуногун дучор мешавад. Он гоҳ тарбиятгар ба у роҳи ҳалли масъала ва оқибаттаринро нишон медиҳад.

Усули *ҳавасмандгардонии* раванди тарбия аз он иборат аст, ки тарбиятгиранда ба идеяҳо, сифатҳо ва муносибатҳои идеалиро дорад. Дар раванди муосири тарбия тарбиятгиранда пайваста ба қалафҳои идеалӣ, аз қабилҳои некӣ, инсондӯстӣ ва ахлоқӣ ташвиқ кардан муҳим аст.

Усули *шарҳ додан* мушоҳидаи муносибатҳо, сифатҳо ва рафторҳоеро дар бар мегирад, ки шахс дар раванди тарбия ба даст меояд. Мувофиқи ин усул омӯзгор бояд дар синни муайян дараҷаи тарбияи худро нишон диҳад. Агар сатҳи тарбияи у ба талабот мувофиқ бошад, чараёни тарбия давом мекунад ва агар мавқеъ ба талабот ҷавоб надиҳад, асосҳои тарбияи ӯ ислоҳ мешаванд.

Ба таври умум эътироф шудааст, ки олими рус Ю.Бабанский усулҳои тарбияро ба таври зайл чудо кардааст:¹² (расми 13):

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Мазмуни раванди тарбия чиро дар назар доред?
2. Принципҳои раванди тарбия кадомҳоянд?
3. Усулҳои асосии раванди тарбия кадомҳоянд?
4. Принципҳои раванди тарбияро, ки дар «Концепсияи тарбияи маънавии муттасил» инъикос ёфтаанд, медонед?

Супориш: амалияи педагогӣ

Супориш: Андешаҳои зерини педагогии педагоги машҳури шведӣ Иоган Генрих Песталотсиро (1746-1827) омӯzed.

Песталоци аввалин шуда зарурияти таълими ибтидоиро барои хама аз ҷиҳати илмӣ асоснок кард. Маҳз ӯ дар синфҳои ибтидоӣ зарурати ташаккули малакаҳои нутқ, математика ва андозагирии хонандагонро аз ҷиҳати педагогӣ асоснок кардааст.

Ба гуфтаи Песталотси, шавқу рағбати хонандагон ба китобхонӣ аз некӯ аҳволии аъзои оила ва муҳаббати омӯзгорон ба кӯдакон вобаста аст. Вай омӯзгоронро даъват кард, ки дар таълиму тарбия ба ҷанбаҳои раванди тарбия диққати ҷиддӣ диҳанд.

¹² Умарова М. Теория и история педагогики. – Т.: “Чулпон”. 2018. – с. 202

Мавзӯи 14: Тарбия ҳамчун раванд дар таълими ибтидоӣ

Нақша:

1. Мазмуни раванди тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ.
2. Воситаҳои тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ.
3. Намудҳои тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ.

Воситаҳои калидӣ: таълим, тарбия, ибтидо, ҷараён, мазмун, намуна, намуд, дониш, малака, равиш, таҷриба, назария, амалия.

Мазмуни раванди тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ. Раванди тарбия пайваста ва муттаҳид аст. Дар ин маврид *ҷараён* маънои фаъолияти давомдори педагогиро дорад. Ба ин маъно, раванди тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ падидаи муҳимтарини омилҳост. Ҳаро вазифаи асосии педагогика ин инкишофи ҳаматарафаи шахсияти хонандагони 7-11 сола мебошад. Бояд гуфт, ки таъсири аввалиндараҷа ба раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ инҳоянд:

- 1) таъсири муҳити зист;
- 2) таъсири эҳтиёҷоти ҳаёт;
- 3) таъсири арзишҳои муҳими ҷомеа;
- 4) таъсири оила;
- 5) таъсири ҷамъиятӣ;
- 6) таъсири гурӯҳҳои кӯдакон;
- 7) таъсири санъат;
- 8) таъсири воситаҳои ахбори омма.

Чунин доираи васеи таъсирот ба раванди тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ ҳам мусбат ва ҳам манфӣ буда метавонад. Аз ин рӯ, омӯзгорон ва мураббӣҳои синфҳои ибтидоӣ вазифа доранд, ки таъсири мусбати ин омилҳоро назорат кунанд ва таъсири манфии онҳоро кам кунанд. Масалан, таъсири *муҳити зист* ба хонандагони синфҳои ибтидоӣ воқеан мусбат аст, аммо таъсири он дар натиҷаи таъаввуроти нодурусти хонандагон дар бораи муҳити зист манфӣ аст. Ба ҳамин монанд, омилҳои дар боло зикршуда бояд назорат

карда шаванд. Масалан, дар Ӯзбекистон таъсири *оила* ба чараёни тарбия дар мадди аввал меистад. Дар рафти инкишофи минбаъда ин дар натиҷаи таркиби моликияти хусусӣ таъсири манфии *оила* ба тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ меафзояд. Аз ҷумла шаву ҳаваси фарзанд ба молу мулк, ифтихор аз сарвати волидайн ва такаббур дар байни ҳамсолонаш мебошад. Бинобар ин мо тарафдори ислоҳи таъсири *оила* дар чараёни тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ мебошем. Муҳим аст, ки таъсири *оила*ҳои намунавӣ мусбат ва таъсири *оила*ҳои ноором ҳамчун манфӣ дида шавад.

Ба фикри мо, дар чараёни тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ бояд таъсири муаллимон ва аҳли ҷамъияти мактаб ба мадди аввал гузошта шавад. Зеро ин гурӯҳ талаботи ҷомеа ба маориф қонеъ мекунад. Ба ин маъно *мазмун тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ* рушди мақсадноки иҷтимоии кӯдакони 7-11-соларо ифода мекунад. Дар ин ҳолат ҳама гуна таъсир ба амалӣ шудани ҳадафи тарбия равона карда мешавад.

Мазмуни раванди тарбия дар таълими ибтидоиро инкишофи ҷисмонӣ, равонӣ, маънавӣ ва эстетикӣ шахсон аз 7 то 11 соли муайян мекунад. Аз ин рӯ, ҳадафи ин раванд аз ҷиҳати иҷтимоӣ табдил додани фарди ба вучуд омада истода ва истифодаи воситаҳои гуногуни тарбия мебошад. Он ба идеяҳои идеалӣ, арзишҳои баланд ва ҳадафҳои наҷиб асос ёфтааст. Ин масъала махсусан дар тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ аҳамияти калон дорад. Маълум аст, ки ҳар як волидайн ё ҷомеа мехоҳад, ки ҳар як фарзанд ҳамчун шахси бомаърифат ба воя расад. Аммо дар натиҷаи истифодаи нодурусти воситаҳо, фаъолиятҳо ва омилҳои тарбияи волидайн на ҳар як кӯдак ба шахсияти пешбинишуда ба воя мерасад. Аз ин лиҳоз, мо роҳи ба даст овардани натиҷаи пешбинишудаи раванди таълиму тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоиро дар ду ҳолат мебинем: *аввал*, ҳуқуқ ва масъулияти ҷомеаи мактаб дар таълиму тарбияи хонандагони 7-11-сола бояд авлабият дошта бошад; *дуюм*, дар ҷомеаи демократи хонандагони синфҳои ибтидоиро ҳамчун сад ғоиз бомаърифат тарбия кардан

мумкин нест, дар ин ҳолат расидан ба сатҳи таҳсилоти пешбинишудаи 80-85 ғоизи хонандагони синфҳои ибтидоӣ пешбинидандаи баланд аст. Ҳамаи ин нишон медеҳад, ки раванди тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ падидаи «зинда» мебошад.

Воситаҳои тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ. Дар амалияи педагогӣ тарбияи фикрӣ, ахлоқӣ, меҳнатӣ, ҷисмонӣ ва эстетикӣ талабагон қатъиян қабул карда мешавад. Имрӯз ин раванди тарбияи тарбияи экологӣ, тарбияи бадеи ва санъати, тарбияи диниро дар бар мегирад. Сарфи назар аз доираи васеи тарбия, масъалаи асосӣ қабули *воситаҳои тарбия* ва дурусти истифода бурдани онҳо мебошад. Дар системаи муосири таълими ибтидоӣ воситаҳои зиёди тарбия мавҷуданд. Фаровонии воситаҳои тарбия, ба андешаи мо, аз ҳадафи тарбия дур шуда, самаранокии тарбияро паст мекунад. Аз ин рӯ, барои хонандагони синфҳои ибтидоӣ воситаҳои мувофиқ ва самарабахши тарбияро интихоб кардан зарур аст. Дар ин ҷо мо воситаҳои мувофиқтарини тарбияро зикр мекунем:

а) тарбия намудани тавассути таълими фанҳои таълимӣ;

б) тавассути фанни «Тарбия» хонандагонро мақсаднок ва бонумуддо тарбия намудан;

в) тарбия тавассути фаъолияти маънавӣ;

г) тарбия тавассути санъат ва адабиёт;

д) тарбияи ибратбахши гузаштагон ва мутафаккирон.

Нақш ва аҳамияти ин воситаҳои тарбиявӣ дар тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ бузург аст.

Тавре дар боло зикр гардид, дар шароити нави Ӯзбекистон дар назар аст, ки раванди тарбия тибқи «Концепсияи тарбияи маънавии нутқасил» амалӣ карда шавад. Ба ин маъно, тибқи Концепсияи назур вазифаи тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ ба сифатҳои зерин асос ёфтааст:

1) дар дили донишҷӯён ҳисси садоқат ба Ватанро бедор намудан;

2) ташаккул додани рӯҳияи соҳибқорӣ дар донишҷӯён;

3) ташаккули ирода дар хонандагон;

- 4) ташаккули иммунитетидеявии хонандагон;
- 5) дар донишҷӯён ташаккул додани малакаҳои дилсӯзӣ;
- 6) дар донишҷӯён тарбия намудани масъулият;
- 7) дар хонандагон ташаккул додани малакаи таҳаммулназирӣ;
- 8) ташаккули фарҳанги ҳуқуқии хонандагон;
- 9) таълим додани хонандагон ба тафаккури навоарона;
- 10) ба хонандагон ба меҳнатдӯстӣ ёд додан.

Бояд гуфт, ба ташаккули 10 хислат, фазилат ва маҳорат дар хонандагони синфҳои ибтидоӣ диққат дода мешавад. Ҳамаи ин талаб мекунад, ки дар чараёни тарбия аз воситаҳои тарбиявӣ дар асоси шароити имкониятҳои реалӣ истифода бурда шавад.

Солҳои охир таъсири мусбати воситаҳои *сайёҳии фарҳангӣ* ба таълиму тарбияи мақсадноки хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар Ӯзбекистон аён аст. Бинобарин, хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар шакли экскурсия бо қадимтарин ёдгориҳо, шаҳрҳо ва анъанаҳои мушоҳида мешаванд. Дар натиҷаи чунин василаи тарбиявӣ дар хонандагон малакаҳои ватандӯстӣ, миллатдӯстӣ, ифтихори миллии, садоқат ташаккул меёбад.

Воситаҳои тарбия, ки дар раванди таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ истифода мешаванд, бояд қулай, осон ва дорой хусусиятҳо бошанд.

Намудҳои тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ. Шумо медонед, ки навъҳои зиёди тарбия вучуд доранд. Дар баробари ин, дар шароити нави Ӯзбекистон дар таълими ибтидоӣ намудҳои зерини тарбияро амалӣ кардан муҳим аст:

1. Тарбияи шаҳрвандӣ. Тибқи ин тарбия хонандагони 7-11 сола бояд дар рӯҳияи садоқат ба оила, Ватан, арзишҳои миллии, ҳақиқатинсоният тарбия карда шаванд. Дар шароити Ӯзбекистон тарбияи шаҳрвандӣ мувофиқи ҳуқуқҳои конституционӣ ва шахсии шахсе тақсим карда мешавад. Ҳамчун шаҳрванди оянда, хонандагони синфҳои ибтидоӣ бояд дар бораи ҳуқуқ, вазифаҳо ва масъулиятҳои шаҳрвандии худ фаҳманд.

2. Тарбияи иқтисодӣ. Тибқи ин тарбия дар кӯдакони 7-11 сола бояд ҳисси меҳнатдӯстии поквичдон ташаккул ёбад ва маҳз дар асоси ҳамин қобилият оила, ҷомеа, давлат ва кишварро ганӣ ва обод кардан мумкин аст. Барои ин дар хонандагони синфҳои ибтидоӣ бояд сифатҳои сарфакорӣ, серталабӣ, сабру тоқат ва набудани исрофкорӣ, танбалӣ, маккорӣ барин хислатҳо ташаккул диҳанд. Дар баробари ин дар мамлақати мо оқилона истифода бурдани имкониятҳои фанни нав «Тарбия» натиҷаҳои ҷашмдоштро медеҳад.

3. Тарбияи экологӣ. Тибқи ин навъи тарбия бояд дар кӯдакони 7-11 сола ташаккули хислатҳои табиатдӯстӣ ва бо меҳрубонӣ ба наҷандаҳои табиат муносибат карданро дар бар гирад. Бо ин мақсад хонандагони синфҳои ибтидоиро бо олами набототу ҳайвонот шинос кардан ба мақсад мувофиқ аст.

4. Тарбияи ҳуқуқӣ. Тибқи ин навъи таълим ба шахсони аз 7 то 11 сола дар бораи ҳуқуқ, вазифа ва масъулияти онҳо фаҳмиш дода мешавад. Мушоҳидаҳои нишон медиҳанд, ки хонандагони синфҳои ибтидоӣ бо таълим ба ҳисси худшиносии ҳуқуқҳои худро хеле барвақт мефаҳманд, вале дарки вазифаю ўҳдадорихоеро, ки ҷузъи таркибии ин ҳуқуқ мебошанд, душвор аст. Аз ин рӯ, вазифаи асосии таълими ҳуқуқӣ дар таълими ибтидоӣ аз он иборат аст, ки ба хонандагон ҳуқуқ, вазифа ва масъулияти шахсро омӯзонад.

Ҳамин тариқ, тарбияи раванди муҳими амалӣ дар таълими ибтидоӣ мебошад. Диққат диҳед (расми 14):

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Мазмуни раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ аз чӣ иборат аст?
2. Воситаҳои тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ кадомҳоянд?
3. Муҳимтарин намудҳои тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ кадомҳоянд?
4. Намудҳои тарбия дар таълими ибтидоиро дар Ўзбекистони нав аз худ намоед.

Супориш: амалияи педагогӣ

Супориш: Идеи зерини хайрхоҳии омӯзгори маъруфи олмонӣ Иоганн Бернгард Базедовро (1723-1790) аз худ кунед.

Иоганн Бернгард Базедов, ҳадафи асосии таълим омода кардани ҷавонон ба фаъолияти амалӣ мебошад. Ин филантропия, яъне инсонпарварӣ меноманд.

Ба ақидаи тарбиятгар гуманизм ба омӯзиши психологияи кӯдак ва ба амал баровардани қобилиятҳои модарзодии ӯ асос ёфтааст.

Базедов машқро асоси таълими ибтидоӣ мешуморад. Ба гуфтанӣ ӯ, донишҷӯён бояд ҳар як мафҳумро тавассути машқҳо аз худ кунанд.

Мавзӯи 15: Асосҳои тарбияи миллӣ дар таълими ибтидоӣ

Нақша:

1. Мазмуну моҳияти тарбияи миллӣ.
2. Асосҳои тарбияи миллӣ дар таълими ибтидоӣ.
3. Самаранокии тарбияи миллӣ дар таълими ибтидоӣ.

Вожаҳои калидӣ: тарбия, миллат, донишҷӯ, шахс, идея, сифат, ақл, дил, одоб, ҷаҳонбинӣ, фаъолият, раванд, ибтидо, асос.

Мазмуну моҳияти тарбияи миллӣ. Дар таҷрибаи таълими ибтидоӣ яқинд намудҳои тарбия амал карда омада истодааст. Яке аз чунин намудҳои тарбия тарбияи миллӣ мебошад.¹³

Тарбияи миллӣ – раванди тарбияи насли наврас дар асоси тафаккур, тарзи зиндагӣ ва таҷрибаи зиндагии як миллат аст. Он ба системаи арзишҳои миллӣ асос ёфтааст, ки дар тӯли ҳаёти як миллат вучуд дошт. Асоси тарбияи миллиро ғояи миллӣ ташкил медиҳад. Тавре дар Энциклопедияи Миллии Ҷумҳурии Ўзбекистон қайд шудааст, *ғояи миллӣ* – маҷмӯи ғояҳои мебошад, ки ҳаёти миллатро маънӣ мебахшад ва онро ба сӯи ҳадафҳои наҷиб мебарад; гузашта, имрӯз ва ояндаи миллатро таҷассум намуда, манфиату нақсадҳои асосии онро ифода мекунад (ҷилди 5, сах. 666). Аз ин андоз, миллати мо ғояи миллии худро дорад, ки дар тӯли асрҳо ташаккул ёфтааст ва таҷрибаи тарбияи миллӣ ба он асос ёфтааст.

Моҳи январи соли 2020 Шавқат Мирзиёев ғояҳои нави миллии наҷибкатомиро эълон кард. Инҳо:

- 1) инсонпарварӣ;
- 2) неқӣ;
- 3) бунёдкорӣ.¹⁴

Ин як идеяи қомилан нави миллӣ аст, ки маъноӣ:

Инсонпарварӣ – эҳтироми инсон, дарки шаъну шараф, ифтихор ва ҳуқуқи онҳо, фароҳам овардани шароити шоибаи зиндагии инсон ва бунёди давлату ҷамъият дар заминаи омили инсонӣ;

Неқӣ – фазилат таркибҳои ғояҳои бехтарин ва идеали дар инсон ва ҷомеа, амали гардидани манфиатҳои инсонӣ, ташаккули инъикоси неқ, афкори неқ ва аъмоли неқ дар инсон ва ҷомеа мебошад, ки дар «Авесто» омадааст;

Бунёдкорӣ – эҷоди ҳисси созандагӣ ва ҳаракат дар инсон ва ҷомеа, таъя ба адолат, ки боиси бунёдкорӣ дар сиёсати давлатӣ, бунёди ҳаёти озоду обод аст.

¹³ Куронов М. Миллий тарбия. – Т.: «Маънавият». 2006.

¹⁴ Мирзиёев Ш. М. Инсонпарварлик, эзгулик ва бунёдкорлик – миллий ғоямизнинг асосий шайбаворидир. – Т.: «Тасвир». 2021.

Бояд гуфт, ки ғояи нави миллии Ўзбекистон маҷмӯи ғояҳо ва арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ мебошад. Зеро ҳар як миллату кишвари ҷаҳон аз идеяҳои инсондӯстӣ, некию созандагӣ маълумоти ибтидоӣ дорад.

Ғояи нави миллии кишвари мо дар асоси ғояи асосии зерин муттаҳид шудааст: «Аз эҳёи миллӣ то пешрафти илмӣ». Моҳияти ин идеяи асосӣ беҳтар намудани зиндагонии халқ, фаъолияти инсонӣ ва сиёсати давлатиро ба манфиати умумихалқӣ ташкил медиҳад.

Ҳамин тариқ, мазмун ва моҳияти тарбияи миллӣ дар системан маорифи муносири Ўзбекистон аз он иборат аст, ки он ба ғояи нави миллӣ асос ёфтааст.

- Тарбияи миллӣ ба принципҳои зерини педагогӣ асос меёбад:
- усулҳои қобили қабул ва самараноки тарбия;
 - технологияҳои ботачриба ва муносири тарбия;
 - усулҳои индивидуалии тарбия.

Ин равиш маорифи миллиро аз дигар намудҳои тарбия фарқ мекунад. Бояд тазаққур дод, ки дар тарбияи миллӣ принципҳои зерин афзалият доранд:

- то ҳадди имкон хуздорӣ аз ҷазоҳои педагогӣ;
- ҳавасмандгардонии сатҳи тарбия;
- ба таври дастаҷамъона амалӣ намудани раванди тарбия;
- таъҷиб ба дастовардҳои навтарини тарбия.

Ин принципҳо имкон медиҳанд, ки маорифи халқ ба дараҷаи пешбинишуда пеш бурда шавад. Ҳамаи ин кафолат медиҳад, ки тарбияи миллӣ мазмуну моҳияти худро дорад.

Асосҳои тарбияи миллӣ дар таълими ибтидоӣ. Раванди тарбияи миллӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ ҷузъи ҷудонашавандан раванди умумии тарбияи миллӣ мебошад. Ба ин муносибат хусусиятҳои ташкили тарбияи миллиро дар таълими ибтидоӣ аз инҳо муайян мекунам:

- тарбияи ибтидоии миллии хонандагони синфҳои ибтидоӣ (7-11-сола);

– ташаккули рӯҳияи миллӣ, шуури миллӣ ва ахлоқи миллии хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар асоси ғояҳои Инсондӯстӣ, Некию ва Бунёдкории ғояи миллӣ;

– хонандагони синфҳои ибтидоиро бо арзишҳои миллӣ, маънавий ва умумибашарӣ дар марҳилаи барвақт ошно созад;

– тайёр кардани хонандагони синфҳои ибтидоӣ ба марҳилаи навбатии ҷараёни тарбияи миллӣ.

Ин хусусиятҳо асоси тарбияи миллиро дар таълими ибтидоӣ ташкил медиҳанд.

Дар китоби президенти кишварамон Шавкат Мирзиёев «Инсонпарварӣ, некию ва бунёдкорӣ – асоси ғояи миллии мо» ба гуфтаҳои зерин аҳамияти қалон додааст:

- 1) тарбияи тафаккур;
- 2) тарбияи арзишҳои миллӣ;
- 3) тарбияи арзишҳои умумибашарӣ.

Ин методика заминаи амалӣ гардондани тарбияи миллиро дар таълими ибтидоӣ ташкил медиҳад. Бинобарин, тарбияи миллӣ дар асоси зерин амалӣ карда мешавад:

– ташаккули малакаи тафаккури мустақилонаи хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар асоси ғояи некию ғояи миллии мо ва принципҳои нияти некию, андешаи некию ва амали некию;

– хонандагони синфҳои ибтидоиро дар заминаи арзишҳои миллӣ, ки ба ғояҳои миллии мо – инсонпарварӣ ва принципҳои эҳтиром ба инсон, фаҳмидан ва ёрӣ расонидан ба шахсон асос ёфтааст;

– тарбияи намудани хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар рӯҳияи арзишҳои миллӣ, дар асоси ғояҳои созандаи ғояи миллии мо ва принципҳои меҳнатдӯстӣ, ташаббускорӣ ва таҳаммулпазирии он.

Бояд гуфт, ки таҳсилоти ибтидоӣ асосҳои ба худ хоси тарбияи миллӣ дорад. Татбиқи раванди тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ дар асоси ғояи миллӣ ба ҷанд муҳит асос меёбад. Асосҳои ҷунун муҳити зист инҳоянд:

- 1) муҳити микро (муассисаи таълимӣ ва оила);

2) муҳити мезо (клубҳо ва маҳаллаҳои гуногун);

3) муҳити макро (гурӯҳҳои калони донишҷӯён ва ҷойҳои ҷамъиятӣ).

Ин муҳитҳо дар тарбияи миллии хонандагони синфҳои ибтидоӣ нақши муҳим доранд. Аз ҷумла, протсессии тарбияи миллии дар муҳити микро аз ҷиҳати назариявӣ ва амалӣ ба амал бароварда мешавад; тарбияи миллии ин категорияи хонандагон дар муҳити мезо аз ҷиҳати иҷтимоӣ ва ориентация ба амал бароварда мешавад; дар муҳити макро тарбияи миллии ин тоифаи хонандагон аз ҷиҳати одатшавӣ ва мутобиқшавӣ сурат мегирад. Аз ин рӯ, нақши ин муҳитҳо дар тарбияи миллии хонандагони синфҳои ибтидоӣ бебаҳост.

Воситаҳо дар тарбияи миллии хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар асоси идеяи миллии нақши муҳим доранд. Асосҳои ҷунбӣ воситаҳо инҳоянд:

- фаҳмонда додани аҳамияти тарбия;
 - мутобиқ шудан ба қоидаҳои ахлоқ ва фазилат;
 - ориентация ба ғайриҷамъиятӣ ва самарабахшии амалӣ.
- Истифодаи оқилонаи ин воситаҳо зарур аст.

Самаранокии тарбияи миллии дар таълими ибтидоӣ. Муваффақ шудан ба самаранокии тарбияи миллии дар таълими ибтидоӣ дар асоси ғояи миллии муҳим аст. Барои ин ба амалӣ гардондани маорифи халқ инҳо масъуланд:

1) роҳбари синф: барои ташкили маорифи халқ, фароҳам овардани шароит барои он ва назорат ба рафти тарбияи халқ;

2) омӯзгори фанни «Тарбия»: масъули тарбияи миллии хонандагон, ташаккули мафҳум ва принципҳои асосии ғояи миллии дар онҳо, дар рӯҳияи миллии тарбия намудани хонандагон;

3) гурӯҳи муаллимон: барои фаҳмонда додани асосҳои фанни худ дар асоси ғояи миллии, ёрӣ расондан ба тарбияи миллии хонандагон ва кори индивидуалӣ бо хонандагон масъул аст;

4) равоишносии мактаб: барои ташаккули рӯҳияи миллии дар хонандагон, ташаккули ғояи миллии дар шуури онҳо ва мушоҳидаи ташаккули сифатҳои миллии дар хонандагон масъул аст;

5) ҷамъияти мактаб: барои фароҳам овардани шароит барои тарбияи миллии хонандагон, ҳалли дастаҷамъонаи масъалаҳои нобуд ба тарбияи миллии ва баҳодиҳии самаранокии тарбияи миллии масъул аст.

Ин системаи масъулиятнок барои таъмини самаранокии тарбияи миллии дар таълими ибтидоӣ масъул аст.

Самаранокии тарбияи миллии дар таълими ибтидоӣ аз рӯи нишондиҳандаҳои зерин баҳо дода мешавад:

- ташаккул ёфтани шахсияти хонандагон дар асоси талаботи инсонӣ;
- дар байни хонандагон мавҷуд будани ҳамроҳӣ;
- шумораи қисми донишҷӯёни дорои эҳтиёҷоти махсус;
- сатҳи насти ихтилофоти педагогони байни хонандагон;
- иҷтимоии донишҷӯён.

Аз рӯи ин нишондиҳандаҳо дараҷаи маърифати миллии хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар семоҳа, солони ва ҷамъасти назди дода мешавад. Назорати онро роҳбари синф ба амал мебарорад.

Масъалаи самаранокии тарбияи миллии дар таълими ибтидоӣ аз ҷиҳати методӣ пурра қарор нагирдааст. Аз ин рӯ, дар ин самт назар ба таҳқиқоти бунёдӣ, назариявӣ, амалӣ ва навоҳарона зарур аст.

Ҳамин тавр, асосҳои тарбияи миллии дар таълими ибтидоӣ ва назарияҳои татбиқи он аз он ҷиҳат муҳиманд, ки онҳо қувватнок ба худ хос доранд. Эзоҳ (расми 15):

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Мазмуну моҳияти тарбияи миллӣ гуфта чиро дар назар доред?
2. Асосҳои тарбияи миллӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ кадомҳоянд?
3. Барои баҳодиҳии самаранокии тарбияи миллӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ кадом нишондиҳандаҳо истифода мешаванд?
4. Муайян ва арзёбии самаранокии маорифи миллӣ, ки аз чониби мансабдорон.

Супориш: амалияи педагогӣ.

Асосҳои тарбияи миллии хонандагони синфҳои ибтидоиро дар асоси идеяи нави миллӣ омӯzed.

Шахсонеро, ки барои муайян кардани самарани маорифи халқ дар таълими ибтидоӣ ва нишондиҳандаҳои он масъуланд, ба хотир оред.

Маълуми 16: Гуманизатсия ва демократикунонии раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ

Нақша:

1. Зарурати пурзур намудани ҷараёни тарбия дар таълими ибтидоӣ.
2. Гуманизатсияи раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ.
3. Демократикунонии ҷараёни тарбия дар таълими ибтидоӣ.

Возсаҳои калидӣ: таҳсилот, тарбия, ҷараён, зарурат, гуманизатсия, демократикунонӣ, дониш, маҳорат, таҳассус.

Зарурати пурзур намудани ҷараёни тарбия дар таълими ибтидоӣ. Дар шароити Ўзбекистони нав вазифа аз он иборат аст, ки ҷараёни таълиму тарбия дар таълими ибтидоӣ дар асоси равиш, анда ва консепсияҳои гуногун мустаҳкам карда шавад. Ба хамин нуқсонбаст фармони Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон Шавкат Миралиев дар шумораи ПФ-6108 6 ноябри соли 2020 «Дар бораи дар давраи тараққиёти Ўзбекистони нав чораву тадбирҳои оиди тараққиёти соҳаҳои илму фан ва таълим-тарбия» вазифаҳои нави зеринро нишон медиҳад:

- модернизатсияи раванди тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ;
- тарбия намудани хонандагони синфҳои ибтидоӣ бо хислатҳои баъанд;
- инкишоф додани қобилиятҳои модарзодии хонандагони синфҳои ибтидоӣ;
- ташаккули сифатҳои шахсии намунавӣ дар хонандагони синфҳои ибтидоӣ.

Дар рафти иҷрои ин вазифаҳо раванди таълиму тарбияро дар таълими ибтидоӣ пурзур кардан мумкин аст. Раванди таълимро ба аъзад зина тақсим кардан ба мақсад мувофиқ аст. Дар амалияи педагогӣ сатҳҳои зерини тарбия санчида шудаанд:

1. *Дараҷаи иҷтимоӣ*. Бинобарин, раванди тарбия дар синфҳои ибтидоӣ бояд мувофиқи талаботи иҷтимоии ҷомеаи мо сурат гирифт. Натиҷаи ҳамин аст, ки ҷараёни тарбия мувофиқи ҷашмдошт пурзур карда шавад.

2. *Дараҷаи институтсионалӣ*. Мутобиқи ин дараҷаи тарбия раванди тарбия бояд тавассути оила, ҷомеа ва системаи маориф ба роҳ монда шавад. Ба ғайр аз ин воситаҳо, ҷомеаи мо низ системаҳои носозмоне, аз қабилӣ намунаи калонсолон, намунаи ниёгон ва рушди фарҳангӣ дорад. Бинобар ин дар пурзур намудани ҷараёни таълиму тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ ба чунин системаҳо таъки кардан зарур аст.

3. *Дараҷаи иҷтимоӣ-психологӣ*. Мувофиқи ин дараҷаи ҷараёни тарбия тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ бояд бо дастгирии гуруҳҳои иҷтимоӣ, аъзоёни ҷамъият ва аҳли ҷамъияти мактаб ташкил карда шавад. Дар натиҷа хонандагони синфҳои ибтидоӣ имконият пайдо мекунанд, ки раванди иҷтимоӣ-психологӣ таълимро мустақкам намоянд.

4. *Сатҳи байнишахсӣ*. Мувофиқи ин дараҷаи ташкили ҷараёни тарбия дар байни муаллим ва донишҷӯ, бе ҳалал расондан ба ҳислатҳои индивидуалии психологӣ муаллим ва донишҷӯ ҳамкорӣ ва алоқаи мустақкам ба вучуд оварда шавад. Ин сатҳи байнишахсӣ ба хонандагони синфҳои ибтидоӣ имкон медиҳад, ки раванди тарбияро мунтазам такмил диҳанд.

Охир, таъки кардан ба чунин усулҳо дар пурзур намудани протсессии таълиму тарбия дар таълими ибтидоӣ самаран ҷашмдошт дорад.

Гуманизатсияи раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ. Дар таҳрири нави қонуни «Дар бораи таълим» (23 сентябри соли 2020) дар асоси принципҳои асосии соҳаи таълим «*инсонпарварии таълиму тарбия*» (моддаи 4) нишон дода шудааст. Ба ақидаи олимони педагогӣ инсондӯстӣ – ғамхӯрӣ дар бораи шаъну шарафи инсон, озодӣ, хушбахтӣ, баробарӣ ва амалӣ гардидани тамоми

принсипҳои инсондӯстӣ мебошад.¹⁵ Бояд гуфт, ки принципҳои инсондӯстӣ, ки бо мафҳуми *гуманизм* (инсонпарварӣ) ба забони илмӣ ифода ёфтааст, вазифаҳои зерини раванди тарбияро дар таълими ибтидоӣ муайян мекунанд:

- а) кадрҳои донишҷӯён;
- б) таълими озодии хонандагон;
- в) татбиқи баробари ғамхорӣ хонандагон;
- г) роҳнамони донишҷӯён ба хушбахтӣ;
- д) ташаккули сифатҳои инсонӣ дар хонандагон.

Ин маълуми принцип асоси гуманизатсияи раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ мебошад. Ин принципҳо дар бар мегиранд:

- таълим додани хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар раванди тарбия кадршиносӣ ва озод будан;
- таълимгирандагонро ба мутобиқат кардани ҳуқуқҳои шахсии худ бо ҳуқуқҳои дигарон ҳангоми раванди тарбия одат гардонидан;
- бо ташаккул додани ҳислатҳои инсонӣ ба саодатмандии хонандагон.

Бояд гуфт, ки гуманизатсияи раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ ба афзалияти шахсияти хонанда асос ёфтааст. Дар таърихи педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ дар ин бора андешаҳои муҳим наҷуд аст. Масалан, *Демокрит*, яке аз мутафаккирони қадим гуфтааст, ки «Барои шахси хуб будан бояд ба машқ ва табиати инсонӣ тавачҷӯх кард. Ба ин маъно, интизом инсонро аз нав тавлид мекунанд». Демокрит таъкид мекунанд, ки ҳар як хонанда шахси хуб аст ва ин вазифаи тарбия иҷро мекунанд. *Арасту* мегӯяд: «Мураббӣ интизом ба падару модар эҳтироми бештар дорад, зеро волидайн ба кӯдак ҳаёт мебахшанд ва омӯзгорон ба кӯдак зиндагии шоиста мебахшанд». Ин чунин маъно дорад, ки омӯзгорон бояд сифатҳои инсонии инсониро дошта бошанд ва танҳо дар он сурат ба сатҳи инсоншиносӣ гуманизатсияи раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ ноил шудан мумкин аст. *Сенека*, мутафаккири ғарбӣ низ мегӯяд: «Бигзор донишҷӯ ҳар чӣ медонад, бигӯяд ва хотирашро

¹⁵ Ҷураев ва дигарҳо. Педагогик атамалар луғати. – Т. «Фан». 2008. 49-саҳифа.

нагӯяд». Маънои ин андеша ин аст, ки вақте шогирд ҳарчи медонад, мустақилона фикр мекунад, вақте ки то андозае аз рӯи хотираш сухан меронад, дар бораи он чизе, ки аз муаллим омӯхтааст, ҳарф мезанад.

Абу алӣ ибни Сино аввалин шуда идеяҳои гуманизатсияи таълими ибтидоиро дар педагогикаи миллии мо дар амал татбиқ намуд. Ӯ дар асари «Шифо» мегӯяд, ки «шахси бе инсоният ҳақ надорад ба кори тарбиявӣ машғул шавад». Дар нимаи аввали асри гузашта ин гоҷи башардӯстонаи Ибни Сино аз ҷониби равшанфикрони муосир ба таҳсилоти ибтидоӣ устуворона татбиқ карда шуд.

Солҳои 50-60-уми асри XX дар ИМА (Иёлоти Муттаҳиди Амрико) самти «Педагогикаи гуманитарӣ» пайдо шуд. Вазифаи асосии ин самт дар системаи маориф ҷорӣ намудани идеяи ташаккули шахсияти озоду бароҳати инсонӣ буд. Ҳамин тариқ, гоҷи гуманизатсияи раванди тарбия дар таҳсилоти ибтидоии муосир ба рушди озод ва мутаносиби шахсияти хонанда асос ёфтааст.

Демократикунонии ҷараёни тарбия дар таълими ибтидоӣ. Калимаи латинии «demokratiya» маънои популизм, шаффофият ва баробариро дорад. Аз асри XX мафҳум ва гоҷи демократия, ки ин маъноҳоро ифода мекунад, дар соҳаи маориф васеъ истифода мешавад. Дар Қонуни мо «Дар бораи таълим» ҳамчун яке аз принципҳои асосии соҳаи маориф муқаррар карда шудааст, ки «таълим ва тарбия характери демократӣ доранд» (моддаи 4). Ин принцип вазифаи демократикунонии ҷараёни тарбияро дар таълими ибтидоӣ мегузорад. Дар ин ҷо баъзе чизҳоро бояд дар хотир нигоҳ дошт:

- а) оммавигардонии раванди тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ;
- б) шаффофияти раванди тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ;
- в) мутобикати раванди тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ ба идеяи баробарӣ.

Маҳз ҳамин идеяҳои оммавӣ, ошкорбаёнӣ ва баробархуқуқӣ бояд асоси демократикунонии доимии ҷараёни тарбия дар мактаби ибтидоӣ гарданд. Ин маънои онро дорад, ки тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ бояд содда, осон ва шаффоф бошад. Хуллас, ин танқили табиии ҷараёни тарбия аст.

Демократикунонии ҷараёни тарбия дар мактаби ибтидоӣ ба маънои демократии тарбия асос меёбад. Бино бар ин, усули демократӣ дар раванди тарбия ба ҳамкориҳои баробархуқуқии омӯзгор ва тарбиятгиранда асос ёфтааст. Дар он фикру зикр, шавқу завқ ва қобилияти талаба ба назар гирифта мешавад, масалан.

Дар баробари ин дар муносибати демократӣ ба ҷараёни тарбия мушворикӯе ҷой доранд, ки асосан дар натиҷаи мардонагӣ, ҳавасӣ ва нофаҳмиҳо ба шахсияти хонандагони синфҳои ибтидоӣ мувофиқанд. Дар чунин вазъият муаллим ё мураббӣ бояд ба принципҳои сабру таҳаммул мувофиқи идеяи демократӣ риоя кунад. Дар ин бобат дар шароити демократикунонии ҷараёни таълими тарбия дар таълими ибтидоӣ муаллимони роли асосӣ набоянд. Бо дарназардошти ин масъалаҳо, ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон аз сари 2020-2021 соли хониш сар карда ба муаллимони аз рӯи нишондодҳо музди меҳнат дода шуд. Ин омилҳои истифодаи асоси демократикунонии раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ мебошад.

Демократикунонии раванди тарбия дар мактаби ибтидоӣ бо ду роҳ сурат мегирад:

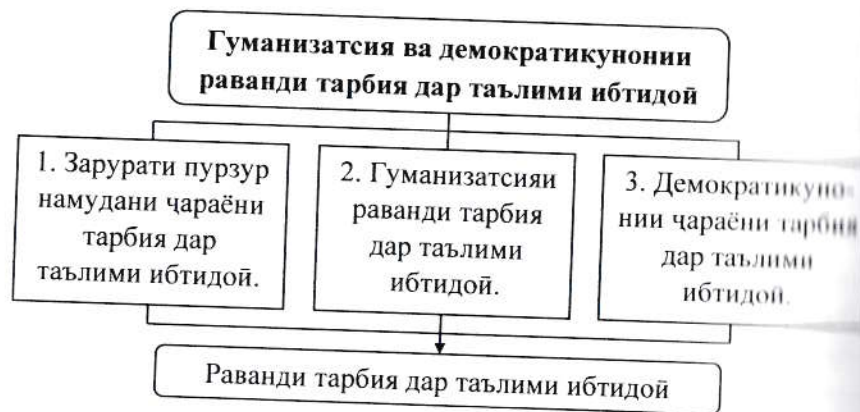
Варианти аввал ба принципи «Дар байни баробарҳо баробар» асос ёфтааст. Дар ин маврид манфиат, манфиат ва масъулияти муаллим ва шогирд дар асоси ҳамкорӣ амалӣ мегардад.

Варианти дуюм ба принципи «Аввалин дар байни баробар» асос ёфтааст. Дар ин ҳолат омӯзгор донишҷӯёни пешқадамро, ки мувофиқи арзишҳои демократӣ инкишоф ёфта, тавонмандии худро нишон медиҳанд, ҳавасманд мекунад.

Ин ду вариантҳо метавон барои демократикунонии раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ истифода бурд.

Истифодаи мучозоти педагогӣ дар демократикунони раванди тарбия дар педагогикаи муосири таҳсилоти ибтидоӣ баҳе барангез аст. Ба эътиқоди ӯ, усули демократии тарбия мучозоти педагогиро дӯст намерад, аммо дар баробари ин, мучозоти педагогӣ барои самаранокии тарбия муҳим аст. Аз ин рӯ, мувофиқи муносибати муаллим бояд дар усули демократии протсессии тарбия принципи суботкоронаро риоя кунад.

Ҳамин тариқ, гуманизатсия ва демократикунони раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ мафҳумҳое мебошанд, ки ба шахсияти хонанда нигаронида шудаанд. Эзоҳ (расми 16):

Саволҳо ва супоришҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Зарурати пурзур намудани раванди тарбия дар синфҳои ибтидоӣ чиро дар назар доред?
2. Асосҳои гуманизатсияи чараёни тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ кадомҳоянд?
3. Омилҳои демократикунони раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ кадомҳоянд?
4. Асосҳои гуманизатсия ва демократикунони раванди тарбия дар таълими ибтидоиро аз худ намоед.

Супориш: амалияи педагогӣ

Супориш: Методикаи зерини педагоги маъруфи фаронсавӣ Иоганн Фридрих Оберлин (1740-1826)-ро дар «Дафтарчаи паҳлӯӣ»-и худ сабт ва омӯzed, ки асоси гуманизатсия ва демократикунони раванди тарбия мебошад.

Оберлин чунин мешуморад, ки ҳар кас бояд то 16-солагии маълумот гирад. Он фаъолияти мактабро ба се сатҳ тақсим мекунад:

- 1) таҳсилоти ибтидоӣ – 7-9 сола;
- 2) таҳсилоти миёна – 9-12 сола;
- 3) маълумоти олӣ – 12-16 сола.

Омӯзгор ин равишро аз ҷиҳати методӣ асоснок карда, дар асри XIX бисёр кишварҳои Аврупо таълими мактабро дар асоси усули Оберлин ташкил карданд.

Мавзӯи 17: Тамоюлҳои муосири раванди тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ

Нақша:

1. Ташкили раванди тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ дар муҳити мураккаби иҷтимоӣ (монанди пандемия).
2. Омилҳои муосири раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ.
3. Ташхиси самаранокии тарбия дар таълими ибтидоӣ.

Иловаҳои калидӣ: таълим, ибтидоӣ, тарбия, раванд, наминавӣ, тамоюл, равиш, мураккабӣ, асолат, мушкilot, ҳал.

Ташкили раванди тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ дар муҳити мураккаби иҷтимоӣ (монанди пандемия). Системаи ҷаҳонии таҳсилоти ибтидоӣ дар давраҳои гуногун равандро гуногун тарбияро паси сар кардааст. Бояд гуфт, ки дар ҷомеаи давраҳои гуногун душвор гузаштанд ва дар ин давраҳо дар

таҳсилоти ибтидоӣ як раванди мушаххаси таълиму тарбия сурат гирифт.

Аз семоҳаи охири соли 2019 инҷониб пандемияи COVID-19 дар ҷаҳон ба раванди тарбия, аз ҷумла дар тамоми соҳаҳо, аз ҷумла ба таҳсилоти ибтидоӣ таъсири манфӣ расонд. Зухуроти равшантарини ин таъсири манфӣ инҳоянд:

– талабагон бинобар шароити саҳти карантин аз мактаб маҳрум карда шуданд;

– дар раванди тарбия илмию методи хонандагон танаффус ба амал омад;

– дар натиҷаи дар оила дуру дароз мондани талабагон на муносибати гуногуни аъзоёни оила ба онҳо раванди тарбия амалӣ суст мешавад;

– захираҳои алтернативӣ барои пурра кардани раванди тарбия донишҷӯён вучуд надоранд;

– натиҷаи ҳамин аст, ки дар ахлоқ, ҳислат ва муносибатҳои талабагон як қадар тағйирот ба амал омад.

Чунин шароити мураккаби иҷтимоӣ ба раванди таълиму тарбия хонандагони синфҳои ибтидоӣ, ки дар як марҳилаи ташаккул ва инкишоф қарор доранд, таъсири манфӣ расонидааст. Аз ин рӯ, ин таҷриба талаб мекард, ки заминаи методологии татбиқи раванди тарбия дар шароити мураккаби иҷтимоӣ ба вучуд оварда шавад.

Асоси методологии татбиқи раванди тарбияро дар таҳсилоти ибтидоӣ дар муҳити мураккаби иҷтимоӣ чунин тасаввур мекунем:

а) тартиб додани Барномаи тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар шароити душвори иҷтимоӣ;

б) ўҳдадорихоии тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар шароити душвори иҷтимоӣ ва нақшу масъулиятҳои онҳо бояд дар Барномаи мазкур муқаррар карда шаванд;

в) дар Барнома бояд асос, усул ва технологияи системаи тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар шароити душвори иҷтимоӣ аниқ муайян карда шавад;

г) дар Барнома бояд нишондиҳандаҳои муайян кардани сатҳи тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар шароити душвори иҷтимоӣ ва асосҳои баҳодихии он равшан баён карда шаванд.

Ин равиш ба шумо имкон медиҳад, ки ҳатто дар ҳолатҳои ғайриҷашмдошт хонандагони синфҳои ибтидоиро таълим диҳед. Бинобарин, раванди рушди иҷтимоӣ ва иқтисодӣ ва технологи тақозо мекунад, ки воқеаҳои ғайриҷашмдошти табиати модар ва мектабҳои фоҷиавии онҳоро тақозо мекунад.

Омилҳои муосири раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ. Дар раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ муосир омилҳои муосир намуноанд, ки онҳоро метавон ба ду намуд тақсим кард:

1) амалӣ намудани раванди тарбия дар шароити анъанавӣ;

2) татбиқи раванди тарбия дар шароити мураккаби иҷтимоӣ.

Ин омилҳо муносибати комилан навро ба ташкили раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ талаб мекунад. Аз ин рӯ, ба андешаи мо, ҳангоми муайян кардани омилҳои муосири раванди тарбия ба инҳо зерин тавачҷӯҳ кардан бамаврид аст:

– бо назардошти шароити имкониятҳои реалӣ;

– муайян намудани захираҳои амалигардонии раванди тарбия;

– таъини шахсони масъул барои раванди тарбия;

– ташкили низоми мониторинги самаранокии раванди тарбия.

Ин раванд имкон медиҳад, ки таҳсилоти ибтидоӣ ба стандартҳои таҳсилоти миллӣ ва байналмилалӣ асос ёбад.

Методологияи омилҳои муосири раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ инҳоро дар бар мегирад:

– таҳсилоти хатмӣ ибтидоӣ;

– тавачҷӯҳи шахс ва ҷомеа ба таҳсилоти ибтидоӣ;

– таҷрибаи таҳсилоти ибтидоӣ аз таърихи маориф;

– нақши таҳсилоти ибтидоӣ дар системаи таҳсилоти ҷаҳони.

Ин омилҳо аҳамияти тарбияи кӯдакони 7-11-соларо тавассути таълими ибтидоӣ нишон медиҳанд. Вобаста ба ин, раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ ба омилҳои зерини муосир асос меёбад:

– инкишофи тафаккур ва инкишофи маънавии кӯдак;

- инкишофи ҷисмонии кӯдак ва ташаккули шуури эстетикӣ;
- иҷтимоӣ гардонидани кӯдак ва омодагии ӯ ба раванди тарбия;
- расондани ёрии педагогӣ ва методӣ ба оила дар тарбияи фарзандон.

Тавассути ин омилҳо хонандагон дар марҳилаи аввали таҳсилоти ибтидоӣ тарбия меёбанд. Дар ин ҷо мафҳуми марҳилаи ибтидоиро бояд ба маънои ворид шудан ба раванди тарбия, яъне додани он дар раванди таҳсилоти минбаъда ва ноил шудан ба самаранокии пурраи таълим дар охири таҳсилоти миёнаи умумӣ дарк кард. Аз ин рӯ, он яке аз марҳилаҳои муҳими раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ ба ҳисоб меравад.

Ташҳиси самаранокии тарбия дар таълими ибтидоӣ. Ташҳиси самаранокии тарбия дар таълими ибтидоӣ ба арзёбии дастовардҳо ва камбудихоии раванди тарбия асос меёбад. Дар баробари ин, ташҳиси пурраи дараҷаи тарбияи шахс имконнопазир аст, зеро ҳатто фарди баркамол низ то андозае ҳислати манфӣ дорад. Аз ин рӯ, ташҳиси самаранокии раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ муайян кардани дастовардҳои нисбист.

Меъёрҳои ташҳиси самаранокии тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ инҳоянд:

- ташкили мақсаднок ва дурусти тарбия дар синфҳои ибтидоӣ;
- инкишофи равонӣ, маънавӣ ва ҷисмонии хонандагони синфҳои ибтидоӣ;
- иҷтимоӣгардонии кӯдакони 11-сола дар давраи хатми таҳсилоти ибтидоӣ;
- ки раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ модели мушаххас дорад.

Ин нишондиҳандаҳо барои арзёбии самаранокии тарбияи ибтидоӣ истифода мешаванд. Дар ин баҳодиҳӣ мутахассисон, муаллимон ва дастаи мактаб баробар иштирок мекунанд.

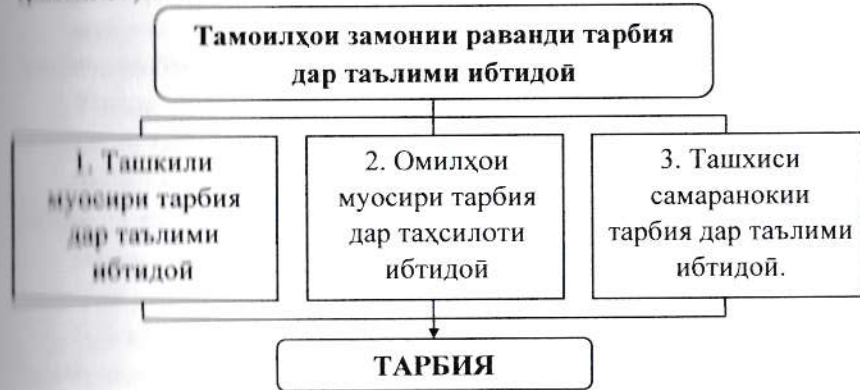
Дар ҳаҷон усули ягонаи арзёбии самаранокии таҳсилоти ибтидоӣ вучуд надорад. Зеро, ҳар як кишвару миллат асоси тарбияро аз рӯи мақсадҳои худ муайян мекунанд. Аз ин рӯ, дар

барномаҳои таълими байналмилалӣ ба арзёбии сатҳи таҳсилоти ибтидоӣ афзалият дода мешавад. Дар айни замон самаранокии тарбия дар таълими ибтидоӣ ташҳис карда нашудааст. Масалан, аз соли 2021 сар карда, барномаи таълими байналмилалӣ маҳорати фаҳмиши хониши хонандагони синфи 4-ро бар асоси барномаи PIRLS арзёбӣ мекунад.

Ташаккули методологияи баҳодиҳии самаранокии тарбия дар системаи таҳсилоти ибтидоии Ӯзбекистон аҳамияти худро дорад. Мо боварӣ дорем, ки ин методология бояд инҳоро инъикос кунад:

- 1) иҷтимоӣгардонии хатмкунандаи мактаби ибтидоӣ;
- 2) таркиби сифатҳои ахлоқии хатмкунандаи таълими ибтидоӣ;
- 3) татбиқи тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ дар асоси барномаи мақсаднок;
- 4) ҳамкориҳои тарафҳои манфиатдор дар раванди таҳсилоти ибтидоӣ.

Тибқи ин методология ташҳис ва арзёбии самаранокии тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ натиҷаи пешбинишавандаро медиҳад. Аз ин рӯ, дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ аз муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ талаб карда мешавад, ки аз ин равишҳои методи боқабар бошанд. Ҳамин тариқ, тамоилҳои муносири раванди тарбия дар таҳсилоти ибтидоии муосир бо он аҳамияти хоса доранд, ки онҳо анъанавӣ, тағйирёбанда ва инкишофёбанда мебошанд. Эзоҳ (расми 17):

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Ташкили чараёни тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ дар муҳити мураккаби иҷтимоӣ (монанди пандемия) чиро дар назар доред?
2. Омилҳои муосири раванди тарбия дар таълими ибтидоӣ кадомҳоянд?
3. Самаранокии тарбия дар таълими ибтидоиро чӣ гуна муайян кардан мумкин аст?
4. Тамоюлҳои имрӯзаи раванди тарбия дар таҳсилоти ибтидоиро медонед?

Супориш: амалияи педагогӣ

Асосҳои ташкили раванди тарбияро дар мактаби ибтидоӣ дар муҳити мураккаби ҷамъиятӣ омӯzed.

Омилҳои муосири татбиқи раванди тарбия дар шароити мураккаби иҷтимоӣ дар таълими ибтидоиро аз худ кунед.

Методикаи таҳлили самаранокии тарбия дар таълими ибтидоиро ба ёд оред.

Дар дафтари худ асосҳои ташкили раванди таълимро дар мактаби ибтидоӣ дар шароити душвори иҷтимоӣ ҷамъбаст намоед.

4-Модул. Инноватсия дар таълими ибтидоӣ

Мавзӯи 18: Мазмуни инноватсия дар таълими ибтидоӣ

Нақша:

1. Мазмуни концепсияи инноватсия.
2. Инноватсия дар таҳсилоти ибтидоӣ.
3. Таҷрибаи татбиқи инноватсияҳо дар таҳсилоти ибтидоӣ.

Возеҳони калидӣ: таълим, инноватсия (навоарӣ), мазмун, вазъият, шакл, мафҳум, маҳорат, таҳассус, равиш.

Мазмуни концепсияи инноватсия. Калимаи «Innovatsiya» латинӣ буда, маънои мафҳумҳо, расмиётҳо, технологияҳо ва навоариҳои навро дорад. Истилоҳи инноватсия дар соҳаи маориф ба навоариҳои дахл дорад, ки дар раванди таълиму тарбия дар таҷрибаи анъанавӣ ва оммавӣ қорӣ карда мешавад ва суръати навоарӣ аз рӯи миқёси ин навоарӣ муайян карда мешавад. Навоарӣ дар таълим ва тарбия мафҳумҳои зеринро дар бар мегирад:

Вазъияти инноватсионӣ – вазъиятест, ки барои ба вуҷуд овардан, аз худ кардан ва татбиқи навоариҳои педагогӣ шароити шудааст;

Муҳити инноватсионӣ – пайдоиши навоариҳои педагогӣ, иншофи босуръат ва татбиқи онҳо;

Лоихаи инноватсионӣ педагогӣ – ғояҳо ва ғояҳои нави педагогии қабулшуда ва ба қисмҳо тақсимшуда;

Нақшаи инноватсионӣ педагогӣ – лоихаи нави таълими тасдиқшуда;

Идеяи инноватсионӣ педагогӣ – ба низом даровардани навиҳои раванди таълим ва ҷамъоварии маълумот;

Таҳсилоти инноватсионӣ – навоариҳои, ки дар соҳаи маориф ва раванди таълимшудаи таълим қорӣ карда мешаванд;

Технологияи инноватсионӣ – воситаҳо, усулҳо ва усулҳои нави фаъолияти ташкилотӣ, ки ба таъмини рушди педагогӣ нигаронида шудаанд;

Таълими инноватсионӣ – системаи нави таълим ва раванди таълими хонандагон дар асоси технологияи нав мебошад.

Маҷмӯи ин мафҳумҳо падидаи навоарӣ дар соҳаи маорифро ифода мекунанд. Дар баробари ин, тағйирот дар системаи маориф инноватсия мебошанд, агар:

– ба мақсад, мазмун, шакл, усул ва технологияи таълим ҷиҳати идоракунии таълим дохил шуда бошад;

– ба раванди таълим ва усулҳои педагогӣ дохил карда шуда бошад;

– ба баҳодиҳӣ ва назорати сатҳи таҳсилот дохил карда шуда бошад;

– ба маблағгузорию маориф дохил шуда бошад;

– ба таъминоти таълимию методи дохил карда шуда бошад;

– ба системаи кори тарбиявӣ дохил карда шуда бошад;

– ба плану барномаҳои таълим дохил шуда бошад;

– ба фаъолияти омӯзгорону донишҷӯён дохил шуда бошад.

Ин тағйиротҳо моҳияти инноватсияро дар раванди ворид кардани тағйирот ифода мекунанд. Дар баробари ин, инноватсия раванди инкишофёбанда аст. Ин маънои онро дорад, ки баъзе равишҳои инноватсионӣ муваққатӣ ва баъзеашон доимӣ хоҳанд буд. Дар робита ба ин, *технологияҳои инноватсионӣ* бояд ҳамчун маҷмӯи асбобҳои баррасӣ шаванд, ки тағйирёбанда ва инкишоф меёбанд. Ҳамаи ин нишон медиҳад, ки навоарӣ дар системаи маориф се шакл дорад:

1) навгариҳои мутлақ;

2) навгариҳои нисбӣ;

3) навгариҳои муваққатӣ.

Аз ин рӯ, зарур аст, ки ҳангоми муайян намудани равишҳо, ақидаҳо, ғояҳо, усулҳо ва технологияҳои навоарона, ки дар системаи маориф ҷорӣ мешаванд, ба ин меъёрҳо тавачҷӯх кард

Иноватсия дар таҳсилоти ибтидоӣ. Дар Ўзбекистон аз соли 2017 сар карда, ҷорӣ намудани низоми иноватсия дар таълими ибтидоӣ қувват гирифт. Мақсад аз он тезонидани самараи раванди таълими ибтидоӣ мебошад. Бинобар ин, ба назари мо, дар таълими ибтидоӣ ба *навъҳои* пуртаҷрибаи навоарӣ таъия кардан бамаврид аст. Дар педагогикаи муосири ҷаҳон навъҳои зерини навоариҳо эътироф шудаанд:

Навъи якум. Мувофиқи ин намуд ҷанбаҳои зерини таҳсилоти ибтидоӣ бояд навоарӣ карда шаванд:

– мақсад ва мазмуни таълими ибтидоӣ;

– воситаҳо, усулҳо ва технологияҳои таълими ибтидоӣ;

– шаклу воситаҳои таълиму тарбия дар таҳсилоти ибтидоӣ;

– фаъолияти хонандагон, муаллимон ва маъмурияти мактаб.

Навъи дуюм. Мувофиқи ин намуд ҷанбаҳои зерини таҳсилоти ибтидоӣ бояд навоарӣ карда шаванд:

– алоқа бо муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ ва миёна дар маҳалҳо ва марказҳо;

– муттаҳид сохтани тамоми фаъолият дар таълими ибтидоӣ (таълим, тарбия ва ғ.);

– ба модули ягона ва типӣ табдил додани системаи таҳсилоти ибтидоӣ.

Навъи сеюм. Мувофиқи ин намуд дар таълими ибтидоӣ бояд инҳо ҷорӣ карда шаванд:

– тағйир кулли муҳтавои таҳсилоти ибтидоии анъанавӣ;

– ҷорӣ намудани таҷрибаи гуногуни хориҷи дар таҳсилоти ибтидоӣ;

– тағйир додани асосҳои таҳсилоти ибтидоӣ.

Навъи чорум. Мувофиқи ин намуд раванди таълими ибтидоӣ бояд бо назардошти омилҳои зерин навоарона бошад:

– қабули эҳтиёҷоти мамлакат, вилоятҳо, шаҳрҳо, ноҳияҳо ва деҳқонро ҳамчун фармоиши иҷтимоӣ;

– қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқии нав оид ба маориф;

– хангоми ба даст овардани комъёбиҳои нави илм дар бораи инсон;

– дар асоси навоариҳои эҷодии омӯзгорон.

Истифодаи амалии ин намудҳо ба тавсияҳои омӯзгорон ва олимони асос ёфтааст. Аз ин рӯ, дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ аз муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ талаб карда мешавад, ки навҳои гуногуни навоариҳои таълими ибтидоиро аз худ кунанд.

Барои навоари дар таҳсилоти ибтидоӣ омилҳои зерин бояд мавҷуд бошанд:

- а) ҳароҷоти зиёди давлатӣ барои таҳсилоти ибтидоӣ;
- б) мавҷудияти заминаи меъёрӣ оид ба таҳсилоти ибтидоӣ;
- в) шумораи кофии муаллимони ва мураббӣни синфҳои ибтидоии навоарона;
- г) бо таҷҳизоти наватарини техникаи мусаллаҳ намудани таълими ибтидоӣ.

Навоари дар таълими ибтидоӣ аксаран ба қори муаллимони вобаста аст. Дар ин росто, бо мақсади таҳкими дониш, маҳорат ва таҳассуси инноватсионии омӯзгори синфҳои ибтидоии оянда дар Донишгоҳи давлатии омӯзгории Чирчиқ дар мактабҳои вилоят системаи инноватсионии «Мактаб-лаборатория» ба роҳ монда шудааст. Солҳои охир ин амалия дар саросари кишвар маъмул гаштааст.

Таҷрибаи татбиқи инноватсияҳо дар таҳсилоти ибтидоӣ. Аз нимаи дууми асри XX дар ҷаҳон ташаккули муассисаҳои нави инноватсионии системаи таҳсилоти ибтидоӣ мушоҳида мешавад. Дар ин ҷо баъзе аз муҳимтарин чизҳо ҳастанд.

1. *Мактаби ибтидоии ройгон.* Ин мактаби навоарона дар Олмон таъсис ёфта, ҳамчун мактаб-интернат ғайриполиз мекунанд. Дар ин мактаб ба донишҷӯён дар натиҷаи принсипҳои озодӣ ва ҳамкориҳои гражданиҳо таълим дода мешавад. Дар он ҷаҳон не, балки ҷаҳон ба курсҳои тақсим карда шудаанд.

2. *Мактаби ибтидоии меҳнатӣ.* Ин мактаби навоарона, ки дар Швейтсария, Австрия ва Русия таъсис ёфтааст, ба рушди малакаҳои қори қонадагон ва шиносии онҳо бо фарҳангҳои халқҳои ҷаҳон тамаркуз мекунанд. Дар мактаб ихтиёрии қонадагон дар мадди аввал гузошта шудааст.

3. *Қушодани мактаби ибтидоӣ.* Ин мактаби инноватсионӣ дар Британияи Кабир таъсис ёфтааст, ки дар он нақшаҳо ва барномаҳои таълимӣ аз қониби омӯзгорон алоҳида таҳия карда мешаванд. Ба тафаккури эҷодии қонадагон диққат дода мешавад.

4. *Мактаби ибтидоии солони.* Ин мактаби навоарона, ки дар Иёлоти Муттаҳидаи Амрико таъсис ёфтааст, он тамоми сол ғайриполиз мекунанд. Ҳоло донишҷӯён дар ҳар 45 рӯз 2 ҳафта таътил мегиранд. Ҳамин тариқ, донишҷӯён дар як рӯз ҳамон қадар соатқоро дар синф мегузаронанд, ки дар мактабҳои анъанавӣ қор мекунанд.

Бояд гуфт, ки ҳар як кишвари ҷаҳон вобаста ба эҳтиёҷоти инқилоби худ дар таҳсилоти ибтидоӣ навоари қорӣ кардааст.

Барои татбиқи инноватсияҳо дар таълими ибтидоӣ дар Ўзбекистон ба чизҳои зерин диққат додан лозим аст:

- ворид намудани тағйирот ба асосҳои таҳсилоти ибтидоӣ вобаста ба талаботи қорема;
- васеъ намудани шумораи муаллимони синфҳои ибтидоӣ, ки бо технологияҳои инноватсионӣ муҷаҳҳаз шудаанд;
- назорати қатъии қорӣ намудани инноватсионӣ дар таълими ибтидоӣ.

Ҳамин тавр, мазмуни инноватсионӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ қорусиятҳои худро дорад.

Саволҳои барои омӯзиши мустақилона:

1. Мафҳуми *инноватсия* қӣ маъно дорад?
2. Инноватсия дар таҳсилоти ибтидоӣ қиро дар назар доред?
3. Дар бораи таҷрибаи татбиқи инноватсия дар таълими ибтидоӣ қӣ медонед?

4. Оё шумо асосҳои инноватсияро дар таҳсилоти ибтидоӣ медонед?

Супориш: амалияи педагогӣ

Андешаҳои педагогии зерини педагоги англис Самуэл Вилдерспин (1792-1866)-ро омӯzed.

Омӯзгор усули *таълими муштаракро* таҳия кардааст, ки яке аз асосҳои таълими инноватсионии муосир мебошад. Ба гуфтаи ӯ, хонандагони синфҳои болоӣ ба хонандагони синфҳои ибтидоӣ вобаста карда шуда, пайваستا ва мунтазам бо онҳо тамрин карда, дар корҳои хонагӣ ба онҳо кӯмак мекунанд. Чунин фаъолияти синфҳои болоиро омӯзгор *монитор* меноманд. Мониторинги донишҷӯён барои саводнокии донишҷӯёне, ки ба онҳо вобастаанд, масъуланд. Дар ин раванд муаллим ҳамчун машваратчи баромад мекунад. Омӯзгор инчунин барои омӯзгорон дастурҳои зеринро таҳия кардааст:

- 1) ҳеҷ гоҳ донишҷӯро ба ҷиноят айбдор накардан;
- 2) аз кӯдак ҷизе нагирифтани;
- 3) ҳеҷ гоҳ ваъдаи ба кӯдак додашударо вайрон накардан;
- 4) дастовардҳо ва камбудихои кӯдак нодида нагирифтани;
- 5) ҳамеша кӯшиш кунед, ки барои кӯдак намунаи ибрат шудани,

Мавзӯи 19: Фаъолияти инноватсионии муаллимони синфҳои ибтидоӣ

Нақша:

1. Маҳорати инноватсионии омӯзгорони ояндаи синфҳои ибтидоӣ.
2. Саъю кӯшиши инноватсионии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ.
3. Баҳодиҳии фаъолияти инноватсионии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ.

Возеаҳои калидӣ: таълим, синфӣ, омӯзгор, навоарӣ, маҳорат, фаъолият, саъю, баҳодиҳӣ, система, дониш, таҷриба.

Маҳорати инноватсионии омӯзгорони ояндаи синфҳои ибтидоӣ. Дар раванди таҳсилоти олии педагоги зарурати дар асоси равишҳои навоарона омода намудани муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба миён меояд. Барои ин ташаккул додани малакаҳои навоаронаи омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ оянда муҳим аст. Ба ин таҷриба таъя кардан хуб аст.

Барои ташаккули маҳорати навоаронаи омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ ба нуқтаҳои зерин тавассути кардан зарур аст:

1. *Дониши инноватсионӣ.* Чунин дониш ба инҳо асос ёфтааст:

- додани донишҳои оддитарин касбӣ ва назариявӣ;
- таҷдизонидани технологияҳои инноватсионӣ ва таҷрибаҳо;
- оптимизатсияи таҳсилоти олии.

2. *Таълими тафаккури инноватсионӣ.* Тибқи ин равиш дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ ба омӯзгорони ояндаи синфҳои ибтидоӣ бояд ҷизҳои зерин омӯзонидани шаванд:

- муайян ва рушди инноватсия;
- таълим додани тафаккури нав ва эҷодӣ;
- ба навоарию ихтироъҳо мутобиқ шудани.

3. *Муҷаҳҳаз кардани бо методологияи инноватсионӣ.* Дар ин сурат муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ бояд бо инҳо таъмин бошанд:

- тарҳрезии инноватсионии дарсҳо (машгулотҳо);
- бо усулу воситаҳои нави таълим кор кардани тавонистан;
- дарёфт ва татбиқи технологияҳои инноватсионии таълимӣ.

Дар раванди таҳсилоти олии педагоги дар асоси чунин нуқсонбаат малакаҳои навоаронаи омӯзгорони ояндаи синфҳои ибтидоиро ташаккул додан мумкин аст. Дар ин бобат ҳуҷҷатҳои маърифӣ таҳия шудаанд. Масалан, мувофиқи қарори шумораи ПҚ-4613, ки дар 27 феввали соли 2020 қабулшуда «Дар бораи чораву

тадбирхова ривоч додани соҳаи педагогӣ дар солҳои 2020-2021» дараҷаи бақлаври соҳаҳои зерин 3 сол муқаррар карда шуд. Инҳо:

1. Самти таълими мусиқӣ;
2. Тарбияи ҷисмонӣ;
3. Таҳсилоти технологӣ;
4. Таълими ҳарбӣ пеш аз даъват;
5. Соҳаи санъати тасвирӣ ва графикаи инженерӣ.

Ин имкон дод, ки муаллимони оянда ба системаи инноватсионии тақмили ихтисос гузаранд.

Тақя ба лоиҳаҳо ва барномаҳои байналмилалӣ дар ташаккули малакаҳои инноватсионии омӯзгорони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ низ натиҷаи интизорраванда медиҳад. Масалан, муҳимтарин лоиҳаҳо ва барномаҳои байналмилалӣ инҳоянд:

ERAZMUS – як барномаи байналмилалӣ аст, ки омӯзгоронро аз тамоми кишварҳои Иттиҳоди Аврупо талаб мекунад, ки дар асоси як барномаи таълимӣ омӯзонида шаванд. Шӯъбаи технологияи инноватсионии ин барнома барои мо хеле муҳим аст.

LINGVA – тибқи ин лоиҳаи байналмилалӣ, ҳама шахсон бояд аз мактаби ибтидоӣ ба омӯзиши забонҳои хориҷӣ шурӯъ кунанд. Ин лоиҳаи байналмилалӣ дар системаи таҳсилоти ибтидоии Ўзбекистон қабул шудааст ва аз ин рӯ, дар раванди таҳсилоти олии омӯзгорӣ омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ бояд як забони хориҷиро донанд.

ESPRIT – лоиҳаи байналмилалӣ мебошад, ки дар донишгоҳҳои Аврупо амалӣ карда мешавад, ки ба таҳияи технологияҳои нави иттилоотӣ барои муассисаҳои таълимӣ ва илмӣ машғул аст. Барои мо азҳуд кардани технологияҳои нави иттилоотии ин лоиҳаи байналмилалӣ муҳим аст.

TEMPUS – як барномаи таълимии байналмилалӣ дар минтақаи Аврупо мебошад, ки бо муассисаҳои таҳсилоти олии ҳамкорӣ мекунад. Барои мо шӯъбаи муносибатҳои байни муассисаҳои ин барномаи таълимии байналмилалӣ амалӣ аст.

Воқеан, истифодаи самараноки лоиҳаҳо ва барномаҳои таълимии байналмилалӣ, ки аз чунин таҷриба гузаштаанд, имкон медиҳад, ки дар чараҳои таҳсилоти олии педагогӣ малакаҳои навоаронаи омӯзгорони синфҳои ибтидоии оянда ташаккул ёбад.

Саъю кӯшиши инноватсионии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ. Даъват намудани омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ ба навоарӣ дар фаъолияти амалӣ яке аз вазифаҳои асосии фанни муосири «Педагогикаи таълими ибтидоӣ» мебошад. Барои ин мо бояд саъю кӯшиши инноватсионии муаллимони синфҳои ибтидоиро ҳавасманд кунем. Аз нуқтаи назари мо, самаранок аст:

– мунтазам додани дониш оид ба технологияҳои инноватсионӣ дар кӯрҳои тақмили ихтисос ва бозомӯзии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ;

– муаллимони синфҳои ибтидоӣ, ки ба фаъолияти инноватсионии касбӣ майлдоранд, муайян намуда, ба онҳо ёриҳои методӣ расонидан;

– паҳн намудани таҷрибаи фаъолияти инноватсионии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ.

Ин равиш имкон медиҳад, ки майлу хоҳишҳои навоарона ва фаъолияти омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ танзим карда шавад.

Агар таваҷҷуҳ кунед, ки саъю кӯшиши аксари омӯзгороне, ки дар иншоми таҳсилоти ибтидоии Ўзбекистон кор мекунанд, навоарӣ ба назар мерасад. Масалан, муаллимони фанҳои «Санъати тасвирӣ», «Мусиқӣ», «Таълими технологӣ», «Тарбияи ҷисмонӣ» дар машғулият аз усулҳои нав, восита ва усулҳои нав пайваста истифода мебаранд. Дар ин бобат муаллимони фанҳои «Математика», «Забони модарӣ ва хониш», «Тарбия»-ро ба фаъолияти инноватсионии равона кардан зарур аст.

Бояд гуфт, ки таҷрибаи фардии омӯзгороне, ки дар системаи таҳсилоти ибтидоии муосири мо кор мекунанд, низ як фаъолияти инноватсионии аст. Масалан, Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон Шавкат Мирзиёев дар Муроҷиатномаи худ (30 сентябри соли 2020) баъзида ба Рӯзи омӯзгорон ва мураббӣ дар бораи таҷрибаи

шахсии омӯзгори яке аз мактабҳои ноҳияи Қарокӯли вилояти Бухоро, ки ба чунин фаъолияти навоварона машғул аст, дар бораи чунин таҷрибаи фардии Тӯхтамурод Чумъаев сухан ронда, фаъолияти худро дар шакли навоварӣ муаррифӣ намуд: «Инак, як равшанфикри воқеии имрӯз ва Авлонӣ, муаллими Бехбудӣ, Мунавварқории замони мо». Зеро, ҳар сол зиёда аз 95 ҷонгӣ тамомкунандагони ин мактаб ба мактабҳои олии дохил мешаванд. Ба ин рақам саҳми таҳсилоти ибтидоӣ дар ин мактаб низ дохил мешавад. Чунин таҷрибаҳои инфиродии педагогиро метавон фаъолияти навоварона арзёбӣ кард.

Баҳодихии фаъолияти инноватсионии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ. Баҳодихии фаъолияти инноватсионии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ хусусиятҳои худро дорад. Асоси чунин арзёбиро метавон чунин муайян кард:

- тафаккури нав ва пайвасти пайи навовари муаллим;
- огоҳии омӯзгор аз технологияҳои иттилоотӣ ва қобилияти истифодаи онҳо;
- фаъолияти комилан нави таълиму тарбиявии муаллим;
- эътирофи идеяҳои нави омӯзгор аз ҷониби ҷомеаи мактаб.

Ин меъёрҳо барои баҳодихии фаъолияти инноватсионии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ ҳамчун асос шуда хизмат мекунад.

Дар амалияи педагогӣ як қатор меъёрҳо барои баҳодихии фаъолияти инноватсионии омӯзгорон таҳия шудаанд. Асосҳои онҳо инҳоянд:

1. *Миқёси навоварӣ дар таълими ибтидоӣ.* Тибқи ин меъёр раванди таълиму тарбияи ибтидоӣ бояд дар заминаи комилан нав ташкил карда шавад, ки самаранокии он аз ташкилотҳои анъанавӣ фарқ мекунад.

2. *Дараҷаи навовариҳо дар таҳсилоти ибтидоӣ.* Тибқи ин меъёр бояд ҷанҳои таҳсилоти ибтидоӣ ва ҷанҳои онҳо ҳадафмандона таҷдид ва такмил дода шаванд. Дар баробари ин, чунин навосозиҳо бояд дар доираи стандартҳои давлатии таҳсилоти ибтидоӣ амалӣ карда шаванд.

3. *Вақти навовари дар таҳсилоти ибтидоӣ.* Тибқи ин меъёр, навовариҳо, ки ба таҳсилоти ибтидоӣ дохил мешаванд, бояд хусусияти «омехта», «навосозии кӯҳна» ва «комилан нав» дошта, ғуҷоҳ (якбора), миёна (семоҳа) ва доимӣ (солона) дошта бошанд.

Охир, аз рӯи ин меъёрҳои байналхалқӣ касби навоваронаи муаллимони синфҳои ибтидоӣ баҳо дода мешавад.

Ҳамин тавр, фаъолияти инноватсионии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ ва баҳогузори онҳо хусусиятҳои хоси худро дорад.

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Асосҳои ташаккули маҳорати инноватсионии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ оянда кадомҳоянд?

2. Саво кӯшиши инноватсионии муаллимони синфҳои ибтидоӣ чӣ гуна хоҳад буд?

3. Баҳодихии фаъолияти инноватсионии муаллимони синфҳои ибтидоӣ дар чӣ асос аст?

4. Оё шумо таҷрибаи байналмилалиро оид ба арзёбии фаъолияти инноватсионии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ медонед?

Супориш: амалияи педагогӣ

Андешаҳои зерини педагогӣ яке аз маорифпарварони машҳури немис Фридрих Фребел (1782-1852)-ро омӯзед.

Фридрих Фребел дар таърихи педагогика аввалин шуда маҳорати тарбияи томактабиро асоснок кард. Ба гуфтаи ӯ, тарбияи томактабӣ зинаҳои аввали таҳсилоти ибтидоӣ буда, дар он ташаккули сифатҳои эҷодии кӯдакон дар муассисаҳои томактабӣ аф мадди аввал гузошта шудааст. Ба гуфтаи ӯ, таҳсилоти томактабӣ ва ибтидоӣ бояд ҳамдигарро пурра кунанд. Ин тренингҳо рушди умумии қобилиятҳои эҷодии кӯдакон, ташаккули ақиқату малакаи онҳо, рушди бозигарии таълимӣ ва махсусан қисми инфиродӣ бо кӯдакони нуксонӣ нутқро дар бар мегиранд.

Мавзӯи 20: Системаи кредитӣ-модулии таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ

Нақша:

1. Мазмуни низоми кредитию модулии таълим дар таълимни ибтидоӣ.
2. Раванди кредитӣ-модулии таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ.
3. Баҳодиҳии самаранокии таълими кредитӣ-модули дар таҳсилоти ибтидоӣ.

Возсаҳои калидӣ: кредит, модул, нав, система, мундариҷа, раванд, самаранокӣ, баҳодиҳӣ, дониш, маҳорат, таҳассус.

Мазмуни низоми кредитию модулии таълим дар таълимни ибтидоӣ. Системаи кредитӣ-модули – як шакли инноватсионии таҳсилот буда, аз соли 1869 дар системаи маорифи кишварҳои Аврупо татбиқ карда шуда истодааст.

Фармони Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон 8 декабри соли 2019 шумораи ФП-5847 дар «Концепсияи рушди системаи таҳсилоти олии Ҷумҳурии Ўзбекистон то соли 2030», ки тасдиқ карда шудааст, гузарондани мактабҳои олии республика ба системаи кредитӣ-модули муайян карда шудааст. Аз ин лиҳоз, аз соли таҳсили 2020-2021 33 муассисаи таҳсилоти олии касбии ҷумҳурӣ ба низоми кредитӣ-модули ECTS (Системаи интиқоли кредитҳои аврупоӣ ва чамъоварӣ) гузаштанд. Аз ҳамин сабаб дар қарори Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон аз 27 феввали соли 2020 ПҚ-4623 «Дар бораи тадбирҳои инкишофи минбаъдаи соҳаи маорифи педагогӣ» гузарондани протсессии таълими мактабҳои олии педагоги ба системаи кредитӣ-модули муқаррар карда шуд.

Қарори Девони Вазирони Ҷумҳурии Ўзбекистон (аз № 824 31 декабри соли 2020) «Дар бораи чораҳои тақмили низоми таълими раванди таълим дар мактабҳои олии» қабул гардида, дар он раванди таълими мактабҳои олии кишвар тадриҷан ба низоми кредитӣ-

модули гузаронида мешавад. баргузор гардида ва Низомнома оид ба ин масъала тасдиқ карда шуд.

Мутобиқи низомнома, «Дар бораи чорӣ намудани низоми кредитӣ-модули дар раванди таълим дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ» ҳама муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, ба истиснои муассисаҳои таҳсилоти олии тобеи Вазорати адлия ва Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Ўзбекистон ба низоми кредитии-модули ECTS гузаштанд. Ин система системаи Аврупоии маориф мебошад, ки мафҳумҳои асосии зеринро истифода мебарад.

GPA (Grade Point Average) – баҳои миёнаи барномаи донишҷӯӣ мебошад, ки бо формулаи зерин ҳисоб карда мешавад:

$$GPA = \frac{K1 \times U1 + K2 \times U2 + K3 \times U3 \dots + Kn \times Un}{K1 + K2 + K3 \dots + Kn} \text{ дар инҷо:}$$

K – маблағи кредитҳои, ки ба ҳар як фан / модул ҳақ карда шудаанд;

U – ин баҳои донишҷӯӣ барои ҳар як фан / модул аст.

ҳаракати академӣ – рафтани донишҷӯёни муассисаи таҳсилоти олии касбӣ бо мақсади таҳсил ба дигар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ дар ҳудуди ҷумҳурӣ ё берун аз он ба муддати муайян;

барномаи ҳаракат – барномаи ҳаракати академӣ, ки дар асоси шартномаи таҳсилоти мутақобила байни ду ё зиёда муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ муқаррар карда мешавад;

кредит – воҳиди ченкунии сарбории донишҷӯ аз фанни муайян аз рӯи натиҷаҳои таҳсил. Қарзҳо, чун қоида, метавонанд бо ададҳои нуқта, касрӣ ифода карда шаванд;

муассисаи таҳсилоти олии касбӣ – муассисае, ки ҳуҷҷатҳои маълумот ва таҳассусро бо назардошти эътирофи маблағи муайяни кредит медиҳад;

додани кредитҳо – чараҳои додани қарз ба донишҷӯён ё дигар донишҷӯён аз рӯи натиҷаҳои таҳсилоти мутобиқи талаботи таҳассус ё қисмҳои алоҳидаи он ба даст овардашуда;

интиқоли кредитҳо – гузаронидан ва эътироф намудани қарзҳои тибқи барномаи таълимии як муассисаи таҳсилоти олии касбӣ ба дигар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ бо максали таъмини ҳаракати академии донишҷӯён;

чамъоварии кредит – чамъоварии воҳиди қарзе, ки дар натиҷаи азхудкунии унсурҳои таълим ва дигар дастовардҳо дода мешавад;

траекторияи таълимии шахсии донишҷӯ – самт (маршрут)ест, ки аз ҷониби донишҷӯ интихоб карда мешавад, ки ба ӯ имкон медиҳад, ки пай дар пай андӯхтани дониш ва ба даст овардани маҷмӯи салоҳиятҳои дилхоҳро фароҳам оварад. Траекторияи таълимиро бо истифода аз ҳуҷҷатҳо ва дастурҳои институтсионалӣ сохтан мумкин аст ва траекторияҳои гуногуни таълимӣ метавонанд ба як таҳассус оварда расонанд;

барномаи таълимӣ – хусусиятҳои асосии таълим (ҳаҷм, мундариҷа, натиҷаҳои ба нақша гирифташуда), шароити ташкилно педагогӣ, барномаҳои фаннии татбиқи раванди таълим дар дараҷаи бакалавр ё магистратура талаботи умумӣ, инчунин маҷмӯи захираҳои иттилоотӣ ва таълимӣ; воситаҳои ёрирасоне, ки барои ташкил ва татбиқи таълим заруранд;

каталоги барномаҳои таълимӣ – маълумот дар бораи тавсифи муассисаи таҳсилоти олий, дастрасӣ ба низоми кредитӣ-модуль, курсҳои таҳсилоти бакалаврӣ ва дараҷаҳои магистрӣ, хизматрасонӣ ва захираҳо, барномаҳои таълимӣ, унсурҳои мушаххаси барномаи таълимӣ;

натиҷаҳои таълим – тавсифи малақаҳои бадастовардан донишҷӯ ва қобилияти дар амал иҷро намудани онҳо, инъикоскунандан сатҳи салоҳияти ба даст овардаи донишҷӯ ва бо баҳодихии баъди бомуваффақият ба итмом расонидани раванди таълим тасдиқшуда;

сарбории таълимӣ – тамоми намудҳои фаъолияти таълимии донишҷӯ – лексия, машғулиятҳои амалӣ, семинар, корҳои лабораторӣ, лоиҳаи курсӣ (кор), амалия ва кори мустақилона, ки

барои ноил шудан ба натиҷаҳои пешбинишудаи таълим заруранд, мислдори соатҳои сарфшуда;

Ҳадамоти ба қайдгирӣ – ташаккули маҳзани маълумот оид ба раванди таълим барои ҳайати омӯзгорон, кормандон ва донишҷӯён бо истифода аз системаҳои иттилоотӣ ва маҳсулоти нармафзор барои идоракунии раванди таълим, инчунин номгуӣ ҳамаи натиҷаҳои таълимии донишҷӯён. аз рӯи ҳама намуди ҳисобҳои рейтингии академии онҳо;

Унсурҳои таълим – як намуди таълим, ки ҷузъи барномаи таълими буда, барои ноил шудан ба натиҷаҳои таълим ва аз худ намудани донишҳои дар нақшаи таълими пешбинишуда кӯмак мерасонад;

Транскрипт – ҳуҷҷати дар шакли муқарраршуда, ки дар он номгуӣ фанҳо, бо ҳарфҳо ва рақамҳо кредитҳо ва баҳои дар давраи дахлдори таҳсил гирифташуда нишон дода шудаанд.

Бояд гуфт, ки ин низоми кредитӣ-модуль барои раванди таълим дар кишвари мо комилан нав буда, талаб карда мешавад, ки омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ онро дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ аз худ кунанд.

Раванди кредитӣ-модулии таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ. Системаи кредитӣ-модуль дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии кишвар аз он иборат аст, ки ба стандартҳои байналмилалӣ таҳсилоти олий мутобиқат мекунад. Дар робита ба ин, мо тавачҷуҳи шуморо ба ҷанбаҳои асосии ин раванд мутобиқи Низомномаи дар боло зикршуда ҷалб менамоем.

Тибқи ин низом сохтори нақшаи таълимии соли хониш аз унсурҳои таълимии иборат аз як ё якчанд модуль иборат буда, аз ҷониби раёсати муассисаи таҳсилоти олии касбӣ тасдиқ карда мешавад. Барномаи таълимӣ метавонад фаъолияти синфӣ, лоиҳаҳои тадқиқотӣ, омӯзиши мустақилона, таҷрибаомӯзӣ ва дигар унсурҳои таълимиро дар бар гирад.

Сохтори нақшаи таълими бо назардошти 60 кредити дахлдор дар як соли таҳсил бо нишон додани натиҷаҳои таълим (на камтар

аз 6 нишондиҳанда) ба ҳар як унсури таълим таҳия карда мешавад. Ҳаҷми кредитҳо дар нақшаи таълимӣ аз сарбории таълимӣ иборат аст.

Талабот барои бомуваффақият азхуд намудани программаи таълимӣ ва ба даст овардани малақаҳои зарурӣ ба талабагон аниқ муайян карда шудааст. Қоидаҳои азхудкунӣ метавонанд дар ҳаҷми кредитҳо ё дар доираи кредитҳои, ки барои марҳилаҳои гуногуни таълим аз рӯи барномаи таълимӣ интихобшуда муқаррар шудаанд, ифода карда шаванд.

Барои бомуваффақият хатм кардани барномаи таълимӣ ба донишҷӯён аз ҷониби шӯъбаҳо ва кормандони дахлдори муассисаи таҳсилоти олии касбӣ, аз ҷумла кафедра ё шӯъбае, ки барои идоракунии низоми кредитии таълим масъул ва мураббии гуруҳҳо маслиҳату тавзеҳот медиҳанд. Дар семинар ба талабагон имкониятҳои омӯختан ва таҷриба фаҳмонда дода мешавад.

Муассисаи таҳсилоти олии бояд маълумоти муфассалро дар бораи феҳристи барномаҳои таълимӣ ва шароити таълимӣ, инчунин иттилооти муосирро дар формате ҷой диҳад, ки онро аз сомонии муассисаи таҳсилоти олии ба осонӣ зеркашӣ кардан мумкин аст.

Омӯзгороне, ки барои татбиқи барномаи таълимӣ ва унсурҳои он масъуланд, бояд мутмаин бошанд, ки натиҷаҳои таълимӣ дар барномаи таълимӣ зикршуда бо раванди таълим ва баҳодихӣ мувофиқ бошанд. Ин робитаи созанда байни натиҷаҳои таълимӣ, таълим ва баҳодихӣ талаботи муҳими барномаҳои таълимӣ мебошад.

Профессороне, ки барои татбиқи унсурҳои таълимӣ масъуланд, бояд мувозинати байни натиҷаҳои дар барномаи таълимӣ пешбинишуда ва равандҳои таълимӣ ва баҳодихӣ таъмин карда шаванд.

Бояд гуфт, ки раванди кредитӣ-модули таълим хусусиятҳои худро дорад ва дар раванди таҳсилоти олии ибтидоӣ низ ҳамин гуна аст.

Баҳодихии самаранокии таълимӣ кредитӣ-модули дар таҳсилоти ибтидоӣ. Самараноки ва арзёби дар низоми кредитӣ-модули таҳсилот нақши муҳим мебошад. Мутобиқи Оинномаи дар боло зикршуда, хусусиятҳои баҳодихии самаранокии таълимӣ кредитӣ-модули чунинанд: раванди таълим маҷмӯи тадбирҳои таълимӣ ва назоратро дар бар мегирад. Маҷмулият ҳамаи намудҳои маҷмулиятҳои синфӣ, таҷрибаомӯзӣ ва кори мустақилонро дарбар мегирад. Чорабиниҳои назоратӣ азхудкунии дониши хонандагон аз рӯи фанҳои дахлдори барномаи таълимӣ ва баҳодихии натиҷаҳои онҳоро дар назар доранд.

Раванди таълим дар шакли муколамаи кушоди байни донишҷӯён, корфармоён, омӯзгорон ва маъмурият бо дарназардошти стандартҳои таълим дар асоси равиши ба талаба ниғаронидашуда ба нақша гирифта шудааст. Дар ин раванд талабот ва хоҳишҳои корфармоён ва донишҷӯён баррасӣ мешавад. Дар муҳокимаи таҳия ва татбиқи барномаи таълимӣ ҳамаи тарафҳои маънавиятдор иштирок карда метавонанд. Дар чунин муҳоҳисаҳо намоёндагони донишҷӯён метавонанд тавассути овоздиҳӣ иштирок кунанд.

Банақшагирии раванди таълим аз марҳилаҳои зерин иборат аст:

Тартиб додани барномаи намунавии таълим ва феҳристи фанҳо дар асоси таҷрибаи пешқадами таълимӣ хориҷӣ бо назардошти велеҳоти ҷорӣ дар иқтисодиёти ҷумҳурӣ, талаботи истеъмолкунандагон ва арзишҳои миллий, инчунин ташаққули феҳристи фанҳои интихобӣ.

Давомнокии соли таҳсил то 36 ҳафта буда, аз он 30 ҳафта ба давраи таълимӣ, 2 ҳафта барои бақайдгирӣ барои интихоби фанҳо ва 4 ҳафта барои аттестатсия мебошад. Давомнокии соли хониш мумкин аст бо тартиби махсус бо қарори раёсати муассисаи таълимӣ таҳсилоти олии касби тибқи қадвали раванди таълимӣ муқаррар карда шавад.

Дар низоми кредитӣ-модули 1 кредит ба ҳисоби миёна ба 25-30 соати академии сарбории таълимӣ баробар аст. Яъне донишҷӯ

барои ба даст овардани кредитҳои мувофиқ аз фанни муайян бонд миқдори муайяни кориро аз худ кунад. Сарбории кори дар бакалавриат – 40 – 50% соатҳои дарсӣ, 50 – 60% соати кори мустақил, дар магистратура – 30 – 40% соатҳои дарсӣ, 60-70% соатҳои кори мустақил (ба истиснои таҷрибаомӯзӣ ва таҷрибаомӯзӣ) кори аспирантура) карда мешавад. Маблағи кредит дар як соат ва ҳаҷми сарбории таълимӣ аз ҷониби Раёсати муассисаи таҳсилоти олии касбӣ муайян карда шуда, ба таври шаффоф дар вебсайти муассисаи таҳсилоти олии касбӣ ҷойгир карда мешавад.

Дараҷаҳои бакалаврӣ ва баъдидипломӣ одатан дар як семестр 30 кредит ва дар як соли таҳсил 60 кредит талаб мекунанд. Маблағи кредитҳои, ки донишҷӯ дар давоми семестр ба даст меорад, фанҳои ҳатмӣ ва интихобии дар нақшаи таълимӣ пешбинишударо дар бар мегирад. Ҳангоми ташаккул додани траекторияи таълимии шахсии худ донишҷӯ бояд дар ҳар семестр 30 фанро аз худ кунад, ки онҳо бояд дар нақшаи таълимии стандартӣ фанҳои ҳатмӣ бошанд.

Донишҷӯ бояд на камтар аз 3 соли таҳсили бакалаврӣ 180 кредит ва барои на камтар аз 4 соли таҳсил 240 кредит ҷамъоварӣ кунад. Дараҷаи магистр барои ҳадди аққал 1 сол 60 кредит ва ҳадди аққал 2 сол 120 кредит талаб мекунанд.

Мониторинги раванди таълим бо мақсади ба даст овардани натиҷаҳои дилхоҳи таълим, баҳодиҳии сарбории номиналӣ ва асоснокӣ ва мувофиқ будани онҳо амалӣ карда мешавад.

Таъмини самаранокии сифати таълим раванди таъминоти мутобикати барномаҳои бакалаврӣ ва магистрии муассисаи таҳсилоти олии касбӣ ба тавсиф ва талаботи мақомоти салоҳиятдорро дар бар мегирад.

Бо мақсади баланд бардоштани сифати таълим ва ба вуҷуд овардани рақобат дар байни муаллимони мувофиқи қарори Шурои мактабҳои олии ба донишҷӯён имконият дода мешавад, ки профессорону муаллимони соҳаро интихоб намоянд. Дар оғози соли хониш донишҷӯён дар давоми 1 ҳафта дар оғози соли таҳсил

барои иштирок дар таълими профессори интихобкардаи худ тавассути портали системаи иттилоотии идоракунии маориф ба тариқи онлайн сабти ном мешаванд.

Бо ташаббуси донишҷӯёни қарзи академи семестри тобистона одатан аз ҷониби муассисаи таҳсилоти олии дар давраи таътил бо мақсади баргардонидани қарзи академии мавҷуда ба таври пулаки ташкил карда мешавад.

Давомнокии семестри тобистона бо тақвими академии курсҳои бакалаврӣ, аспирантура ва аспирантура муайян карда мешавад.

Семестри тобистона тибқи қоидаҳои зерин ташкил карда мешавад:

– донишҷӯ то оғози семестри тобистона хоҳиши худро дар семестри тобистона ба шӯъбаи таълимӣ-методии муассисаи таълимии олии баён кунад;

– донишгоҳи барои ин донишҷӯён барои семестри тобистона курс таъин намуда, баъди пардохти пули таҳсил онҳоро ба синфҳо қабул мекунанд;

– семестри тобистона дар асоси системаи баҳодиҳии ҷорӣ дар асоси принсипи баҳодиҳии шаффофи дониши донишҷӯён ташкил карда мешавад.

Муаллимоне, ки ба семестри тобистона ҷалб шудаанд, аз рӯи усули соатбайъ музд мегиранд.

Раванди арзёбии самаранокии ин кредит-модули таълим ба раванди таҳсилоти олии ибтидоӣ низ дахл дорад.

Ҳамин тариқ, низомии кредитӣ-модули таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ барои ноил шудан ба сифат ва самаранокии раванди таҳсилоти олии дар Ёзбекистон, рушди ин система мутобики стандартҳои байналмилалӣ таҳсилот имкониятҳои нав фароҳам меорад.

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Мазмуни низомии кредитию модули таълим дар синфҳои ибтидоӣ чиро дар назар доред?

2. Раванди кредитӣ-модули таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ чӣ гуна аст?

3. Баҳодиҳии самаранокии таълими кредити-модули дар таҳсилоти ибтидоӣ чи асосист?

4. Тавассути низоми кредитӣ-модули таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ донишҷӯ дар дараҷаи бакалаврӣ аз фанни чанд кредит бояд гирифт?

Супориш: амалияи педагогӣ

Асосҳои низоми кредитӣ-модули таълимро омӯzed. Дар асоси ин низом хусусиятҳои раванди таълим аз рӯи ихтисосҳои бакалавр ва магистратура омӯхта мешавад.

Дар хотир доред, ки маҷмӯи кредитҳое, ки бояд дар барномаи бакалаврӣ дар системаи кредитӣ-модули таҳсил ҷамъ карда шаванд.

Мавзӯи 21: Ташкили раванди таълим дар асоси низоми кредитӣ-модули дар таълими ибтидоӣ

Нақша:

1. Мазмуни ташкили раванди таълим дар таълими ибтидоӣ дар асоси низоми кредитӣ-модули.

2. Механизмҳои ташкили раванди таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ дар асоси низоми кредитию модули.

3. Арзёбии сатҳи таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ дар асоси низоми кредити-модули.

Вожаҳои калидӣ: таҳсилот, ибтидоӣ, кредитӣ, модул, система, таълим, раванд, арзёбӣ, равиш, дониш, малака, самараноки.

Мазмуни ташкили раванди таълим дар таълими ибтидоӣ дар асоси низоми кредитӣ-модули. 31 декабри соли 2020 қарори Маҳкамаи Вазорати Республикаи Ўзбекистон “Дар бораи чораҳои тақмил додани системаи ташкили процесси таълим дар мактабҳои

таълим” дар процесси маълумоти олий дар Ўзбекистон кредити ECTS – системаи модули таълим ҷорӣ карда шудааст. Дар ин система диққати асосӣ ба таълим дода мешавад, ки он барои ба амал баровардани раванди таълим асос намедихад. Аз ин рӯ, то ҳол методикаи раванди таълим дар асоси низоми кредитӣ-модули таълим таҳия нашудааст. Дар ин ҷо диққати шуморо ба ҷиҳатҳои умумии ин масъала ҷалб менамоем.

Дар низоми кредитӣ-модули таҳсил фанҳои таълимӣ ба фанҳои ҳатмӣ ва интихобӣ тақсим мешаванд. Дар ин маврид фанҳои касбӣ ҳатмӣ буда, фанҳое, ки ба амиқсозии маҳорати касбӣ нигаронида шудаанд, фанҳои интихобӣ мебошанд. Ба ин маънӣ имконият ба вучуд меояд, ки муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба воситаи фанҳои интихобӣ бо асосҳои раванди таълим шинос шаванд. Инро ҷӣ тавр кардан мумкин аст:

– дохил намудани фанҳои ҷамъиятшиносӣ ва гуманитарӣ (этика, эстетика, ҷамъиятшиносӣ, сиёсатшиносӣ ва ғайра) ба фанҳои интихобӣ, ки ба тарбияи шахсият дар процесси таҳсилоти олии педагогӣ нигаронида шудаанд;

– асосҳои таълими шахсро дар асоси фанҳои интихобӣ муайян намояд;

– риояи ҳамоҳангии назария ва амалия дар таълими фанҳо ва модулҳои интихобӣ.

Аз ин лиҳоз, низоми кредитӣ-модули таълим имкон дорад, ки раванди таълимро тавассути фанҳои интихобӣ ташкил намояд. Саволе ба миён меояд: оё донишҷӯ фанҳои элективиро интихоб мекунад, ки ба раванди таълим нигаронида шудааст? Барои ин аз рӯи фанҳои интихобӣ қорҳои зеринро анҷом додан бамаврид аст:

– омода намудани маводи таълимӣ оид ба мавзӯҳо ва модулҳои фанҳои интихобӣ ба таври ҷолиб, ҷолиб ва самтбахш;

– омода намудани 30% маводи таълимӣ аз рӯи мавзӯҳо ва модулҳо дар асоси назариявӣ ва 70% дар асоси қисмҳои амалӣ;

– ноил шудан ба мавҷудияти супоришҳо, омеъини мустақилонаи таълим, аниматсияҳо ва тасвирҳои мултимедиявӣ дар маводи таълимӣ;

– ба инобат гирифтани пешниҳодҳо ва андешаҳои донишҷӯён ҳангоми омода намудани маводи таълими.

Аз ин лиҳоз, омодаسازی комили маводи таълимии фанҳои интихобӣ, ки ба раванди таълим нигаронида шудааст, имкон медиҳад, ки онҳо ба сатҳи интихоби интизории донишҷӯён ноил шаванд.

Инчунин пешбурди фанҳои интихобӣ, ки ба раванди таълим нигаронида шудаанд, дар низоми кредитӣ-модули таҳсил дар назар аст. Масалан, бояд ба ҳонандагон фаҳмонда шавад, ки илми ахлоқ дар ташаккули шуури ахлоқи, сифатҳо ва муносибатҳои шахе нақши муҳим дорад ва ин илм дар касби педагоги аҳамият дорад. Дар баробари ин дар раванди таҳсилоти олии педагоги ба хусусиятҳои одоби педагогии ин фан тавачҷӯх додан ба мақсад мувофиқ аст.

Механизмҳои ташкили раванди таълим дар таълими ибтидоӣ дар асоси низоми кредитӣ-модули. Системи кредитӣ-модули таълим бо самти амалии худ нақши муҳим мебозад. Ба ин муносибат масъалаи механизмҳои дар асоси ин система ташкил намудани раванди таълим кор карда нашудааст. Дар ин ҷо диққати шуморо ба таҳлили баъзе ҷиҳатҳои ин масъала ҷалб менамоем.

Барои ташкили раванди таълим дар асоси низоми кредитӣ-модули таълим механизмҳои зерин муҳиманд:

– ба масъалаи тайёр кардани муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар таълими фанҳои ҳатмӣ ва интихобӣ диққат диҳад;

– муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ бо асосҳо, усулҳо ва технологияи таълим дар таълими ин фанҳо мучаҳҳаз гардонда шаванд;

– ба гузоштани вазифаҳои амалӣ ва мустақили таълимӣ онд ба асосҳои таълим дар маводи таълимии ин фанҳо тавачҷӯх тохир намояд;

– санҷиши амалии дониш, малака ва малакаи донишҷӯён дар раванди таҳассус ва амалияи педагоги;

– муайян намудани малакаи донишҷӯён оид ба асосҳои таълим тавассути омӯзиши мустақилона тавассути тестҳои махсус.

Ин механизмҳо имкон медиҳанд, ки раванди таълим дар асоси низоми кредитӣ-модули таълим ҳадафмандона ташкил карда шавад.

Яке аз механизмҳои муҳим ташкили конфронсҳои илмӣ-амалӣ, озмуну фестивалҳо оид ба масъалаҳои таълимии донишҷӯён дар асоси низоми кредитӣ-модули таҳсил мебошад. Дар баробари ин донишҷӯён имкон пайдо мекунанд, ки фаҳмиши худро оид ба масъалаи таълим ғайраравонанд, нуқтаи назари худро донанд ва дар асоси онҳо самтҳои нави раванди таълимро муайян кунанд.

Механизми дигари ташкили раванди таълим дар асоси низоми кредитӣ-модули амалии омӯзгору шогирд мебошад. Тибқи он, ҳар як донишҷӯ ба устод вобаста буда, устод ба раванди таълиму тарбияи шогирд машғул аст ва ин корро мураббии синф ҳамоҳанг мекунад.

Арзёбии сатҳи таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ аз рӯи низоми кредитӣ-модули. Баҳодиҳии сатҳи таҳсилоти омӯзгорони оянда ду хусусият дорад:

1) баҳодиҳии сатҳи таҳсилоти ҳонандагон;

2) Арзёбии ташаккули малакаҳои рушди шахсият дар ҳонандагон.

Аз ин рӯ, ҳангоми баҳодиҳии сатҳи таҳсилоти омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ оянда дар низоми кредитӣ-модули таълим андешидани тадбирҳои зерин ба мақсад мувофиқ аст:

– дараҷаи ташаккули шуури ахлоқи, сифатҳо ва муносибатҳо дар ҳонандагон;

– дараҷаи ташаккули малака ва таҳассуси таълимии ҳонандагон;

– дараҷаи ташаккули қобилияти донишҷӯён оид ба татбиқи вазифаҳои бадастомада дар таълим дар амалия;

— дараҷаи ба ҳам мувофиқ кунондани назария ва амалии таълим дар студентон.

Ин равиш имкон медиҳад, ки дар асоси низоми кредитӣ-модули сатҳи таҳсилоти омӯзгорон муайян ва баҳо дода шавад.

Ҳангоми баҳодиҳии сатҳи таҳсилот аз рӯи низоми кредитӣ-модули таҳсил ба маблағҳои пасандозҳои донишҷӯӣ таъя кардан бамаврид аст. Дар ин маврид баҳо аз рӯи кредитҳои муқарраргардидаи фанҳо гузаронида мешавад. Масалан, дар фанни этика 60 кредит мавҷуд аст. Агар донишҷӯ ин кредитро чамъ кунад, ӯ метавонад сатҳи таҳсили худро баҳо диҳад. Зеро оғаҳӣ аз асосҳои илмҳои таълимӣ асоси меъёрҳои тарбия аст.

Ягона мушкили сатҳи таълим дар низоми кредитӣ-модули таҳсил дар муайян карда натавонистани мушкилоти мавҷуда дар таълими донишҷӯён мебошад. Азбаски донишҷӯ қобилияти худро бо чамъоварии кредит дар низоми кредити-модули нишон медиҳад, хусусиятҳои таълимии онҳо пурра инъикос намеёбад. Аз ин рӯ, гузаронидани Санҷишҳои махсус тархрезишуда ва баҳодиҳии сатҳи таҳсилот аз рӯи таҳлили онҳо самараи пешбинишударо медиҳад.

Ҳамин тавр, ташкили раванди таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ дар асоси низоми кредитию модули хусусиятҳои хоси худро дорад, ки ин равиши комилан нав аст. Аз ин рӯ, дар ин самт таҳқиқоти минбаъдаи фундаменталӣ, илмӣ-назариявӣ, инноватсионӣ амалӣ зарур аст.

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Ташкили раванди таълим дар синфҳои ибтидоӣ дар асоси низоми кредитию модули чиро дар назар доред?
2. Механизмҳои ташкили раванди таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ дар асоси низоми кредитию модули кадомҳоянд?
3. Баҳогузориҳои сатҳи таҳсилот дар таҳсилоти ибтидоӣ аз рӯи низоми кредитию модули чи гуна аст?
4. Хусусиятҳои асосии ташкили раванди таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ дар асоси низоми кредитию модули кадомҳоянд?

Супориш: амалияи педагогӣ:

Омӯзиши асосҳои ташкили раванди таълим дар таълими ибтидоӣ дар асоси низоми кредитӣ-модули.

Мавзӯи 22: Технологияи таълими фосилавӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ

Нақша:

1. Мазмуни технологияи таълими фосилавӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ.
2. Технологияи таълими электронӣ модули дар таҳсилоти ибтидоӣ.
3. Арзёбии натиҷаҳои таълими фосилавӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ.

Возеаҳои калидӣ: таҳсилот, оӣ, ибтидоӣ, фосилавӣ, таълим, технология, дониш, равиш, маҳорат, таҳассус, таҷриба.

Мазмуни технологияи таълими фосилавӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ. Технологияҳои мушаххаси таълим барои татбиқи таълими ибтидоӣ ва тайёр кардани омӯзгорон дар ин намуди таълим вучуд дорад. Яке аз чунин технологияҳои нав ва самаранок технологияи таълими фосилавӣ мебошад.

Таълими фосилавӣ маҷмӯи хидматҳои муосири таълимӣ мебошад, ки ба доираи васеи шахсон дар асоси усулҳои таълими фосилавӣ пешниҳод карда мешавад. Дар ин технологияи таълимӣ хизматрасонии таълими фосилавӣ бо истифода аз муҳити махсуси иттилоотӣ бо таъя ба воситаҳои табудули китобҳои дарсӣ (моҳвора, телевизион, радио, компютер ва ғ.) амалӣ карда мешавад. Ин технология дар раванди таълим нақши муҳим мебозад, зеро он метавонад ҳам дар муҳити анъанавӣ ва ҳам дар муҳити мураккаби иҷтимоӣ истифода шавад.

Технологияи таълими фосилавӣ дорои хусусиятҳои зерин мебошад:

– ба раванди таълими фосилавӣ муносибати мусбӣ фароҳам меорад;

– ба донишҷӯ ҳамчун мақсади раванди педагоги самти равиши мекӯҳад;

– барои азхудкунии пешбинишудаи донишҳои методологии назариявӣ имконият фароҳам меорад;

– барои ташкили мустиқилонаи фаъолияти таълим шароит фароҳам меорад;

– Имкониятҳои дарёфт ва омӯхтани маълумоти гуногуни таълимӣ фароҳам меорад.

Технологияи таълими фосилавӣ дар татбиқи таълими ибтидоӣ бо чунин имкониятҳо нақши муҳим дорад. Аз ин рӯ, омодакунии маводи таълимии фосилавӣ ба якҷанд блокҳо тақсим мешавад:

– блоки коммуникатсионӣ (таҳияи маводи таълимӣ барои донишҷӯён);

– воҳиди идоракунӣ (манбае, ки ба омӯзиши хонандагон назорат мекунад);

– блоки иттилоотӣ (таҳияи назариявӣ, дидактикӣ, амалӣ ва тавсифии маводи таълимӣ);

– воҳиди идоракунии маориф (манбаи иртибот байни омӯзгорон ва донишҷӯён);

– блоки таълимӣ (шарҳи фосилавии мавзӯҳо ва модулиҳо, манбаи маҳорат барои донишомӯзон).

Дар асоси ин блокҳо маводҳои таълимии фосилавӣ омода ва ба таври фосилавӣ таълим дода мешаванд.

Воситаҳои иттилоотии коммуникатсионӣ дар технологияи таълими фосилавӣ васеъ истифода мешаванд, ки дар он донишомӯз ва омӯзгор фаъолона иштирок мекунад.

Ду роҳи истифодаи технологияи таълими фосилавӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ вучуд дорад:

1) тайёр кардани муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ;

2) татбиқи таълими ибтидоӣ.

Ин шаклҳо бо ҳам алоқаманд буда, ба муаллимони дахлдори синфҳои ибтидоӣ дар просесси мактаби олии педагогӣ дода мешаванд.

Решаҳои технологияи таълими фосилавӣ ба соли 1932 бармегардад, вақте ки Шӯрои байналмиллалӣ оид ба маориф онро дар таълими фосилавӣ истифода бурд. Соли 1982 дар Лондон Шӯрои байналмиллалӣ таълими фосилавӣ таъсис дода шуд.

Аз солҳои 80-ум дар Ўзбекистон технологияи таълими фосилавӣ истифода мешавад. Дар Институти кибернетикаи Академияи Фанҳои Ўзбекистон машинаҳои электронии ҳисоббарори БЕСМ-6 истифода бурда шуда, дар беморхонаҳои офталмологии шаҳрҳои Қизилқӯрғон ва Нукус ба беморон бо ёрии аппаратҳои телетайп аз Тошканд ёрии амалии тиббӣ расонда мешавад. Дар солҳои истиқлолият технологияи таълими фосилавӣ дар мактабҳои олии ба таври васеъ мавриди истифода қарор гирифт.

Технологияи таълими электронии модули дар таълими ибтидоӣ. Яке аз шаклҳои асосии технологияи таълими фосилавӣ дар таълими ибтидоӣ дастгирии дидактикии модулии электронӣ мебошад.

Технологияи таълими электронии модули маҷмӯи таълим бо истифода аз таҷҳизоти техникӣ ва таълимӣ ба монанди компютер мебошад. Дар ин бобат китобҳои дарсӣ, китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълимӣ нақши муҳим доранд. Он захираҳои таълимии электрониро оқилона истифода мебаранд.

Якҷанд модулиҳои омӯзиши электронӣ мавҷуданд. Дар ин ҳолат шуморо ба таҳияи “Амалияи виртуалӣ”, ки аз ҷониби доктори илмҳои педагогӣ, профессор Ш.Қ.Мардонов таҳия шудааст, қалб менамоем. Ин таҳаввулот асосҳои технологияи таълими фосилавиро дарбар мегирад.

Раванди таълим ҳамчун як системаи том. Қонунҳо ва
Принсипҳои маориф

1. Супориши ТЕСТ Эҷодӣ

1. Ҷумларо пурра кунед:

Объект-ҳодисаҳои устувор, такроршаванда, инварианти,
тавсифи ва робитаҳои дохилии ҷараёнҳо

2. Ба ҷои нуқтаҳо калима ё ибораи дилхоҳатонро ёбед.

Дидактика алоқаҳои дохилиро меноманд, ки бо зухурот ва
инкишофи ҳодисаҳои тарбиявӣ шарт карда мешаванд.

3. Ҷумларо пурра кунед.

Он муносибати объективӣ, мавҷуда, устувор, такроршавандан
байни ҷузъҳои раванди таълим номида мешавад.

4. Ба ҷои нуқтаҳо ҷумлаи дилхоҳатонро ёбед. Қоидаҳои асосие
мебошанд, ки мазмун, шакл ва усулҳои онро мувофиқи мақсадҳои
умумӣ ва қонуниятҳои раванди таълим муайян мекунанд.

5. Ҷумларо пурра кунед.

Технологияи татбиқи принсипҳои таълим

6. Ба ҷои нуқтаҳо ҷумлаи лозимиро ёбед (плани таълими).

Алокаи байни фанҳо, тайёрии касбӣ ва умумии мутахассисони
оянда, ки шаклҳои таҳсил, номгуи фанҳо ва андозаи фанҳо,
тақсироти онҳоро аз рӯи ҳафтаҳои таҳсил, семестрҳо муайян
мекунанд, Ҳуҷҷати меъёрӣ

7. Ҷумларо (китоби дарсӣ) пурра кунед.

Китобе, ки дониши илмӣ ин ё он фанро мутобиқи нақшаи
таълимӣ ва мақсади таълим инъикос менамояд,-

8. Ба ҷои нуқтаҳо калима ё ҷумлаи мувофиқро ёбед (барномаи
таълимӣ).

Мазмуни таълим, роҳҳои беҳтарини азхудкунии донишҷӯён,
ҳуҷҷати меъёрӣ, ки манбаъҳои иттилоотро нишон медиҳад, -

9. Ҷумларо пурра кунед (дидактика).

шоҳаи мустақили педагогика буда, ба саволҳои, ки “чӣ бояд
омӯзонем”, “чӣ бояд омӯзем” ва “чӣ тавр таълим диҳем” ҷавоб
меҷӯяд.

10. Ҷумларо пурра кунед (таълим).

ифодаи ғайолияти бошууроно мебошад, ки ба аз худ намудани
маҷмуи дониш, малака ва малакаҳои, ки барои зиндаги, инкишоф ва
ғайолияти байни шахсон заруранд, нигаронида шудааст.

11. Ҷумларо (фоиз) пурра кунед.

равандест, ки ба хоҳиши доништан асос ёфтааст, ки тавассути
он кас ба эҷодиёти илмӣ ворид мешавад.

12. Ҷумларо пурра кунед (Педагогика).

мақсаду вазифаҳои тарбия. Мазмуни онҳо. Илме, ки дар бораи
усулҳо ва шаклҳои ташкил маълумот медиҳад.

13. Ҷумларо пурра кунед (пешвой).

Шаҳсе, ки бо хислатҳои шахсии худ ба аъзоёни коллективи
педагоги таъсир расонда метавонад

14. Ба ҷои нуқтаҳо калима ё ҷумлаи дурустро ёбед (раванди
таълим).

- раванди танзимшавандае мебошад, ки ба ҳалли масъалаҳои
таълиму тарбия ва рушди қобилияти зеҳни ва эҷодии хонандагон
нигаронида шудааст.

Калимаҳои воридшударо бе хато ва танҳо бо ҳарфҳои хурди
лотинӣ нависед !!!

4 саҳифа

3. Вазифаҳои азхудкунии қонунҳои тарбия

1) Супоришҳо оид ба қонунҳои умумии тарбия.

1.1. Аз ҷумла қонунҳоеро муайян намоед, ки мақсади тарбияро
муайян мекунанд.

суръат ва сатҳи рушди ҷомеа;

суръати рушди иҷтимоӣ ва илмию техника;

Ҳусусиятҳои кассусият ва ҳаҷми материали омӯхташуда;

талабот ва имкониятҳои ҷомеа;

сину сол ва имкониятҳои таҳсилоти донишҷӯён;

Рушд ва имкониятҳои илм ва амалияи педагогӣ.

1.2. Ба фикри шумо, қонунҳои зерин ба қадом ҷузъи раванди
таълим дахл доранд?

1) ҳосилнокии марҳилаи қаблӣ ва натиҷаҳои дар марҳилаи ҳозира бадастомада;

- 2) характер ва ҳаҷми материали гузарондашаванда;
- 3) таъсири ташкилию педагоги ба хонандагон;
- 4) қобилиятҳои омӯзиши донишҷӯён ва вақти омӯзиш.

Ин қонунҳо як қисми раванди таълим мебошанд.

1.3. Кадоме аз қонунҳои зерин барои самаранокии усулҳои таълим муҳим аст?

- шиддатнокии бозгашт ва ислоҳ дар системаи маориф;
- Ҳавасмандии дохилии таълим;
- бо мақсадҳои таълимӣ;
- синну соли хонандагон, имконияти таҳсил;
- таъминоти моддию техникаи муассисаи таълимӣ.

1.4. Кадоме аз қонунҳои зерин барои таъмини сифати таълим хизмат мекунад?

Хусусиятҳои ксусият ва ҳаҷми материали омӯхташуда;

- дараҷаи инкишофи назария ва амалияи таълим;
- талаботи иҷтимоӣ ва ҳадафҳои таълим;
- Маҳсулнокии марҳилаи қаблӣ ва натиҷаҳои дар марҳилаи ҳозира ба даст овардашуда.

1.5. Ҳангоми муайян кардани мазмуни таълим кадом қонунҳоро бояд риоя кард?

- талаботи иҷтимоӣ ва ҳадафҳои таълим;
 - Хусусиятҳои ксусият ва ҳаҷми материали омӯхташуда;
 - суръати рушди иҷтимоӣ ва илмию техникаи;
 - синну сол ва қобилияти хонандагон;
 - Шиддат ва ислоҳи фикру мулоҳизаҳо дар системаи маориф;
 - Сатҳи инкишофи назария ва амалияи таълим.
- 2) Супориш оид ба қоидаҳои махсуси таълим.

1. Натиҷаҳои таълим Азхудкунии малақаҳои хонандагон аз инҳо вобаста аст: самаранокии таълим аз ҳаҷми фаъолияти таълимии хонандагон вобаста аст; самаранокии азхудкунии дониш ва малақаҳо барои татбиқи амалии онҳо; Инкишофи зеҳнии

хонандагон ба дараҷаи азхудкунии дониш, малақа ва малақаҳои ба ҳам алоқаманд бевосита вобаста аст.

II. Таълими самаранок ба шавқу рағбати хонандагон ба фаъолияти таълимӣ вобаста аст; сатҳ, қувва, шиддат ва асолати тафаккур; сатҳи инкишофи хотира; ба дараҷаи фаъолияти маърифатӣ бевосита алоқаманд аст.

III. Самаранокии таълим аз суръат ва ҳаҷми фикру ақида вобаста аст; сифати дониш ба сифати идоракунии раванди таълим; самарани идоракунӣ ба миқдор ва сифати ахбороти идоракунӣ вобаста аст

VI. Инкишофи шахсият ба инкишофи шахсоне вобаста аст, ки бо онҳо бевосита ва бавосита муошират мекунад; самарани таълим ба вазъияти ҳозираи “муҳити интеллектуалӣ”, шиддати омӯзиши қамдигар вобаста аст; бевосита ба сифати муоширати муаллиму студент вобаста аст

V. Натиҷаҳои таълим вобаста ба қори таълимии донишҷӯ, уқддорихи таълимии ӯ; қобилияти қори студент; баланд бардоштани фаъолияти психикии талабагон ба структураи плани таълим, ки дар он ҷо ба ҷо гузоштани тарбияи ҷисмонӣ ва меҳнатӣ машғул аст, бевосита алоқаманд аст.

Саҳифаи 5.

4. Зағҷирҳои мантиқии ошурфта барои муайян кардани принсипҳои пурмазмун ва ташкилию методии таълим

1. Гуманизм.
2. Ҳамоҳангӣ бо табиат.
3. Намоиш.
4. Шукр, фаъолият, эҷодкорӣ.
5. Ҳамоҳангӣ бо фарҳанг.
6. Фаҳмой.
7. Илмӣ.
8. Мутобиқати таълим бо амалия.
9. Пайвастаги, сохтор.
10. Таълими тарбиявӣ.

11. Хусусиятҳои синну сол ва фардии хонандагонро ба назар гиред.

12. Донишҷӯро бо талабҳои оқилона эҳтиром кунед.

Принсипҳои пурмазмуни таълим
Принсипҳои ташкилно
методии таълим

Арзёбии натиҷаҳои таълими фосолавӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ. Якчанд воситаҳо барои арзёбии натиҷаҳои таълими фосолавӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ мавҷуданд. Барои ин арзёбӣ истифода бурдани таҷҳизоти зерини таълим тавсия дода мешавад:

– дар асоси барномаи баҳодихӣ, ки аз ҷониби техникаи компютери таҳия шудааст;

– дар асоси барномаҳои байналмилалии арзёбӣ;

– дар асоси барномаҳои санҷишии махсус тарҳрезӣшуда.

Ин баҳодихӣ имкон медиҳад, ки мониторинги объективии омӯзиши фосолавӣ.

Арзёбии натиҷаҳои таълими фосолавӣ аз рӯи меъёрҳои зерин сурат мегирад:

– арзёбии дониши хонандагон оид ба мавзӯ ё модули муайян;

– арзёбии малака ва салоҳият дар мавзӯ ё модули мушаххас;

– баҳодихии салоҳиятҳо дар мавзӯи муайян;

– арзёбии фаъолияти таълимии хонандагон.

Ин меъёрҳои баҳодихӣ аз он иборатанд, ки педагогика дар айни замон аз таҷрибаи таҳсилоти ибтидоӣ мегузарад. Аз ин рӯ, ин меъёрҳои анъанавии арзёбӣ дар системаи таҳсилоти ибтидоии аксари кишварҳои пешрафта қабул шудаанд.

Бояд гуфт, ки баҳодихии натиҷаҳои таҳсилоти фосолавӣ дар асоси эҳтиёҷоти талаботи мавҷуда тақмил дода мешавад. Масалан, дар Ўзбекистон аз соли 2020-2021 сар карда системаи низомии кредит-модуль ба роҳ монда шуд. Аз ин рӯ, дар ояндаи наздик баҳодихӣ аз рӯи ин модул ба татбиқи таълими ибтидоӣ ворид карда мешавад. Дар низомии кредит-модули таҳсил баҳодихии натиҷаҳои таълими фосолавӣ аз рӯи кредитҳои ҷамъовардаи донишҷӯён (донишҷӯён) сурат мегирад. Дар робита ба ин, система имкон

медихад, ки натиҷаҳои таълими фосолавӣ ба таври зерин арзёбӣ карда шаванд:

– арзёбии кредитии таълим;

– арзёбии кредитии азхудкунии модули муайяни таълим;

– баҳодихии кредитии салоҳияте, ки дар натиҷаи азхудкунии фан ба даст омадааст.

Бояд гуфт, ки дар чунин низомии арзёбӣ ҳар як фан меъёрҳои кредитии худро дорад. Масалан, кредити фанни “Педагогикаи бачагона” 180 дараҷа ва кредити фанни “Педагогикаи таълими ибтидоӣ” метавонад 240 дараҷа бошад. Аммо он, ки фанҳои таълими меъёрҳои кредитии гуногун доранд, ба мавқеи онҳо дар фанҳои касбӣ таъсир намерасонад. Вобаста ба ин, баҳодихии натиҷаи фанҳои таълимии фосолавӣ дар асоси низомии кредит-модуль аз рӯи дараҷаи азхудкунии онҳо муайян карда мешавад.

Ҳамин тариқ, навоариҳои дидактикӣ дар технологияи таълими фосолавӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ яке аз омилҳои муҳими ба даст овардани сифат ва самаранокии таълим мебошад.

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Технологияи таълими фосолавӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ чиро дар назар доред?

2. Асосҳои технологияи таълими электронии модули дар таҳсилоти ибтидоӣ кадомҳоянд?

3. Барои баҳодихии натиҷаҳои таълими фосолави таҳсилоти ибтидоӣ кадом омилҳо истифода мешаванд?

4. Кадом таъминоти электронии модули дидактикии таълими фосолавӣ аз ҷониби профессор Ш.Қ.Мардонов таҳия шудааст?

Супориш: амалияи педагогӣ

Асосҳои технологияи таълими фосолавӣ дар таҳсилоти ибтидоиро омӯzed.

Технологияи таълими электронии модулиро, ки аз ҷониби профессор Ш.Қ.Мардонов таҳия шудааст, азхуд кунед.

Омилҳои баҳодихии натиҷаҳои таълими фосолавӣ дар таҳсилоти ибтидоиро ҷамъбаст кунед.

Мавзӯи 23: Технологияҳои инноватсионии таҳсилоти ибтидоӣ дар кишварҳои пешрафта

Нақша:

1. Равишҳои инноватсионии таҳсилоти ибтидоӣ дар кишварҳои пешрафта.
2. Технологияҳои муосири таълими ибтидоӣ дар кишварҳои пешрафта.
3. Истифодаи технологияҳои муосир дар таҳсилоти ибтидоӣ дар кишварҳои пешрафта.

Вожаҳои калидӣ: рушд, кишварҳо, маориф, ибтидоӣ, инноватсия, технология, дониш, малака, тахассус, салоҳият.

Равишҳои инноватсионии таҳсилоти ибтидоӣ дар кишварҳои пешрафта. Равишҳои инноватсионии таҳсилоти ибтидоӣ дар кишварҳои пешрафта дар раванди рушди муосир тавачҷуҳи олимони педагогиро ба худ ҷалб мекунад. Пеш аз ҳама мазмун мафҳумҳои асосиро муайян кардан лозим аст.

Кишварҳои пешрафта кишварҳои мебошанд, ки ба меъёрҳои зерин ҷавобгӯ мебошанд:

- Истеҳсоли устувор дар асоси иқтисоди бозорӣ;
- афзалияти самти иҷтимоӣ дар сиёсати давлатӣ;
- моликияти низомии типӣ ва инноватсионии таҳсилот;
- моликияти модули миллии рушди иҷтимоӣ ва ғайра.

Бар асоси ин меъёрҳо, кишварҳои рӯ ба тараққи шумораи бештари кишварҳои қитъаи Аврупо ва дар Осиё нисбатан кам доранд. Ўзбекистон низ аз соли 2019 ба феҳристи кишварҳои пешрафта шомил шудааст.

Равиши инноватсионии таҳсилоти ибтидоӣ инҳоро дар бар мегирад:

- таҳсилоти ибтидоӣ ҳатми ва ройгон барои ҳама;
- тақмили мазмун, мақсад ва вазифаҳои таълими ибтидоӣ;

– қобилияти мунтазам оптимизатсия кардани стандартҳои таҳсилоти ибтидоӣ, нақшаҳои таълимӣ, барномаҳо ва китобҳои дарсӣ;

– то ҳадди имкон барои ҷорӣ намудани равишҳои нав ба таҳсилоти ибтидоӣ кушода бошад;

– универсалии дастовардҳои таҳсилоти ибтидоӣ;

– Афзалияти таҳсилоти ибтидоӣ дар сиёсати ҳар як давлат.

Ҳамаи ин асоси муносибати навоарона ба таълими ибтидоиро ташкил медиҳад.

Дар кишварҳои пешрафтаи имрӯза дар асоси талабот ва талабот равишҳои инфиродии инноватсионии таҳсилоти ибтидоӣ амалӣ карда мешаванд. Масалан, дар Ҷумҳурии Финляндия таҳсилоти ибтидоӣ дорони равишҳои инфиродии инноватсионии зерин мебошад:

а) рушди таҳсилоти ибтидоӣ ҳамчун бахши хусусӣ;

б) ҷори намудани як қатор нақшаҳои таълимии стандарти дар таҳсилоти ибтидоӣ;

с) пешбурди байналмилалӣ таълими ибтидоӣ;

г) додани дониши бештар дар таълими ибтидоӣ бо фанҳои таълимӣ.

Гарчанде ки ин равиши инноватсионӣ ба рушди иҷтимоии Финляндия мувофиқат мекунад, он метавонад барои рушди бар асоси инноватсия дар таҳсилоти ибтидоӣ низ истифода шавад. Масалан, рушди таълими амалии ибтидоӣ ҳамчун бахши хусусӣ омил навоарона дорад. Шу боис, мамлакатимизда Ўзбекистонда бошлангич таълим тизимини давлат-хусусӣ шерикликда ташкил гирӣ жараёни бор.

Технологияҳои муосири таълими ибтидоӣ дар кишварҳои пешрафта. Дар кишварҳои пешрафтаи имрӯзаи Аврупо ва Амрико ба ҷорӣ намудани технологияҳои муосир дар таълими ибтидоӣ тавачҷуҳи махсус зоҳир карда мешавад. Асоси чунин технологияҳои муосир инҳоянд:

– дар асоси индивидуалӣ ҷорӣ намудани таълими ибтидоӣ, яъне қатъиян кам кардани шумораи хонандагони синфҳои ибтидоӣ ва кори индивидуалӣ бо ҳар як талаба;

– татбиқи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ, яъне ба роҳ мондани системаи иттилоотию таълими дар таҳсилоти ибтидоӣ;

– коҳиш додани нуфузи омӯзгор дар таҳсилоти ибтидоӣ, яъне бо истифода аз таҷҳизоти таълимию техники, аз қабилӣ компютер ва дар ин маврид нақши роҳбарии омӯзгорро ба роҳнамо табдил додан;

– таълими фанҳои минималии таҳсилоти ибтидоӣ, яъне маҳдуд кардани фанҳои асосие, ки дониш, малака ва салоҳияти хонандагони синфҳои ибтидоиро ташаккул медиҳанд.

Ин технологияҳои асосӣ дар кишварҳои аврупоӣ, аз қабилӣ Финландия, Олмон ва Австрия васеъ истифода мешаванд. Мақсади асосии ин технологияҳо озод кардани хонандагони 7-11 сола аз сарбории номатлуби таҳсил мебошад.

Технологияҳои асосии таҳсилоти ибтидоӣ муосир дар кишварҳои пешрафта инҳоянд:

– истифода бурдани комёбиҳои наватарини тараққиёти техника;

– сатҳи баланди маблағгузорӣ ва тавачҷӯх ба таҳсилоти ибтидоӣ;

– мунтазам нав кардани мазмуни таълими ибтидоӣ;

– Максимум ҳавасмандгардонии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ.

Ҳамаи ин замина барои рушди технологияҳои таҳсилоти ибтидоӣ дар мамолики пешрафта ва маъруфияти байналмилалӣ мебошад.

Дар баробари ин бояд гуфт, ки технологияи таълими ибтидоӣ ниёзҳо, ҳадафҳо ва ҳадафҳои стратегии ҳар як давлатро инъикос мекунад.

Истифодаи технологияҳои муосир дар таҳсилоти ибтидоӣ дар кишварҳои пешрафта. Он бо маъруфияти технологияҳои муосир дар таҳсилоти ибтидоӣ дар кишварҳои пешрафтаи муосир

таваҷҷӯхро ба худ ҷалб мекунад. Барои истифодаи чунин технологияҳо тавсия дода мешавад, ки ба чизҳои зерин диққат диҳед:

– мутобиқати технология ба маффиатҳои миллии ва ниёзҳои кишвар;

– ба мустақкам намудани процесси мавҷудаи таълими ибтидоӣ хизмат мекунад;

– маблағи кам ва вақти кам барои таҳсилоти ибтидоӣ;

– рушди минбаъдаи модели интихобшудаи миллии технологияи таҳсилоти ибтидоӣ.

Дар асоси ин принципҳои интихоб ва истифодаи технологияҳои таҳсилоти ибтидоӣ натиҷаҳои пешбинишударо медиҳад. Масалан, тавсия дода мешавад, ки технологияҳои зерини кишварҳои пешрафта, ки дар таҳсилоти ибтидоӣ дар Федератсияи Россия афзалият доранд:

– таҳсилоти ибтидоӣ бисёрзабона (бо иштироки баробари забони модарӣ ва забонҳои хориҷӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ);

– татбиқи таҳсилоти ибтидоӣ дар заминаи технологияҳои наватарини иттилоотӣ (истифодаи васеъ аз шаклҳо, аз қабилӣ компютерҳо, алоқаи мобили, видеоконференсия, таълими фосилавӣ);

– оптимизатсияи таҳсилоти ибтидоӣ (аз ҷумла таълими фанҳои гуманитарӣ, табиатшиносии ва амалӣ);

– ҷори намудани технологияҳои гуногуни таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ (истифодаи васеъи технологияҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ таълим).

Истифодаи чунин технологияи оптималӣ самарои пешбинишударо медиҳад.

Ҳамин тариқ, дар кишварҳои пешрафта технологияҳои инноватсионӣ таҳсилоти ибтидоӣ мутобиқ ба талаботи муосир инкишоф меёбанд.

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Равишҳои инноватсионӣ ба таҳсилоти ибтидоӣ дар мамолҳои пешрафта чиро дар назар доред?
2. Технологияи муосири таҳсилоти ибтидоиро дар мамолҳои пешрафта чиро ташкил медиҳад?
3. Истифодаи технологияҳои муосир дар таълими ибтидоӣ дар кишварҳои пешрафта чӣ гуна аст?
4. Хусусиятҳои технологияҳои таҳсилоти ибтидоӣ дар Финландия ва Русия кадомҳоянд?

Супориш: амалияи педагогӣ

Омӯзиши равишҳои инноватсионӣ таҳсилоти ибтидоӣ дар кишварҳои пешрафта.

Технологияҳои муосири таҳсилоти ибтидоиро дар кишварҳои пешрафта аз худ кунед.

Татбиқи технологияҳои муосири таълими ибтидоӣ дар кишварҳои пешрафта дар давраи таҷрибаи педагогӣ.

5-Модул. Интегратсия дар таҳсилоти ибтидоӣ

Мавзӯи 24: Моҳияти интегратсия дар таълими ибтидоӣ

Нақша:

1. Концепсияи интегратсия.
2. Мазмуни интегратсия дар таҳсилоти ибтидоӣ.
3. Асосҳои фаъолияти интегратсионӣ муаллими синфҳои ибтидоӣ.

Вояҳои калидӣ: таълим, ибтидоӣ, интегратсия, концепсия, мундариҷа, ҷаҳорҷӯба, дониш, равиш, дарс, омӯзиш, маҳорат, таҷриба.

Концепсияи интегратсия. Истилоҳи “интегратсия” латинӣ буда, маънои комил, пурра ва комилро дорад. Ҳамчун истилоҳ, калимаи интегратсия маънои:

- 1) вобастагии байни фанҳои таълимӣ;
- 2) алоқамандии раванди таълим ба дигар фаъолиятҳои алоқаманд.

Дар охири асри 20 дар саросари ҷаҳон раванди интегратсияи иқтисодии байнидавлатӣ оғоз ёфт. Натиҷаи ҳамин аст, ки дар маориф ва илм ҷараёнҳои интегратсионӣ ба амал омада, ба мутобиқияти идеявӣ, мутобиқ будани мавзӯӣ ва самарабахшии илмию методӣ диққати махсус медиҳанд. Аз нуқтаи назари педагогӣ интегратсия бартариҳои зерин дорад:

– таҳияи нақшаҳои таълимӣ, барномаҳо ва адабиёт вобаста ба фанҳои наздик, ки дар натиҷаи он такроршавии фанҳо ба назар намерасанд;

– пешбурди кори таълиму тарбия дар вобастагии фанҳои ба ҳам наздик;

– васеъ намудани доираи ҳамкориҳои муассисаи таълимӣ;

– Муносибати мутақобилаи омӯзгорон бо ҳамкасбони касбӣ;

– зиёд кардани хусусиятҳои амалии корнамоиҳои илмӣ.

Ин дастовардҳои интегратсия барои ба талаботи замони мутобиқгардонидани низоми маориф, муайян намудани самтҳои ҳамкориҳои байналмилалӣ онҳо ва ноил шудан ба таҳсилоти босифату муассир мусоидат мекунад.

Барои интегратсияи педагогӣ якҷанд талаботи вучуд дорад, ки асосии онҳо инҳоянд:

– мухайё намудани шароити баробар барои муассисаҳои таълимӣ ва таҷҳизонидани онҳо бо як технология;

– ҳалли муштараки масъалаҳои илм;

– таҳияи технология, усул ва воситаҳои раванди таълим дар ҳамкорӣ бо муассисаҳои дахлдор;

– тақмили дониши назарияви, малака ва малакаи иштирокчиёни таълим ва тарбия.

Ин талаботи мазмуни интегратсияи педагогиро ташкил медиҳанд. Вобаста ба ин, раванди интегратсияро як организми куллии афкор, бархурд ва консепсияҳои марбут ба таълиму тарбия фаҳмидан лозим аст.

Дар соли 2018 дар Донишкадаи (ҳоло Донишгоҳ) давлатии омӯзгории Чирчиқи вилояти Тошканд кластири пешрафтаи интегратсияи педагогӣ қорӣ карда шуд. Ба гуфтаи ӯ, усули кластерӣ ҳамчун яке аз асосҳои интегратсияи инноватсионии педагогӣ қабул гардида, хусусиятҳои ин интегратсияи инноватсионӣ иборатанд аз:

– таъмини алоқамандии фанҳои таълимӣ;

– дониши ибтидоӣ оид ба мутобиқати раванди таълим ва амалия;

– таҳкими қавии ҳамкориҳои маҳаллӣ ва байналмилалӣ шӯъбаҳо;

– амалӣ намудани ҳамкориҳои назариявӣ ва амалии донишкада бо муассисаҳои таълимӣ вилояти Тошканд;

– мушкilotи маорифи вилоятро якҷоя бо тамоми тарафҳои манфиатдор ҳал намоянд;

– ҳамкорӣ бо корфармоён дар тайёр кардани омӯзгорон;

– ташкил намудани “мактаб-лабораторияҳо”.

Натиҷаи ҳамин аст, ки дар байни институт ва муассисаҳои таълимӣ вилояти Тошканд чараҳои беҳамтои интегратсия ба амал меояд. Натиҷаи ҳамин аст, ки қори илмию таълимӣ институт бо амалия пайваст карда шуда, имконият пайдо шуд, ки муаммоҳои муассисаҳои таълимӣ вилоят дар ҳамкорӣ бо институт аз нуқтаи назари илмӣ-педагогӣ ва психологӣ ҳал карда шаванд.

Интегратсияи педагогӣ ба ҳамкориҳои байни омӯзгорон ва қонибҳои манфиатдори соҳаи маориф тамаркуз мекунад. Аз ин рӯ, дар педагогикаи муосир раванди интегратсия дар баробари равишҳои инноватсионӣ барои ноил шудан ба самаранокии сифатии таълиму тарбия нақши муҳим дорад.

Мундариҷаи интегратсия дар таҳсилоти ибтидоӣ. Солҳои охир раванди интегратсия дар системаи таҳсилоти ибтидоии Ўзбекистон чараён дорад. Дар баробари ин, набудани роҳҳои илмию назариявӣ ва методӣ ҳалли масъалаҳои интегратсия дар таълими ибтидоӣ фаҳмидани ин равандро душвор мегардонад. Ба ин маънӣ, ба ақидаи мо, асоси интегратсия дар таҳсилоти ибтидоӣ инҳоянд:

– таҳияи нақша ва барномаҳои таълимӣ дар ҳамкорӣ бо фанҳои ба ҳам наздик;

– таҳияи китобҳои дарси дар ҳамкориҳои бо фанҳои ба ҳам наздик ва роҳи надодан ба такрори мавзӯҳо;

– амалисозии раванди таълими ибтидоӣ ва тарбия дар якҷоягӣ бо таҳсилоти миёнаи умумӣ ва муассисаҳои таълимӣ махсус;

– қорӣ намудани технологияҳои инноватсионии педагогӣ дар раванди таҳсилоти ибтидоӣ, ки аз таҷрибаи фанҳои ба ҳам наздик гузаштаанд;

– тадқиқоти илмӣ таҳсилоти ибтидоӣ дар ҳамкориҳои бо фанҳои педагогика, психология, сотсиология ва дигар фанҳо;

– таъмини он, ки таълими ибтидоӣ ба принципҳои оптималӣ ва муттасилӣ асос ёфтааст;

– дастовардҳои амалии таълими ибтидоиро ба дигар намудҳои таълим ва фанҳо пешниҳод намояд.

Ин усулро метавон барои муттаҳидсозии таҳсилоти ибтидоӣ истифода бурд. Воқеан ҳамгироӣ дар таълим оммави гардонидани дастовардҳои таҳсилот ё фанни муайян ва аз худ намудани дастовардҳои дигарон мебошад. Ба ин маъно, интегратсия дар таҳсилоти ибтидоӣ ба механизмҳои зерин асос меёбад:

– таълими фанҳо дарҳамкории бо зинаҳои дахлдори таълим ва муассисаҳои илмӣ;

– эҷоди китобҳои дарсӣ дар якҷоягӣ бо фаъолияти амалӣ;

– фаъолияти муаллимони синфҳои ибтидоиро дар асоси ҳамкории ба ҳамдигар судбахш ташкил намояд.

Дар асоси ин механизмҳо раванди интегратсияро дар таҳсилоти ибтидоӣ ба вучуд овардан мумкин аст. Мувофиқи қарори Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон шумораи ҚП-6108, ки 6 ноябри соли 2020 қабул шудааст, “Дар бораи чораву тадбирҳои барои ривож додани илм-фан” чораву тадбирҳои зерин дар назар гирифта шудааст:

– оптимизатсияи шумораи фанҳои ба ҳам алоқаманд бо роҳи якҷоякунии онҳо;

– таҳияи талаботи таҳассуси дар дарсҳо, омӯзонидани донишҷӯён дар татбиқи дониш ва маҳорати худро дар амалия;

– ҳамкории қатъии байнисоҳавӣ;

– таъсис ва наشري ҳамаҷонибаи китобҳои дарсии насли нав дар якҷоягӣ бо дастури омӯзгор, дафтарчаи кории хонандагон ва замимаи чандрасонаӣ.

Таъмини иҷрои ин вазифаҳо дар таҳсилоти ибтидоии Ўзбекистон интегратсияи беназирро ба вучуд меорад. Аз ин рӯ, омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ дар чараёни таҳсилоти олии педагогӣ ин асосҳоро аз худ намуда, аз таҳаввулоти илми оид ба муаммоҳои интегратсияи таҳсилоти ибтидоӣ бохабар бошанд.

Асосҳои интегратсияи муаллимони таҳсилоти ибтидоӣ. Муаллимони синфҳои ибтидоӣ (мураббӣ) бояд дар таълими

ибтидоии муосир ба таври комплексӣ кор кунанд. Асоси чунин фаъолият инҳоянд:

– таҳияи нақшаҳои таълимӣ дар якҷоягӣ бо омӯзгорони шарик;

– то ҳадди имкон бо иштироки мутахассисон таълими мавзӯҳои мураккаб;

– бо муаллимони синфҳои ибтидоӣ консултатсияҳои таълимию педагогӣ дошта бошад;

– бо китоби муаллим ва агар имкон бошад, бо муаллифони он кор кунанд;

– дар бораи фаъолияти худ ба ҷамъияти мактабҳо ва шӯъбаҳои маорифи халқи вилоят маълумот диҳанд;

– тарзи кори худро доранд.

Дар асоси ин принципҳо амал кардан интегратсияи байни фанҳо ва фаъолияти муаллим мебошад. Дар ҳақиқат муаллимони синфҳои ибтидоӣ қариб аз рӯи ҳамаи фанҳои асосӣ мушовир мебошанд.

Барои тайёр кардани муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти интегралӣ дар раванди таҳсилоти олии педагогӣ ба чизҳои зерин диққат додан лозим аст:

– таълими ҳамгирошудаи ихтисосҳо ва фанҳои педагогӣ;

– курсҳои махсус ё факултативи оид ба интегратсияи педагогӣ;

– шарҳ додани робитаи байнифанӣ;

– алоқа бо муассисаҳои таҳсилоти олии касби.

Муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ низ бояд ба таҳқиқоти интегратсияи педагогӣ ҷалб карда шаванд, мутаассифона, дар ҷумҳурии мо оид ба муаммоҳои интегратсияи педагогӣ тадқиқот кам аст. Аз ин рӯ, таваҷҷӯҳ ба маъ-рӯзаҳо, фармону қарорҳои Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон оид ба таълими ибтидоӣ ба мақсад мувофиқ аст. Мувофиқи консепсияи сарвари давлатамон интегратсия бояд дар тамоми зинаҳои ҷомеа бо мақсади ягона доштани низом ва чараён фаро гирифта шавад. Ин аст, ки дар Барномаи таълимии миллии навтаъсис ба робитаи байни фанҳои синфҳои ибтидоӣ диққати махсус дода шудааст. Масалан, фанни

Хусни хат нақшаю барномаи ягона бо фанни забони модарӣ ва хониш дорад. Дар баробари ин мо мебинем, ки забони модарӣ фанҳои хаттотӣ ва хонишро ба ҳам пайваस्ताаст.

Дар баробари ин алоқаи идеявии илмҳо набояд ба шахсияти онҳо ҳалал расонад. Зеро ҳар як мавзӯ объект ва предмети худро дорад. Ба ин маъно, фаъолияти интегратсионии муаллими синфҳои ибтидоӣ аксар вақт маъноӣ бохабар будани ӯ аз мазмуни фанҳои ба ҳам алоқамандро мефаҳмад.

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Мафҳуми интегратсия чӣ маъно дорад?
2. Интегратсия дар таҳсилоти ибтидоӣ чиро дар назар доред?
3. Асосҳои интегратсияи муаллимони синфҳои ибтидоӣ кадомҳоянд?
4. Мазмуни интегратсияро дар таълими ибтидоӣ аз худ кардан мумкин аст?

Супориш: амалияи педагогӣ

Андешаҳои педагогии зерини педагоги англис Роберт Оуэнро (1771-1858) омӯzed.

Роберт Оуэн аввалин шуда назарияи педагогӣ ва тачрибаи педагогиро барои аз ҷиҳати илмӣ асоснок кардани тачрибаҳои ҳалли масъалаҳои педагогӣ якҷоя кард. Вай чунин мешуморад, ки таълим, сарфи назар аз шаклаш, бояд ба шавқу ҳавас ва эҳтиёҷоти хонанда ҷавоб диҳад.

Аз рӯи тачрибаи амалии педагог барои ислоҳи ҳамагон талабагон имконият мавҷуд аст. Барои ин тачрибаҳои амалӣ гузаронда, роҳҳои ҳалли масъалаҳоро ёфтан лозим аст.

Роберт Оуэн мегӯяд: “Мотивҳо дар таълим нақши калидӣ доранд”.

Амалияи педагогии Роберт Оуэн дар педагогикаи Гарб ҳеле маъмул аст. “Дар тарбияи фарзандон бароҳати синфҳои муҳим аст”, – гуфт ӯ.

Мавзӯи 25: Дарсҳои интегратсионӣ дар таълими ибтидоӣ

Нақша:

1. Концепсияи курси интегралӣ.
2. Намудҳои дарсҳои муттаҳидшуда.
3. Хусусиятҳои самаранокии дарсҳои ҳамгирошуда.

Вожаҳои калидӣ: таълим, интегратсия, концепсия, дидактика, таълим, дарс, дониш, маҳорат, муаллим, ибтидоӣ, синфӣ, самаранок.

Концепсияи курси интегралӣ. Раванди дарёфти роҳҳои бештар самараноки таълим дар педагогикаи муосири таҳсилоти ибтидоӣ идома дорад. Интегратсияи педагогӣ яке аз чунин роҳҳо буда, яке аз асосҳои он дарсҳои интегратсия мебошад.

Дарси ҳамгирошуда раванди мубодилаи мавзӯҳо ва фаъолиятҳо дар якҷоягӣ, бо иштироки мутахассисон ва ҷалби донишҷӯён мебошад. Мақсади дарсҳои интегратсия инҳоянд:

а) бо иштироки мутахассисон инкишоф додани қобилияти равонию эмотсионалии хонандагон (масалан, дар ин бобат иштироки раваншиноси мактаб аҳамияти калон дорад);

б) инкишоф додани ирода ва хифзи онҳо аз стресс (масалан, ёрии духтури мактаб муҳим аст);

в) ташаккули боварии хонандагон (масалан, ёрии муаллими тарбияи ҷисмонии мактаб аҳамияти калон дорад);

г) инкишоф додани характери фардии хонандагон (масалан, ёрии муаллими забони модарӣ ва адабиёти мактаб аҳамияти калон дорад).

Бояд қайд кард, ки дарсҳои интегратсия дар ҳамкорӣ бо мутахассисон ва мутахассисони соҳаи худ гузаронида мешаванд. Масалан, таълим ба ҳамкориҳои муаллимони математикаи мактабҳо ва математикҳои академӣ дар таълими математикаи синфҳои ибтидоӣ самаранок пешбурдушударо мефаҳмад. Бинобар ин барои ташкили

дарси интегратсионӣ тайёрии махсус дида мешавад. Дар ҳар як фан 10-15 фоизи фанҳоро фаро гирифта ба мақсад мувофиқ аст. Зеро дарсҳои

муттаҳидшуда ба донишҷӯён маълумот ва фаҳмиши зиёд медиҳанд.

Асоси дидактикии дарсҳои интегратсия инҳоянд:

– дар дарс масъалаи мушаххас гузошта, дар охири дарс ба ҳалли он ноил гарданд;

– тавсиф ва намунаҳои ҳар як дониш ва мафҳумҳои дар дарс омӯхташуда;

– хангоми шарҳ додани мавзӯи нав ба ёрии мутахассис таъки кунад;

– дар рафти дарс раванди таълими хонандагон бо саволу ҷавоб санҷида мешавад;

– дониш ва фаҳмиши хонандагоне, ки дар дарс фаъолона иштирок кардаанд, ҷавобҳои баҳогузорӣ карда мешавад;

– дар охири дарс вазифаи хонагиро дар ҳамкорӣ бо калонсолон ҳал кунад.

Дарсҳое, ки чунин заминаи дидактикӣ доранд, дарсҳои муттаҳид номида мешаванд. Ин намуди дарсҳо барои ба донишҷӯён фаҳмиши васеъ, дониш ва малакаҳои оид ба мавзӯи муайян пешбинӣ шудаанд. Аз ҳамин сабаб муаллими синфҳои ибтидоӣ мавзӯҳои интихоб мекунад, ки дар дарсҳои ҳамгирошуда бояд фаро гирифта шаванд.

Намудҳои дарсҳои муттаҳидшуда. Дар педагогикаи муосири таълими ибтидоӣ намудҳои дарсҳои ҳамгирошуда дар раванди ташаккулёбии қарор доранд. Аз ин рӯ, мо диққати шуморо ба намудҳои зерини дарсҳои интегратсия ҷалб менамоем:

1. Дарси музояда. Ин навъи курси муттаҳидшуда ба музояда гузошта мешавад. Бинобарин, доир ба мавзӯҳои мушаххас тавзеҳоти мухтасар дода, андешаи донишҷӯён омӯхта шуда, ба онҳо мутахассис баҳогузорӣ мешавад. Дар ин дарс хонандагон ба ҷор гурӯҳ тақсим мешаванд ва аъзоёни гурӯҳ фикру мулоҳизаҳои

худро оид ба мавзӯҳои дарбаршуда баён мекунанд. Фикри кадом гурӯҳ мавзӯро дар бар мегирад, ғолиб доништа мешавад ва ҳар як аъзои гурӯҳ баробар баҳо дода мешавад. Дар охири дарси аукцион вазифаи хонагӣ дода намешавад.

1. Дарси ҳамкорӣ. Ин навъи курси интегратсия ба иштироки коршиносон дар мавзӯҳои мушаххас асос ёфтааст. Дар он мутахассис мавзӯро дар шакли лексия шарҳ дода, дар охири машғулият ба саволҳои донишҷӯён ҷавоб медиҳад. Синфи ҳамкорӣ як амали амалӣ мебошад, ки ҳамчун дарси хусусӣ сурат мегирад. Дар он маърузаи мутахассис муҳокима карда шуда, маълум мешавад, ки хонандагон мавзӯро чӣ тавр фаҳмида ва азҳуд кардаанд. Муаллим ба дониши хонандагон аз рӯи иштироки онҳо дар муҳокима баҳо медиҳад. Дар таълими ибтидоии муосир тавсия дода мешавад, ки дар семоҳа як маротиба дарси муштарак гузаронида шавад.

2. Дарси навоарона. Ин намуди курси интегратсия аксар вақт ба технологияи компютерӣ асос ёфтааст. Бинобар ин, омӯзгор мавзӯ ва матни онро дар барномаи компютерӣ ҷойгир мекунад. Раванди дарс низ ба компютер асос ёфтааст ва мутахассис ё муаллими даъватшуда аз фосолаи дур рафти курсро назорат мекунад. Дар охири дарс ин нозирон дар бораи дарс фикру мулоҳизаҳои худро баён карда, ба навоари он баҳо медиҳанд. Дар таълими ибтидоии муосир ташкили дарсҳои навоаронаро сатҳи маҳорати омӯзгор арзёбӣ мекунанд.

Навоари дарсҳои муттаҳидшудаи таълими ибтидоӣ бо иштироки мутахассисон дар дарсҳо муайян карда мешавад.

Хусусиятҳои самаранокии дарсҳои ҳамгирошуда. Дар педагогикаи муосири таълими ибтидоӣ дарсҳои интегратсия яке аз роҳҳои расидан ба ин ҳадаф маҳсуб мешаванд. Самаранокии дарсҳои интегратсияро аз инҳо муайян мекунанд:

– пурра татбиқи стандартҳои давлатии таҳсилот ва нақшаҳои таълими аз фанни муайян;

– ҳар як дарс вобастагии системавӣ дорад;

– ҳар як дарс дар асоси принципҳои таълими гуногун ҷабҳа сурат мегирад, ки дар он омӯзгор ба сифати роҳбар баромад мекунад;

– дар ҳар як дарс то ҳадди имкон истифода аз воситаҳои техникӣ, усулҳо ва ёри омӯзгори даъватшуда;

– ҳар як дарс аз рӯи фаъолияти хонандагон сурат мегирад.

Чунин хусусиятҳои самаранокии дарсҳои ҳамгирошуда бо инҳо муайян карда мешаванд:

– истифодаи равишҳои навоварона;

– ба алоқамандии мавзӯҳо ноил шудан;

– омезиши баён ва азҳудкунӣ;

– фаъолияти донишчӯён.

Ин хусусиятҳои самараноки аз рушди педагогикаи муосири таҳсилоти ибтидоӣ далолат мекунад. Азбаски дарсҳо ба технологияҳои инноватсионии педагогӣ ва коршиносони илмӣ асос ёфтаанд, самаран пешбинишуда дода мешавад. Чунин машғулиятҳо махсусан барои муаллимони ҷавони синфҳои ибтидоӣ муфиданд.

Талаботи дарсҳои ҳамгирошуда фаро гирифтани мавзӯҳо мувофиқи стандартҳои давлатии таҳсилот мебошад. Аз ин рӯ, талабот ба асосҳои дидактикии дарсҳои интегралӣ вақтҳои охир меафзояд.

Дар ҷараёни таълими олии педагогӣ аз муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ талаб карда мешавад, ки аз асосҳои дарсҳои интегралӣ огоз бошанд.

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Мафҳуми курси муттаҳидшуда чӣ маъно дорад?
2. Кадом намудҳои дарсҳои интегратсияро медонед?
3. Хусусиятҳои самаранокии дарсҳои ҳамгирошуда кадомҳоянд?
4. Оё навъҳои асосии дарсҳои интегратсияро омӯختан мумкин аст?

Супориш: амалияи педагогӣ

Андешаҳои педагогии зерини файласуф-педагогӣ машҳури амрикоӣ **Ҷон Дьюи** (1859-1952)-ро омӯzed.

Ба ақидаи педагог, мақсади асосии тарбия ба ҳаёт мутобиқ намудани инсон ва ба фаъолияти амалӣ омода намудани ӯ мебошад. Барои ин бачаҳо бояд ҳарчӣ бештар мустақилона тарбия ва тарбия карда шаванд.

Ба ақидаи олими педагогӣ, хислатҳои кӯдакон ба ҷаҳор гуруҳ тақсим мешаванд:

- 1) ҳар як кӯдак дорои инстинктҳои иҷтимоӣ мебошад;
- 2) инстинктҳои кӯдакон инкишоф меёбанд;
- 3) дар кӯдак маҳз гаризаҳо инкишоф ёфта, ба неруи табдил меёбанд;
- 4) Тарбияи дурустро тавассути ташаккули инстинктҳои кӯдакон ба даст овардан мумкин аст.

Мавзӯи 26: Усули кластерӣ дар таълими ибтидоӣ

Нақша:

1. Мазмуни усули кластери таълим
2. Равиши кластери ба ташкили таҳсилоти ибтидоӣ
3. Усулҳои кластери таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ.

Вояҳои калидӣ: *интегратсия, таълим, ибтидоӣ, кластер, метод, дониш, маҳорат, салоҳият, омӯзиши, маҳорат.*

Мазмуни равиши кластерӣ ба таълим. Мафҳуми кластер дар шароити ба роҳ мондани муносибатҳои истехсолӣ дар мамлакатҳои Ғарб истифода мешавад. Усули кластери таълим методест, ки ба талабагон тафаккури мантиқӣ, дарки робитаи мутақобилаи истилоҳот, мафҳумҳо ва воқеиятҳо меомӯзад, ки барои васеъ кардани доираи ҷаҳонбинии онҳо хизмат мекунад. Усули

инноватсионии кластерӣ ба таълими омӯзгорӣ бори аввал соли 2019 дар Донишкадаи давлатии омӯзгории шаҳри Чирчиқ дар вилояти Тошканд ҳамчун мавзӯи тадқиқоти стратегӣ муайян карда шуд.

Дар таълими кластер инҳо нақши муҳим доранд:

– вобастагии мутақобилаи маориф, саноат ва ҷонибҳои манфиатдор;

– бо иштироки муаллим, мутахассиси даъватшуда ва коллективи мактаб таълими мавзӯ ё дарс;

– ташаббуси донишчӯёнро ба назар гиранд.

Дар ин замина равиши кластерӣ ба таълим маъно дорад. Ҳадафҳои асосии равиши кластер инҳоянд:

– ҷорӣ намудани усулҳои навтарини инноватсионии раванди таълим;

– оморасозии ҳамоҳангии маводи таълимӣ, таълимӣ, илмӣ, адабӣ, воситаҳо ва маводи дидактикӣ барои самаранокии усули таълим;

– ба ҷараёни таълим ҷалб намудани доираи васеи мутахассисон.

Умуман, ҳадафи усули кластерӣ дар таълим ба кори дастаҷамъона асос ёфтааст.

Ҳадафҳои равиши кластер инҳоянд:

– таъмини системаи таҳсилоти ибтидоии ҷумҳури бо омӯзгорони дорои дониш, малака ва салоҳиятҳои муосир;

– амали намудани раванди таҳсилоти олиии педагогӣ бо иштироки баробари муаллимон, донишчӯён ва намоёндагонии муассисаҳои таълимӣ;

– татбиқи ҷараёни таълим мувофиқи принципҳои пайгирӣ, муттасилӣ;

– идоракунии коллективонаи раванди таълим дар асоси ҳамкориҳои ҷонибҳои манфиатдор.

Бо иҷрои ин вазифаҳо сифату самарани ҷараёни таълим ба даст оварда мешавад. Вобаста ба ин, усули кластерӣ ба таълим ба принципҳои зерин асос меёбад:

1) Равиши навоварона;

2) ҳамкорӣ;

3) муаллимони навовар дошта бошанд.

Бояд гуфт, ки ин принципҳо нишон медиҳанд, ки усули кластерӣ дар таълим навоварона аст.

Дар айни вақт, дар Ўзбекистон услуби низоми кластирӣ ҷорӣ карда мешавад.

Дар робита ба ин, муҳим аст:

– таҳияи таҳияҳои назарияви ва методи оид ба усули кластери таълим;

– ба омӯзгорони оянда дониш, малака, салоҳият ва салоҳиятҳои касбӣ дар равиши кластери таълим фароҳам оварда шавад;

– ташаккули маҳорати кластерӣ дар таълимгирандагон ва хоҳишмандони таҳсилот;

– муҳайё намудани шароит ва шароит барои усули кластери таълим дар муассисаи таълими.

Ҳалли мусбати ин мушкилот метавонад ба равиши кластерӣ дар таълим оварда расонад.

Муносибати кластерӣ ба ташкили таҳсилоти ибтидоӣ. Имрӯзҳо дар Ўзбекистон ба низоми таълими ибтидоӣ усулҳои таълими инноватсионӣ ҷорӣ мешавад. Яке аз онҳо усули кластерӣ ба таълим мебошад.

Мақсади асосии усули кластери дар ташкили таҳсилоти ибтидоӣ таъмин намудани хонандагонии синфҳои ибтидоӣ бо мавзӯҳо, дарсҳо ва фанҳои таълими дар ҳамкори бо омӯзгорон, хонандагон, ҷомеаи мактаб ва мутахассисон мебошад. Ин истифодаи оқилонаи ҷомеаи васеъ ва доираи васеи иттилоотро дар шарҳи мавзӯҳо ё фанҳо дарбар мегирад.

Вазифаҳои усули кластерӣ дар ташкили таҳсилоти ибтидоӣ аз инҳо иборатанд:

– дар ҳамкорӣ бо мутахассисони варзидаи таҳсилоти ибтидоӣ, марказҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва таълимӣ барои ҷомеаи мактаб нақшаи дарсдиҳӣ дошта бошанд;

– фарогирии амик ва васеътари мавзӯҳои таҳсилоти ибтидоӣ;
– ташкили таълими ибтидоӣ дар шакли синфҳои анъанавӣ ва гайрианъанавӣ;

– таълими байнифанӣ ва ҳамбастагии таълими ибтидоӣ;
– мониторинги татбиқи усули кластерӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ.

Татбиқи ин вазифаҳо муносибати кластери дар ташкили таҳсилоти ибтидоиро таъмин менамояд.

Дар айни замон барои истифодаи усули кластерӣ дар таълим дар ташкили таҳсилоти ибтидоӣ корҳои зеринро анҷом додан муҳим аст:

– таълими кластери дар таҳсилоти ибтидоӣ барои муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар раванди таҳсилоти олиӣ педагогӣ;

– сохтори маҳорати омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ дар усули кластери таълим тавассути омӯзиши амалӣ ва бозомӯзиши омӯзгорон;

– таҳияи асосҳои методии ташкили таҳсилоти ибтидоӣ бо усули кластерӣ;

– омӯзиши таҷрибаи ҷаҳони оид ба усули кластери дар ташкили таҳсилоти ибтидоӣ.

Ҳалли ин масъалаҳо имкон медиҳад, ки усули кластери дар ташкили таҳсилоти ибтидоӣ оқилона истифода шавад.

Ба назари мо, ҷорӣ намудани усули кластери дар таҳсилоти ибтидоӣ бояд ба инҳо асос ёбад:

– таълими таҳсилоти ибтидоӣ аз рӯи категорияҳои илмҳои ҷамъиятшиносӣ, дақиқ ва табиатшиносӣ;

– васеъ ҷалби мутахассисон ба ин категорияҳо, марказҳои илмӣ таълимӣ ба таҳсилоти ибтидоӣ;

– назорати раванди таълими кластерӣ аз ҷониби роҳбарии синф.

Чунин муносибат ба ҳалли мусбати маммо ёрӣ мерасонад.

Усулҳои таълими кластерӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ. Бояд усулҳои асосии ҷори намудани усули кластери ба таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ муосир муайян карда шавад. Тибқи иттилои манбаъҳои мо, усулҳои асосӣ инҳоянд:

- 1) узвият;
- 2) ҳамкорӣ;
- 3) самаранокӣ.

Усули узвият ба татбиқи пайдарпайи мавзӯҳои таълими ибтидоӣ, дарсҳо ва фанҳои таълимӣ асос ёфтааст. Масалан, фанни “Хониш”-ро бо фанни забони модарӣ пайваста омӯзондан лозим аст. Дар ин маврид узвият маънои интиқоли мафҳумҳо ва донишхоро бо пай дар пай дорад.

Равиши муштарак ба татбиқи таълими ибтидоӣ бо ҷонибҳои маънавиятдор асос ёфтааст. Масалан, дар назар дошта шудааст, ки муаллимон бо падару модарон барои амалӣ гардондани ҷараёни таълим кор кунанд. Дар ин маврид волидайн маълумот медиҳанд, ки хонандагон дарсхоро аз худ кардаанд ё не.

Усули самаранокӣ ба иҷрои пешбинишудаи мавзӯҳо, дарсҳо, фанҳо ва раванди таълимии таҳсилоти ибтидоӣ асос ёфтааст. Масалан, ҷараёни таълиму тарбия дар мактаби ибтидоӣ бояд баробар самарабахш бошад. Дар ин бобат ягонагии муаллимони синфҳои ибтидоӣ ва аҳли ҷамъияти мактаб роли калон мебозад.

Дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ ҳоло усулҳои кластери таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ ташаккул меёбанд. Аз ин рӯ, зарур аст, ки корҳои зеринро иҷро кунед:

– омӯзиши усулҳои кластери таълим ва муайян намудани асосҳои онҳо;

– озмоиши чунин усулҳо ва оммавиғардонии минбаъдаи онҳо;

– таҳияи асосҳои методии ҷорӣ намудани усулҳо дар таҳсилоти ибтидоӣ;

– Омӯзиши таҷрибаи хориҷӣ дар ин усулҳо.

Ҳамин тариқ, равиши кластери ба таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ ҳамчун яке аз асосҳои системаи инноватсионии педагогӣ аҳамияти амалӣ дорад.

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Мазмуни усули кластери таълим чист?

2. Муносибати кластери дар таҳсилоти ибтидои чиро дар назар доред?

3. Усулҳои таълими кластери дар таҳсилоти ибтидоӣ аз ҷӣ иборатанд?

4. Раванди кластери дар таҳсилоти ибтидоӣ ҷӣ гуна аст?

Супориш: амалияи педагогӣ

Мундариҷаи усули кластерӣ дар таълимро омӯзед ва онҳоро ҷамъбаст кунед.

Муносибати кластерӣ дар ташкили таҳсилоти ибтидоиро омӯзед ва дар хотир доред.

Усулҳои таълими кластерӣ дар таҳсилоти ибтидоиро аз ёд кунед.

– тарғиби дастовардҳои педагогӣ дар асоси таҷрибавӣ;

– ба корҳои илмӣ-тадқиқотӣ ҷалб намудани омӯзгорони мактаб;

– дар ҳамкори бо омӯзгорон ва мутахассисони мактаб гузаронидани корҳои илмӣ;

– бо воситаҳои инноватсионӣ пайваста таъмин намудани раванди таълим.

Мавзӯи 27: Усули “Мактаб-лабораторӣ” дар таълими ибтидоӣ

Нақша:

1. Мазмуни методи “мактаб-лаборатория”.

2. Асосҳои ташкили “мактаб-лаборатория” дар таълими ибтидоӣ.

3. Омилҳои амалигардонии таълими ибтидоӣ дар асоси усули мактаб-лабораторӣ.

Вожаҳои калидӣ: таълим, ибтидоӣ, мактабӣ, лаборатория, усул, равиш, принцип, дониш, маҳорат, омӯзиш, маҳорат.

Мазмуни методи “мактаб-лаборатория”. Дар системаи маорифи Ёзбекистон раванди омӯхтан ва татбиқи усулҳои инноватсионии кластери таълими педагогӣ идома дорад. Яке аз чунин усулҳои навоарона “Мактаб-лаборатория” мебошад.

Усули “мактаб-лаборатория” усули навоаронаест, ки дар он натиҷаҳои лоиҳаҳои муайяни нав ё тадқиқоти илмӣ дар мактабҳои муқарраршуда санҷида мешаванд. Дар ин бобат “Мактаб-лаборатория” майдони беҳамтои озмоишҳо мебошад. Дар ин озмоишгоҳ корҳои зерин амалӣ карда мешаванд:

– санҷиши мавзӯҳо ва лоиҳаҳои илмӣ, ки ба ҳалли масъалаҳои педагогӣ нигаронида шудаанд;

– санҷиши модулҳои инноватсионӣ, ҳамгирошуда ва нави технологияи таълим;

– санҷиши равишҳо, моделҳо ва усулҳои нави таълим;

– паҳн намудани усулҳои индивидуалӣ ва пешқадами таълими муаллимон.

Аз ин лиҳоз, ҳадафи асосии системаи “Мактаб-лаборатория” соҳаи санҷиши таҷрибавии ҳулосаҳои тадқиқоти таълимӣ-педагогӣ мебошад.

Вазифаҳои асосии ин сайти санҷишӣ инҳоянд:

– ба амалия пайвастани масъалаҳо ва лоиҳаҳо, тасдиқи ҳақиқии онҳо;

– дар асоси таҷрибавӣ оммавӣ гардонидани дастовардҳои педагогӣ;

– ҷалби омӯзгорони мактаб ба тадқиқоти илмӣ;

– дар ҳамкорӣ бо омӯзгорон ва мутахассисони мактабҳо гузаронидани корҳои илмӣ-таҷрибавӣ;

– пайваста бо воситаҳои навоарона таъмин намудани раванди таълиму тарбия.

Аз ин рӯ, системаи мактаб-лабораторӣ дар рушди инноватсионии раванди таълим дар Ёзбекистони муосир нақши муҳим мебозад. Масалан, имрӯз дар донишгоҳи давлатии педагогии Чирчиқи вилояти Тошканд дар мактабҳои миёнаи вилояти Тошканд

25 участкаи таҷрибавии “Мактаб-лаборатория” ташкил карда шудааст. Дар он профессорони институт ва муаллимони мактабҳои миёна фаъолона иштирок мекунанд. Дар натиҷа робитаи илмию амалии таҳсилоти олии педагогӣ бо таҳсилоти мактабӣ, ба корҳои илмӣ-тадқиқоти ҷалб намудани омӯзгорони мактаб ва ҳалли инноватсионии муаммоҳои таълиму тарбия ба вучуд омад. Дар ин бобат системаи “Мактаб-лаборатория” натиҷаҳои амалӣ нишон дод.

Асосҳои ташкили “мактаб-лаборатория” дар таълими ибтидоӣ. Яке аз асосҳои инкишофи таълими ибтидоии муосир ба талаботи замони усули “мактаб-лаборатория” мебошад. Дар ин ҷо, диққати шуморо ба таҳлили ин масъалаҳо ҷалб менамоем.

Барои дар таълими ибтидоӣ ҷорӣ намудани усули “мактаби-лабораторӣ” онро ба дараҷаи даркорӣ ташкил кардан лозим аст. Кори зерини ташкилӣ бурда мешавад.

1. ҳамфикрӣ. Дар ин ҳолат, корҳои зерин анҷом дода мешаванд:

– дар бораи таъсиси мактаби таҷрибавии “Мактаб-лаборатория” байни муассисаи таълимии олии аз ҷиҳати географӣ наздик ва мактаби миёнаи таҳсилоти умумӣ созишнома баста мешавад;

– масъулияти тарафҳо аниқ муайян карда шуда бошад;

– Вазифаҳои участкаи таҷрибавии ташкилшудаи “Мактаб-лаборатория” муайян карда шудаанд.

2. Самт. Дар ин сурат вазифаҳои участкаи таҷрибавии “Мактаб-лаборатория” аз рӯи соҳаҳои зерин муайян карда шудаанд;

– дар соҳаи навовариҳои таҷрибавӣ;

– дар самти илмию методӣ;

– дар соҳаи тадқиқоти илмӣ;

– дар соҳаи таҳлили иттилоот.

Дар ин росто, платформаи таҷрибавии “Мактаб-лаборатория”, ки дар таҳсилоти ибтидоӣ таъсис дода мешавад, дар самтҳои инноватсионӣ, илмӣ-методӣ, тадқиқотӣ ва иттилоотӣ-таҳлилий корҳои амалӣ анҷом медиҳад.

2. Мониторинг. Дар ин ҳолат, корҳои зерин ба нақша гирифта шудаанд:

– мониторинги моҳона, семоҳа ва солони кори участкаи таҷрибавии “Мактаб-лаборатория”;

– арзёбии рафти мониторинг ва муайян намудани самтҳои оянда;

– дар натиҷаи мониторинг беҳтар намудани фаъолияти майдони озмоиши.

Бояд гуфт, ки майдони таҷрибавии “Мактаб-лаборатория” дар таълими ибтидоӣ ба таври беназир ташкил карда мешавад.

Таъсиси мактаби таҷрибавии “Мактаб-лаборатория” дар таълими ибтидоӣ дар чор марҳила сурат мегирад:

1) тайёр кардани таъминоти илмию методии участка барои таҷриба;

2) таҳияи нақшаи санҷиши сайт ё харитаи роҳ;

3) дар асоси план ё харитаи роҳҳо тартиб додашуда гузарондани таҷрибаҳо;

4) таҳлили натиҷаҳои кори таҷрибавӣ дар участка.

Ин корро гурӯҳи барои участкаи таҷрибавии “Мактаб-лаборатория” ташкил кардашуда иҷро мекунад. Вазифаҳои ин марҳилаҳо ҳамчун асоси фаъолияти майдони санҷишӣ хизмат мекунанд.

Сифат ва самаранокии ин намуди таълим тавассути ташкили мактаб-лабораторияи таҷрибавӣ дар таълими ибтидоӣ ба даст оварда мешавад.

Омилҳои амалигардонии таълими ибтидоӣ дар асоси усулҳои мактабӣ-лабораторӣ. Яке аз усулҳои инноватсионии таълими педагогӣ дар ноил шудан ба сифат ва самаранокии муосири таълими ибтидоӣ платформаи таҷрибавии “Мактаб-лаборатория” мебошад. Тавсия дода мешавад, ки ба омилҳои зерин таъия кунад:

1. Изҳороти мушкilot. Корҳои зерин бояд анҷом дода шаванд:

– муайян кардани мушкilotе, ки дар раванди таълими ибтидоӣ ва тарбия бояд фавран ҳал карда шаванд;

– ба нақша гирифтани санчиши равишхо, усулхо, воситахо ва технологияҳои нав дар раванди таълим дар тахсилоти ибтидоӣ;

– банақшагирии ҷалби омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ ба корҳои илмӣ-тадқиқотӣ.

2. Фаъолияти амалӣ. Дар ин ҳолат, корҳои зерин анҷом дода мешаванд:

– роҳҳои ҳалли мушкилоти тахсилоти ибтидоӣ дар асоси нақша ё харитаи роҳ санчида мешаванд;

– ҷорӣ намудани навоҳарӣ дар раванди таълиму тарбия санчида мешавад;

– Фаъолияти илмӣ муаллимони синфҳои ибтидоӣ ташкил карда мешавад.

3. Таҳлил. Он маълумоти таҳлилиро оид ба масъалаҳои зерин омода мекунад:

– таҳлили натиҷаҳои муаммоҳои таълиму тарбия ва лоиҳаҳои тадқиқоти дар тахсилоти ибтидоӣ;

– муҳокима ва паҳн намудани таҳияҳои илмӣ омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ;

– Муайян намудани вазифаҳои ояндаи майдони тест.

Бояд гуфт, ки омилҳои таъсиси мактаби таҷрибавии “Мактаб-лаборатория” дар таълими ибтидоӣ ба ҳалли масъалаҳои мавҷуда ба таври илмӣ, амалӣ ва бунёди нигаронида шудааст. Ин аст, ки ҷаро система дар вақтҳои охир бо таваҷҷӯҳ нигаред.

Баланд бардоштани самарани кори мактаби ибтидоӣ бо роҳи барпо намудани система “мактаб-лаборатория” вазифаи аввалиндараҷа мебошад.

Раванди муосири таълими ибтидоӣ аз омӯзгорону омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ ба фаъолияти илмӣ машғул шуданро тақозо мекунад. Зеро муаллими синфҳои ибтидоӣ, ки дорои малакаи тадқиқотӣ мебошад, метавонад мушкилоти рӯзмарра ё доимиро, ки дар тахсилоти ибтидоӣ ба миён меоянд, ҳал кунад. Ба ин маъни мактаби таҷрибавии “Мактаб-лаборатория” пеш аз ҳама просесси фаъолгардонии илмӣ муаллимон мебошад.

Дар раванди тахсилоти олии педагогии муосир бояд муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ барои кор дар системаи “Мактаб-лаборатория” омода карда шаванд. Бояд гуфт, ки Донишгоҳи давлатии педагогии Чирчиқи вилояти Тошкант дар ин бобат таҷрибаи муайян дорад.

Ҳамин тарик, усули “Мактаб-лабораторӣ” (система, платформаи таҷрибавӣ) дар таълими ибтидоӣ яке аз равишҳои инноватсионии таълими муосири педагогӣ буда, яке аз омилҳои баланд бардоштани сифат ва самаранокии таълими ибтидоӣ мебошад.

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Мазмуни усули “мактаб-лаборатория” чист?

2. Асосҳои ташкили мактаб-лаборатория дар таълими ибтидоӣ кадомҳоянд?

3. Оид ба омилҳои амалисозии таълими ибтидоӣ дар асоси усули мактаб-лабораторӣ чӣ медонед?

4. Дар таълими ибтидоӣ ҷорӣ намудани усули “мактаб-лаборатория” чӣ натиҷаҳо дод?

Супориш: амалияи педагогӣ

Мазмуни методи “мактаб-лаборатория”-ро омӯzed ва ба хусусиятҳои он диққат диҳед.

Асосҳои ташкили методи “мактаб-лаборатория”-ро дар таълими ибтидоӣ ҷамъбаст намоед.

Дар хотир доред, ки омилҳои таълими ибтидоиро муносибати мактаб-лабораторӣ мекунад.

Мавзӯи 28: Усули дарсҳои маҳорат дар синфҳои ибтидоӣ

Нақша:

1. Мазмуни дарсҳои маҳорат.
2. Асосҳои ташкили маҳорат дар синфҳои ибтидоӣ.
3. Самаранокии дарсҳои маҳорат дар таълими ибтидоӣ.

Вожаҳои калидӣ: таълим, ибтидоӣ, дарс, усул, самаранокӣ, дониш, маҳорат, салоҳият, фардият, таҷриба, ошкорбаёнӣ.

Мазмуни дарсҳои маҳорат. Имрӯз аз ҷиҳати мазмун, услуб ва равиш навсозии раванди таҳсилоти ибтидоӣ муҳим аст. Барои ин ба мақсад мувофиқ аст, ки омезиши таҷрибаи анъанавӣ ва ғайрианъанавии таълими ибтидоӣ истифода шавад. Дар ин бобат таҷрибаи “Мастер-классҳо” яке аз омилҳои муҳим мебошад.

Дар ду асри охир дар педагогикаи мо ва ҷаҳон “маҳорат дарсҳо” ташаккул ва инкишоф ёфт. Пеш аз ҳама бояд гуфт, ки маҳорат ин эътимоднокист, ки тез, осон, сифат ва устувори кори мураккабро кафолат медиҳад. Ба ин маъно, маҳорат маҷмӯи маҳорат ва эҷодиёти нодир аст, ки коршинос тавассути таҷриба ба даст меорад.

Мастер-класс-ин раванди гузаштани мавзӯи муайян тавассути усулҳои ғайрианъанавӣ дар асоси малака ва салоҳиятҳои мувофиқи омода мебошад.

Дар ин машғулиятҳо мутахассисон ва муаллимони ҷуртаҷрибаю пешқадам мегузаранд. Мақсади чунин дарсҳо инҳоянд:

- ба коллектив гузарондани таҷрибаи индивидуалии муаллимони пешқадам;
- таълим барои мутахассисони ҷавон;
- ташаккул додани малакаи омӯзгорон ва мураббӣён;
- такмил додани таҷрибаи умумии коллектив.

Машғулиятҳо бо ташкили махсус характери махсус доранд. Ба андешаи мо, тавассути дарсҳои маҳорат ташкил кардани раванди таҳсилоти олии педагогӣ самаранок аст. Барои ин амалҳои зеринро иҷро кардан тавсия дода мешавад:

- ташкили дарсҳо барои мутахассисони соҳибтаҷриба ва бомаҳорат дар ҷумҳури;
- ташкили курсҳои фосилавӣ барои мутахассисони соҳибихтисос, ки дар сатҳи байналмилалӣ кор мекунанд;
- мониторинги натиҷаҳои дарсҳои мастеркласс;
- ба даст овардани ҳар моҳаи “Мастер-класс”;
- ташкили дарсҳои озмоишӣ барои донишҷӯён.

Дар натиҷа ҷараёни маълумоти олии педагогӣ пурзӯр мегардад. Ба воситаи дарсҳои маҳорат фаро гирифтани мавзӯҳои муҳими ихтисос махсусан самаранок аст. Зеро барои ин имконият мавҷуд аст ва дар мамлақати мо оид ба масъалаҳои гуногун тадқиқоти илмӣ гузаронда шудааст. Яъне, ҳар як мавзӯи соҳиби худро дорад, аз ин рӯ ба мақсад мувофиқ аст, ки чунин мутахассисонро ба дарсҳои устодон ҷалб намоянд.

Асосҳои ташкили маҳорат дар синфҳои ибтидоӣ. Мастер-классҳо дар таълими ибтидоии муосир нақши муҳим доранд. Аз ин рӯ, барои ташкили маҳорат дар синфҳои ибтидоӣ корҳои зеринро иҷро кардан лозим аст:

- тартиб додани нақшаи дарсҳои маҳорат оид ба ҳар як мавзӯи мавзӯи муҳим;
- бо мутахассисон ва муаллимоне, ки ба дарсҳои маҳорат ҷалб шудаанд, дар тамос бошад;
- аз имкониятҳои мактаб пурра истифода баранд;
- ҳамкорӣ бо донишқадаҳо, марказҳои илмию таълимӣ дар соҳаи маориф;
- натиҷаҳои дарсҳои устодонро тавсиф кунед.

Гузaronидани дарсҳои ибтидоӣ аз тариқи дарсҳои маҳорат, ки имкон медиҳад, ба донишҷӯён маълумот ва дониши бештар дода шавад, шавқовар ва муассир аст. Бо ташкили маҳорат дарсҳои

таҳсилоти ибтидоӣ ноил шудан ба натиҷаҳои зерин ба нақша гирифта шудааст:

- фарогирии амиқи мавзӯҳо;
- шавқовар гардондани дарс;
- баланд бардоштани маҳорати хонандагон;
- таъмини сифат ва самаранокии дарс.

Ҳар як мактаб имкон дорад, ки омӯзгорони бомаҳорату пуртаҷриба дошта бошанд. Ин категорияи муаллимон бояд маъсули ташкил ва гузаронидани дарсҳои маҳорат муайян карда шаванд. Ин махсусан дар мактаби ибтидоӣ муҳим аст. Масалан, дар мактаб бисёр фанҳои забони модарӣ бо иштироки муаллими забон ва адабиёти тоҷик таълим дода мешаванд.

Методистони шӯъбаҳои вилоятии маорифи халқ бояд дар ташкили машғулиятҳои устодон дар мактаби ибтидоӣ роли калон бозанд. Зеро ин гуна методистон дар бораи муаллимони кордону пуртаҷрибаи район тасаввуроти равшан пайдо мекунанд.

Илова бар ин, барои мактабҳои як минтақаи мушаххас ҳамкорӣ кардан дар дарсҳои устодон самараноктар аст. Бояд гуфт, ки дарсҳои маҳорат асоси ташаккули маҳорати касбии ҳар як омӯзгор мебошад.

Самаранокии дарсҳои маҳорат дар таҳсилоти ибтидоӣ. Дар баҳодихии сифат ва самаранокии таҳсилоти ибтидоии муосир низ дарсҳои устодон аҳамияти калон доранд. Дар робита ба ин, ҳангоми арзёбии самаранокии дарсҳои маҳорат дар таҳсилоти ибтидоӣ бояд инҳоро ба назар гирифт:

- дараҷаи фарогирии мавзӯ аз ҷониби омӯзгор;
- асолати таҷҳизот, воситаҳо ва усулҳои дарс дар истифодашавандаи омӯзгор;
- дараҷаи азхудкунии донишҷӯён аз рӯи мавзӯ;
- баҳодихии нозири ба дарс таъиншуда.

Маҳз аз рӯи ҳамин нишондодҳо самаранокии дарсҳои маҳорат дар синфҳои ибтидоӣ баҳогузорӣ карда мешавад. Аз ин рӯ, тавсия дода мешавад, ки дар дарсҳои мастер-классҳо иштирок кунед:

- иштироки муаллими фан ва роҳбари синф;
- иштироки гурӯҳи мушоҳидаи омӯзгорони мактаб;
- иштироки равшаншиноси мактаб.

Ин ширкаткунандагон мӯхтаво, сифат ва сатҳи маҳорат-классро арзёбӣ мекунанд.

Барои ноил шудан ба самаранокии дарсҳои маҳорат дар синфҳои ибтидоӣ, ташкили онҳо дар шаклҳои зерин бамаврид аст:

- дар шакли дарси анъанавӣ;
- дар шакли таълими фосилавӣ;
- дар шакли таълими электронии модули онлайн;
- дар шакли видео конфронс.

Ин шаклҳои курсӣ ба сатҳи самаранокии дарсҳои маҳорат дар таҳсилоти ибтидоӣ таъсири мусбат мерасонанд.

Бо ташкили маҳорат дарсҳои таҳсилоти ибтидоӣ донишҷӯён мавзӯро дар сатҳҳои зерин азхуд мекунанд:

- 1) сатҳи шиносӣ (донишҷӯён мавзӯи нав ва муаллими навро қабул мекунанд);
- 2) дараҷаи алгоритмӣ (қобилияти аз ёд кардани мавзӯ);
- 3) дараҷаи эвристикӣ (донишҷӯён мавзӯро пурра аз худ намуда, донишҳои нав мегиранд).

Маҳз дар ҳамин сатҳ баҳо додан ба самаранокии дарсҳои устодон мувофиқ аст.

Ҳамин тавр, барои ба даст овардани сифат ва самаранокии таҳсилоти ибтидоӣ усули дарсҳои устодон аҳамияти калон дорад.

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Дарсҳои устодон чиро дар назар доред?
2. Асосҳои ташкили маҳорат дар синфҳои ибтидоӣ чист?
3. Самаранокии дарсҳои маҳорат дар синфҳои ибтидоӣ чӣ гуна арзёбӣ мешавад?
4. Дар сифат ва самаранокии таълими ибтидоӣ дарсҳои маҳорат чӣ нақше доранд?

Супориш: амалияи педагогӣ

Мазмуну моҳияти машғулиятҳои устодиро омӯзед, дар рафти амалияи педагогӣ бо муаллимони моҳир ҳамкорӣ кунед.

Асосҳои ташкили маҳорат дар синфҳои ибтидоиро омӯзед.

Асосҳои арзёбии самаранокии дарсҳои маҳорат дар таҳсилоти ибтидоиро ҷамъбаст кунед.

Ба фикри мо, омӯхтани ин таҷриба ғоиданок мебуд.

Мавзӯи 29: Таҷрибаи ташкили таълими ибтидоӣ дар асоси интегратсия дар мамлакатҳои тараққикарда

Нақша:

1. Интегратсияи таҳсилоти ибтидоӣ дар кишварҳои Аврупо.
2. Интегратсияи таълими ибтидоӣ дар Амрико.
3. Интегратсияи таҳсилоти ибтидоӣ дар кишварҳои Осиё.

Важҳҳои калидӣ: маориф, ибтидоӣ, рушд, давлат, интегратсия, таҷриба, илм, омӯзиш, маҳорат, таҷриба.

Интегратсияи таҳсилоти ибтидоӣ дар кишварҳои Аврупо.

Дар кишварҳои муосири Аврупо ба интегратсияи таҳсилоти ибтидоӣ диққати махсус дода мешавад. Бинобар ин, таҷрибаи таҳсилоти ибтидоӣ дар кишварҳои пешрафта ба таҳсилоти ибтидоӣ дар кишварҳои дигар низ татбиқ мешавад. Дар ин ҷо мо диққати шуморо ба таҷрибаи ташкили таҳсилоти ибтидоӣ дар баъзе кишварҳои Аврупо ҷалб мекунем.

Дар Британияи Кабир ташкили таълими ибтидоӣ бештар ба таълими фанҳои мушаххас диққат медиҳад. Дар баробари ин, ба гуфтаи Шуву, фанҳои таълимӣ, аз қабилӣ рӯзӣ, дар рушди зеҳни донишҷӯён нақши муҳим доранд. Мамлакат инчунин таҷрибаи ҷаҳонии таълими ибтидоиро мунтазам меомӯзад.

Дар Олмон мо фанҳои гуманитариро дар ташкили таҳсилоти ибтидоӣ авлавият медиҳем. Тибқи мафкураи маорифпарварии кишвар илмҳои гуманитарӣ дар тарбияи шахсияти наҷиб нақши муҳим доранд. Ин аст, ки ғояи миллии “миллати бузурги олмонӣ” аз ибтидо дар шуури донишҷӯёни ин кишвар ҷой дорад. Он инчунин ба маълумоте, ки шумо дар бораи таҳсилоти ибтидоӣ дар ҳар як кишвари ҷаҳон меҳомед, дастрасӣ дорад.

Дар таълими ибтидоии итолиёвӣ мо илмро афзалиятнок мешуморем. Аз ҳамин сабаб, хонандагони синфҳои ибтидоӣ бояд дар бораи табиат, олам ва муҳити табиӣ ҷаҳон тасаввуроти равшан дошта бошанд. Барои ҳамин ҳам дар синфҳои ибтидоӣ фанҳои биология ва антропологияро меомӯзанд.

қард, ки дар кишварҳои аврупоӣ инҳо дар таҳсилоти ибтидоӣ маъмуланд:

– шумораи хонандагон дар ҳар як синф набояд аз 10 нафар зиёд бошад;

– таълими фанҳои муҳимтарин;

– дар асоси мафкураи миллии дар татбиқи таълими ибтидоӣ;

– ҳамкориҳои васеъ дар соҳаи таҳсилоти ибтидоӣ.

Интегратсияи таҳсилоти ибтидоӣ дар Амрико. Таъсири модели англисӣ испанияи таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ дар мамлакатҳои пешрафтаи қитъаи Амрико аён аст. Ба гуфтаи ӯ, таҳсилоти ибтидоӣ мудатан бар ғояи миллии асос ёфта, ғояи шаҳрвандии ҷаҳониро дар зеҳни хонандагон ҷой медиҳад. Аз ҷумла, дар Иёлоти Муттаҳида таълими ибтидоӣ ба ақидаи “Амрикоӣҳо шахсони қавӣ ҳастанд” асос ёфтааст. Дар Иёлоти Муттаҳида якҷанд намуди мактабҳои ибтидоӣ мавҷуданд:

– мактабҳои ибтидоии федералӣ (давлатӣ);

– мактабҳои ибтидоии хусусӣ;

– мактабҳои ибтидоии минтақавӣ.

Дар ин мактабҳо забони амрикоӣ англисӣ афзалият дорад. Дар онҳо фанҳои “Антропология” асоси илмҳои ҷамъиятию

гуманитариро ташкил медиҳад. Ҳоло дар ҳамаи шаклҳои мактаби ибтидоӣ фанҳои ягона таълим дода мешаванд.

Системаи таҳсилоти ибтидоии Канада хусусиятҳои системаи таҳсилоти ибтидоии ИМА-ро инъикос мекунад. Системаи таҳсилоти ибтидоии Канада инчунин ба таълими илмҳои табиатшиносӣ тамаркуз мекунад. Ин ба мавқеи ҷуғрофии кишвар вобаста аст.

Дар Канада инчунин мактабҳои ибтидоии давлатӣ ва хусусӣ мавҷуданд. Айни замон синфҳои 1-2 синфҳои хурд ва синфҳои 3-4 синфҳои болоӣ номида мешаванд. Ҳар як фанро омӯзгори мутахассис таълим медиҳад. Ҳамаи фанҳо антропологӣ мебошанд. Дар таҳсилоти ибтидоии Канада стандарти давлатии таҳсилот вучуд надорад. Аз ин рӯ, мактабҳои ибтидоии хусусӣ барномаҳои таълимии худро доранд.

Моделҳои испании таҳсилот ба идеяи таҳсилоти ибтидоӣ дар Бразилия таъсир мерасонад. Дар ин кишвар таҳсилоти ибтидоӣ синфҳои 1-5 ва таҳсилоти ибтидоӣ ҳатмӣ аст. Маълумоти миёнаи умумӣ ҳатмӣ нест.

Дар таҳсилоти ибтидоии Бразилия ба таълими фанҳои мушаххас афзалият дода мешавад. Дар баробари ин дар синфҳои ибтидоӣ фанҳои математика, алгебра ба таври васеъ таълим дода мешаванд. Донишҷӯён инчунин дар марҳилаи ибтидоӣ бо асосҳои астрономия шинос мешаванд. Таҳсилоти ибтидоӣ дар Бразилия дар тобистон, тирамоҳ ва баҳор сурат мегирад.

Охир, дар мамлакатҳои тараққиқкардаи Америка таҳсилоти ибтидоӣ таҳти назорати давлатӣ ҳос аст.

Интеграцияи таҳсилоти ибтидоӣ дар кишварҳои Осиё. Таъсири таҳсилоти ибтидоӣ дар Федератсияи Русия дар таҳсилоти ибтидоии кишварҳои пешрафтаи Осиё қавӣ аст. Бинобар ин, дар синфҳои ибтидоӣ фанҳои гуманитарӣ, илмӣ ва табиатшиносӣ баробар таълим дода мешаванд.

Дар таҳсилоти ибтидоии Федератсияи Русия дар баробари стандартҳои федералии (давлатии) таҳсилоти ибтидоӣ, стандартҳои

таҳсилоти ибтидоии вилояти ва ҷумҳуриявӣ низ татбиқ мешаванд. Таҳсилоти ибтидоӣ дар Русия бисёрзабонӣ буда, дар баробари ин, таҳсилоти ибтидоӣ ба забонҳои халқҳои муқими Русия сурат мегирад. Масалан, дар Ҷумҳурии Тотористон дар баробари русӣ забони тоторӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ низ таълим дода мешавад ва дар ин ҷумҳури дар таҳсилоти ибтидоӣ асосҳои ислом низ таълим дода мешавад.

Таъсири таҳсилоти ибтидоӣ дар Федератсияи Русия дар кишварҳои рӯ ба тараққи дар Осиё авлавиёт дорад.

Таҳсилоти ибтидоӣ дар Ҷопон хусусиятҳои худро дорад. Таҳсилоти ибтидоӣ дар ин кишвар 6 сол аст ва ба мактабҳои ибтидоии давлатӣ ва хусусӣ тақсим мешавад. Ғояи миллии дар таҳсилоти ибтидоии Ҷопон авлавиёт дорад, ки дар он забони ҷопонӣ ҳамчун муқаммалтарин забон таълим дода мешавад.

Дар ин кишвар фанҳои зерин дар таҳсилоти ибтидоӣ таълим дода мешаванд:

- забони ҷопонӣ;
- арифметика;
- мусиқӣ;
- санъат (театр ва кино)
- тарбияи ҷисмонӣ;
- асосҳои ҳаёт.

Илова бар ин, дар мактабҳои ибтидоии хусусии Ҷопон дарси теология ва ахлоқи дунявӣ таълим дода мешавад.

Мактабҳои ибтидоии Ҷопон рақамгузорӣ нашудаанд, аммо ба номи минтақаи мавриди ҳадаф номгузорӣ шудаанд. Масалан, дар як ҳуди Токио зиёда аз ҳазор мактаби ибтидоӣ мавҷуд аст, ки онро мактабҳои ибтидоии Токио номидаанд. Дар ҳамин ҳол, дар мактабҳои ибтидоии хусусӣ баъзан писарону духтаронро алоҳида таълим медиҳанд.

Дар ин кишвар китобҳои дарсии ягона барои таҳсилоти ибтидоӣ вучуд надоранд. Ҳар як минтақа китобҳои дарсии худро

дорад. Аммо тамоми китобҳои дарсӣ бояд бо рӯҳияи миллии Ҷопон фаро гирифта шаванд.

Ҳамин тавр, дар давлатҳои мутараққӣ таҷрибаи ташкили таҳсилоти ибтидоӣ дар асоси интегратсия мавҷуданд ва омӯзиши онҳо барои омӯзгорони ояндаи синфҳои ибтидоӣ аҳамият дорад.

Саволҳо барои омӯзиши мустақилона:

1. Хусусиятҳои интегратсияи таҳсилоти ибтидоӣ дар давлатҳои Аврупо кадомҳоянд?
2. Хусусиятҳои интегратсияи ташкили таҳсилоти ибтидоиро дар мамлаҳати Америка медонед?
3. Интегратсияи таҳсилоти ибтидоӣ дар мамлаҳати Осиё чиро дар назар доред?
4. Хусусиятҳои умумии таҳсилоти ибтидоӣ дар давлатҳои пешрафта кадомҳоянд?

Супориш: амалияи педагогӣ

Асосҳои интегратсияи таҳсилоти ибтидоиро дар кишварҳои Аврупо омӯzed.

Хусусиятҳои ташкили таҳсилоти ибтидоиро дар Амрико ҷамъбаст кунед.

Асосҳои ташкили таълими ибтидоиро дар Осиё омӯzed.

Мавзӯи 30: Арзёбии интегратсионии самаранокии таълими ибтидоӣ

Нақша:

1. Мазмуни арзёбии интегратсия.
2. Механизмҳои баҳодихии маҷмӯии самаранокии таълими ибтидоӣ.
3. Нишондиҳандаҳои баҳодихии маҷмӯии самаранокии таълими ибтидоӣ.

Возсаҳои калидӣ: интегратсия, таълим, ибтидоӣ, самаранокиӣ, арзёбӣ, дониш, маҳорат, салоҳият.

Мазмуни арзёбии интегратсия. Интегратсия раванди баҳодихии ҳадафҳо ва омилҳои таълим дар маҷмӯъ мебошад. Раванди арзёбӣ ба инҳо тамаркуз мекунад:

- мунтазам азхуд кардани дониш;
 - дар сатҳи пешбинишаванда аз худ намудани ҳар як фан;
 - он чизеро, ки азхуд кардаанд, дар амал татбиқ карда тавонанд;
 - инкишофи ахлоқ ва ҷаҳонбинӣ дар натиҷаи азхудкунӣ.
- Ин талабот барои баҳодихии маҳорати хонандагон ва самаранокии таълими ибтидоӣ истифода мешаванд.
- Баҳодихии ҳамгирошудаи таҳсилоти ибтидоӣ дорои хусусиятҳои зерин мебошад:

- шароити ташкили таълими ибтидоӣ;
 - асосҳои ташкили таълими ибтидоӣ;
 - сатҳи самаранокии таҳсилоти ибтидоӣ;
 - дараҷаи бо қадрдо таъмин намудани таълими ибтидоӣ.
- Дар асоси ин талабот баҳодихии маҷмӯии таълим гузаронида мешавад. Дар ин ҳолат давлат ташаббускори баҳодихӣ мебошад.
- Имрӯзҳо дар Ўзбекистон мактабҳои хусусӣ ривоч ёфта истодааст. Онҳо тибқи стандартҳои давлатии таҳсилоти ибтидоӣ фаъолият мекунанд. Айни замон аз тарафи дар назди Вазорати Ҷумҳури Ўзбекистон инспексияи назорати сифати таълим мактабҳои хусусӣ дар асоси талаботи боло ҳар 3 сол як маротиба тафтиш карда мешаванд. Мақсади асосӣ ин таъмини босифат ва босифати таҳсилоти ибтидоӣ мебошад.

Ба фикри мо, бояд методикаи баҳодихии комплексии таълими ибтидоӣ тартиб дода шавад.

Механизмҳои баҳодихии маҷмӯии самаранокии таълими ибтидоӣ. Имрӯз дар Ўзбекистон таҳсилоти ибтидоӣ дар асоси стандартҳои миллий ва байналмилалӣ инкишоф ёфтааст. Аз ин рӯ,

таҳияи механизмҳои баҳодихии маҷмӯии самаранокии таҳсилоти ибтидоӣ ба мақсад мувофиқ аст.

Мақсади баҳодихии маҷмӯии самаранокии таҳсилоти ибтидоӣ таъмини рушди босифати ин навъи таҳсилот мебошад. Вобаста ба ин, вазифаҳои баҳодихии маҷмӯии самаранокии таълими ибтидоӣ иборатанд аз:

- омӯзиши вазъи таҳсилоти ибтидоӣ;
- муайян намудани сифати таҳсилоти ибтидоӣ;
- оптимизатсияи фанҳои таҳсилоти ибтидоӣ;
- баланд бардоштани салоҳияти омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ;
- демократикунони идоракунии таълими ибтидоӣ.

Маҳз тавассути татбиқи ин вазифаҳо стратегияи рушди минбаъдаи таҳсилоти ибтидоӣ таҳия карда мешавад.

Дар баҳодихии маҷмӯии самаранокии таълими ибтидоӣ иштироки инҳо муҳим аст:

- хулосаи коршиносони ватанию хориҷӣ;
- андешаи мутахассисони ботачриба ва бомаҳорат;
- баҳодихии марказҳои илмӣ ва таълимӣ;
- дастгирии мутахассисони илмию педагогии таълими ибтидоӣ.

Ин иштирокчиён дар баҳодихии объективии ҳар як марҳилаи таҳсилоти ибтидоӣ иштирок мекунанд. Аз рӯи хулосаҳои онҳо сатҳи самаранокии таълими ибтидоӣ баҳо дода, заминаи рушди миқбаъдаи он таҳия карда мешавад.

Нишондиҳандаҳои баҳодихии маҷмӯии самаранокии таълими ибтидоӣ. Зарурати таҳияи нишондиҳандаҳои баҳодихии маҷмӯии самаранокии таълими ибтидоӣ дар Ўзбекистони муосир ба миён омадааст.

Нишондиҳанда ин арзёбии вазъият ё сатҳи мушаххас аст. Вобаста ба ин, ҳангоми баҳодихии маҷмӯии самаранокии таълими ибтидоӣ нишондиҳандаҳои зерин бояд истифода шаванд:

- 1) риояи талаботи муқаррарнамудаи давлати оид ба таҳсилоти ибтидоӣ;
- 2) самаранокии стандартҳои давлатии таҳсилоти ибтидоӣ;

3) сатҳи маблағгузори таҳсилоти ибтидоӣ;

4) дараҷаи бо кадрҳои маълумоти ибтидоӣ бо маълумоти олии таъмин намудани;

5) оптимизатсияи нақшаҳои таълимӣ, барномаҳо ва китобҳои дарсии таҳсилоти ибтидоӣ;

6) самаранокии технологияҳои муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ ва педагогӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ;

7) дараҷаи азхудкунии хонандагони синфҳои ибтидоӣ;

8) дараҷаи тайёрии хонандагони синфҳои ибтидоӣ ба таълими минбаъда;

9) дараҷаи иҷтимоии хонандагони синфҳои ибтидоӣ;

10) вазъи тадриҷан инкишофи ҷараёни таълими ибтидоӣ.

Маҳз дар асоси ҳамин нишондиҳандаҳои самаранокии таълими ибтидоӣ муттаҳид карда мешавад.

Дар натиҷаи арзёбии ҳамгирошуда, инҳо таҳия карда мешаванд:

- стратегияи рушди таҳсилоти ибтидоӣ;
- оптимизатсияи синфҳои таҳсилоти ибтидоӣ;
- ташкили насли нави китобҳои дарсии таҳсилоти ибтидоӣ;
- асосҳои ташаккули салоҳияти омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ.

Ин усул барои баланд бардоштани самаранокии таълими ибтидоӣ имконият фароҳам меорад.

Ҳамин тарик, баҳодихии маҷмӯии самаранокии таҳсилоти ибтидоӣ хусусиятҳои хоси худро дорад, ки онҳоро омӯзгорони ояндаи синфҳои ибтидоӣ аз худ мекунанд.

Саволҳо барои омӯзиши мустакилона:

1. Мазмуни баҳодихии ҳамгирошуда чиро дар назар доред?
2. Механизмҳои интегратсияи самаранокии таҳсилоти ибтидоӣ кадомҳоянд?
3. Нишондиҳандаҳои баҳодихии маҷмӯии самаранокии таҳсилоти ибтидоӣ кадомҳоянд?

4. Мақсади асосии баҳодиҳии маҷмӯии самаранокии таълими ибтидоӣ чист?

Супориш: амалияи педагогӣ

Мундариҷаи баҳодиҳии интегратсияро омӯzed.

Механизмҳои баҳодиҳии маҷмӯии самаранокии таълими ибтидоиро азҳуд кунанд.

Нишондиҳандаҳои баҳодиҳии маҷмӯии самаранокии таълими ибтидоиро ҷамъбаст кунед.

СУПОРИШҶО БАРОИ ОМУЗИШИ МУСТАҚИЛОНА

1. Мафҳуми “Педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ”
2. Методикаи таълими ибтидоӣ
3. Тамоюлҳои муосири таҳсилоти ибтидоӣ
4. Таъсири қонунҳои умумӣ ба инкишофи шахсият
5. Омилҳои, ки ба инкишофи шахс таъсир мерасонанд
6. Ташҳиси инкишофи шахсият
7. Таърихи педагогикаи таълими ибтидоии Ёзбекистон
8. Таърихи педагогикаи таълими ибтидоии халқҳои ҷаҳон
9. Тамоюлҳои муосири инкишофи педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ
10. Образи муаллими ояндаи синфҳои ибтидоӣ
11. Омӯзиши касбии муаллими ояндаи синфҳои ибтидоӣ
12. Самти муаллими ояндаи синфҳои ибтидоӣ
13. Ташкили таълими ибтидоӣ
14. Таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ
15. Мушкилоти педагоги дар таҳсилоти ибтидоӣ ва рафъи онҳо
16. Мафҳуми дидактика
17. Хусусиятҳои дидактикаи таҳсилоти ибтидоӣ
18. Самаранокии дидактикаи таълими ибтидоӣ.
19. Қонунҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ
20. Намудҳои таълим дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ
21. Методикаи таълими педагогика дар таълими ибтидоӣ
22. Роҳҳои ташкили таълими ибтидоӣ
23. Усулҳои ташкили таълими ибтидоӣ
24. Дарс – ҳамчун шакли асосии таҳсилоти ибтидоӣ
25. Асосҳои санҷиши дониши хонандагон
26. Механизмҳои санҷиши дониши хонандагон
27. Методикаи баҳодиҳии дониши хонандагон.
28. Мазмуни раванди таълим
29. Принципҳои раванди таълим
30. Усулҳои раванди таълим.

31. Мазмуни раванди таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ
32. Воситаҳои таълими дар таҳсилоти ибтидоӣ
33. Намудҳои таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ
34. Зарурати пурзӯр намудани раванди таълим дар таълими ибтидоӣ
35. Гуманизатсияи раванди таълим дар таълими ибтидоӣ
36. Демократикунони чараҳои таълим дар таълими ибтидоӣ
37. Мазмуни мафҳуми инноватсия
38. Инноватсия дар таълими ибтидоӣ
39. Таҷрибаи татбиқи инноватсияҳо дар таҳсилоти ибтидоӣ
40. Маҳорати навоаронаи муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ
41. Саъю кушиши навоаронаи муаллимони синфҳои ибтидоӣ
42. Баҳодихии фаъолияти инноватсионии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ
43. Концепсияи интегратсия
44. Мазмуни интегратсия дар таҳсилоти ибтидоӣ
45. Асосҳои фаъолияти интегратсионии муаллими синфҳои ибтидоӣ
46. Концепсияи курси муттаҳидшуда
47. Намудҳои дарсҳои муттаҳидшуда
48. Хусусиятҳои самаранокии дарсҳои ҳамгирошуда

ЛУҒАТ

Аксиология – маҷмӯи арзишҳо дар таълими педагогӣ мебошад, ки ба ақидаҳо, мафҳумҳо ва андешаҳои миллӣ, маънавий ва моддӣ асос ёфтааст. Аксиологияи педагогӣ арзишҳои асосии таълим, таълим ва тарбияро ифода мекунад, ки дар он шахс объекти асосии савод, таълим ва тарбия мебошад.

Аннотатсия – ин баҳои мусбат ё манфӣ ба раванди таълим ва самаранокии онҳо дар таълими педагогӣ мебошад. Дар эзоҳ рақиб пешниҳодҳои худро баён мекунад ва муаллиф ҳақ дорад ин пешниҳодҳоро қабул ё рад кунад.

Акмеология – як соҳаи маорифи педагогӣ буда, саломатии хонандагон, муҳити солими таълим ва самтҳои асосии таълимро меомӯзад. Акмеологияи педагогӣ вазъи саломатии ҷисмонӣ, рӯҳӣ ва эстетикӣ омӯзгорон ва хонандагонро меомӯзад. Дар тадқиқоти акмеологӣ сифати таълим аз рӯи нишондиҳандаҳои саломатӣ баҳо дода мешуд ва аз ин рӯ равишҳои акмеологӣ сатҳи баланди дониши педагогӣ мебошанд.

Таҳсилоти ибтидоӣ – дар раванди таълиму тарбияи муосир, таҳсилоти ибтидоӣ зинаи аввали таҳсилоти миёнаи умумӣ мебошад. Дар таълими ибтидоӣ саводнокии, донишомӯзӣ ва маҳорати педагогии хонандагон ташаккул меёбад. Таълими ибтидоии Ўзбекистон асосҳои асосҳои гуманитарӣ, илмҳои табиӣ ва табиатшиносиро меомӯзад. Аз соли 2017 дар Ўзбекистон вазифаи саводнокии таълими ибтидоӣ ба сатҳи томактабӣ гузаронида шуд. Дар натиҷа дар Ўзбекистон фанҳои таълими ибтидоӣ диверсификатсия шуда, мувофиқи он фанҳои ба ҳам наздик наздик карда шуда, планҳои таълим умумӣ карда шуданд. Дар Барномаи таълими миллӣ, ки аз моҳи март соли 2021 ҷорӣ шудааст, ҳадафҳои асосии таълими ибтидоӣ додани донишҳои ибтидоӣ аз фанҳои гуногун, ташаккули малакаҳои маънавию ахлоқии хонандагон ва ташаккули салоҳияти онҳо мебошад. Ба замми ин, аз соли 2020-2021сар карда дар муассисаҳои таълими ибтидоии Ўзбекистон ба ҷои фанҳои “Эҳсоси Ватан» ва

«Одобнома» фанни «Тарбия» чорӣ карда шуд. Ин падидаи нав дар таърих ва таҷрибаи таълими ибтидоии Ўзбекистон аст.

Педагогикаи таълими ибтидоӣ – ин фан дар заминаи Педагогикаи умумӣ ташаккул ёфтааст, ки дар асри 20 ба усулҳои илмӣ, назариявӣ ва амалӣ асос ёфтааст. Чузъҳои таркибии педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ раванди таълим дар таълими ибтидоӣ, таълими дидактика ва назарияи тарбия мебошанд. Дар солҳои истиқлолият дар Ўзбекистон корҳои тадқиқотӣ дар ин самт оғоз ёфт. Вобаста ба ин, назарияи таълими педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ ба принципҳои педагогикаи умумӣ, дидактикаи он ба назарияи таълими таҳсилоти ибтидоӣ ва назарияи тарбия ба шахсияти хонанда дар таҳсилоти ибтидоӣ асос ёфтаанд. тарбия кардан дар марҳилаи барвақт аз ҷиҳати флот, ахлоқӣ, ҷисмонӣ ва руҳӣ. Асосҳои методологияи тадқиқоти педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ ташаккул меёбанд.

Интегратсия – дар таҳсилоти ибтидоӣ ҳамгири ва вобастагии байни фанҳои таҳсилоти ибтидоӣ, раванди таълим ва фаъолияти таълими бо дигар зинаҳои таълим мебошад. Интегратсия дар таҳсилоти ибтидоии муосир ҳамкориро бо муассисаҳои таълимӣ, илмӣ ва истеҳсолӣ низ дорад. Дар баробари ин, раванди интегратсия дар таҳсилоти ибтидоиро маҷмӯи омилҳои фаҳмидан лозим аст, ки ба сифат ва самаранокии таҳсилоти ибтидоӣ таъсир мерасонанд. Имрӯз дар ҷумҳурии мо муаммоҳои интегратсия дар таҳсилоти ибтидоӣ аз нуқтаи назари педагогӣ, сотсиологӣ ва психологӣ таҳқиқ карда мешаванд. Аз ин рӯ, ин раванд ҷузъи ҷудонашавандаи педагогикаи таълими ибтидоӣ мебошад.

Инноватсия – дар таҳсилоти ибтидоӣ мафҳумест, ки идеяҳо, усулҳо, мафҳумҳо, қоидаҳо ва технологияҳои навро ифода мекунад, ки ба раванди таҳсилоти ибтидоӣ чорӣ карда мешаванд. Навовариро дар таҳсилоти ибтидоӣ бояд мутобиқи талаботи замони нав кардани мазмун ва моҳияти таҳсилоти ибтидоӣ донист. Вобаста ба ин, дар шароити нави Ўзбекистон раванди чорӣ намудани равишҳои инноватсионии таҳсилоти ибтидоӣ дар заминаи таҷрибаи

педагогии миллӣ ва анъанаҳои байналмилалӣ педагогӣ идома дорад. Раванди навоарӣ дар таълими ибтидоӣ яке аз ҷузъҳои таркибии педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ мебошад.

Муаллимони таҳсилоти ибтидоӣ – мутахассисоне мебошанд, ки дорой маълумоти дахлдор, омодагии касбӣ ва сифатҳои ахлоқӣ мебошанд, ки омӯзгори таҳсилоти ибтидоӣ эътироф шудаанд. Ин талаб мекунад, ки муаллими синфҳои ибтидоӣ дорой дониши назариявӣ дахлдор, малакаҳои амалӣ, маҳорати методӣ ва салоҳияти амалиётӣ бошад. Дар таҳсилоти ибтидоии муосир чанд гурӯҳи омӯзгорон мавҷуд аст, вале талаботи касби ва ахлоқи як аст.

Хонандаи синфҳои ибтидоӣ навраси – 7-11 сола мебошад, ки ба омӯхтан, азхуд кардани малака ва ба даст овардани сифатҳои ахлоқӣ нигаронида шудааст. Ба хонандагони синфҳои ибтидоӣ барой омӯхтан, иҷро кардани супоришҳо ва тавачҷӯх зоҳир кардан таъин карда мешавад. Дар баробари ин, дар таҳсилоти ибтидоӣ ҳуқуқи хонандагон дар мадди аввал қарор дорад. Аз ин рӯ, дар просесси ибтидоии таълим қобилиятҳои ақлӣ, ҷисмонӣ, эҳсосӣ ва эстетикӣ хонандаи синфҳои ибтидоӣ ба назар гирифта мешаванд. Дар шароити Ўзбекистон омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ барой хифзи ҳуқуқи хонандагони синфҳои ибтидоӣ қомилан масъуланд.

Сарвари мактаби ибтидоӣ – омӯзгори касбӣ буда, шахсияти хонандагони 7-11-соларо аз ҷиҳати таълим, тарбия ва амалия ташаккул, хифз ва роҳнамоӣ мекунад. Дар шароити баланд бардоштани мақоми омӯзгор дар Ўзбекистон омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ нақши пешвои мутлақи хонандагонро доранд. Ба гуфтаи ӯ, андеша ва ҳулосаҳои омӯзгори синфҳои ибтидоӣ аз ҷониби волидайн, омӯзгорон ва аҳли ҷомеаи хонандагони синфҳои ибтидоӣ пазируфта хоҳад шуд. Шӯрои маорифи мактаб бо тавсияи муаллими синфҳои ибтидоӣ дар бораи хонандаи синфҳои ибтидоӣ ҳулоса мебарорад.

Гипотеза – ин раванди исботи андешаи нав дар таълими педагогӣ дар асоси натиҷаҳои таҷрибавӣ мебошад. Ин мафҳум ба маънои пешгуи илмӣ истифода мешавад. Дар таҳсилоти ибтидоӣ

фарзия барои баҳодихии сатҳи дониш, маҳорат ва тарбияи хонандагон истифода мешавад, ки дар он сатҳи инкишофи хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар асоси таҳминҳои илмӣ баҳо дода мешавад.

Дарс – шакли асосии таълими ибтидоӣ мебошад. Курс ба қисмҳои муқаддимаӣ, асосӣ ва ниҳой тақсим мешавад. Дар таълими ибтидоии муосир намудҳои зерини дарс истифода мешаванд: дарси донишҳои нав, дарси таҳкими маҳорат, дарси амалигардонии корҳои тарбиявӣ, дарси илмӣ, дарси кластерӣ, дарси навоарона, дарси бинарӣ. Мақсади асосии ин намудҳои дарсҳо аз он иборат аст, ки хонандагони синфҳои ибтидоӣ ба сатҳи пешбинишудаи донишҳои нав, зуд ташаккул додани сифатҳои ахлоқии онҳо ва инкишоф додани қобилияти онҳо. Аз муаллими синфҳои ибтидоӣ талаб карда мешавад, ки услуби таълими худро дошта бошад.

Инсонпарварӣ – яке аз принципҳои асосии таълими ибтидоӣ мебошад. Асоси ин принципро тарбияи фарзанд, афзалияти ҳуқуқи кӯдак, меҳрубонӣ ва инсондӯстӣ ташкил медиҳад. Дар соли 2018 дар Ўзбекистон қорӣ намудани ғояҳои инсонпарварӣ дар таълими ибтидоӣ аз тарафи ЮНЕСКО баҳои баланд дода шуд. Ин баҳогузори эътирофи байналмилалӣ принципи инсонпарварӣ дар системаи таҳсилоти ибтидоӣ мебошад.

Рефлекс – ба рафтор ва муносибатҳои табиӣи хонандагони синфҳои ибтидоӣ дахл дорад. Яке аз вазифаҳои асосии таълими ибтидоӣ ташаккули шавқу рағбати хонандагон ба дониш, майл ба навоарӣ ва рефлексҳои худшиносӣ мебошад. Муваффақ шудан ба ин саводнокии хонандагонро баланд мебардорад.

Стереотип – раванди така ба арзишҳои анъанавӣ ва ботачриба дар таҳсилоти ибтидоӣ мебошад. Масалан, ин як стереотип аст, ки ҳар як хонандаи синфҳои ибтидоӣ маълумот дорад. Аз ин рӯ, тавсия дода мешавад, ки дар адабиёти педагогӣ ва методӣ стереотипҳои мусбат истифода шаванд.

Эҳсосот – ифодаи эҳсосот ва эҳсосоти мусбати хонандагони синфҳои ибтидоӣ мебошад. Раванди таълим ба ташаккули хислатҳои эмотсионалии талабагон нигаронида шуда, ҳадафи он аст, ки ба шуур, равонӣ ва қалби хонандагон таъсири мусбат расонад. Мувофиқи ақидаи психологияи педагогӣ хонандагоне, ки хислатҳои эмотсионалӣ инкишоф ёфтаанд, ба омӯзиш шавқу ҳаваси калон доранд.

Концепсия – маҷмӯи асосҳои илмию педагогии асосҳо, воситаҳо ва технологияҳои таълиму тарбия дар педагогикаи таҳсилоти ибтидоӣ. Концепсия ҳадафҳо, вазифаҳо, роҳҳои татбиқ, усулҳо, технологияҳо ва самтҳои стратегияи таълими ибтидоиро муайян мекунад.

Салоҳият – калимаи латинӣ буда, қобилияти амалӣ дорад. Мутобиқи Низомномаи таҳсилоти миёнаи умумӣ салоҳият маҳсули дониш, маҳорат ва салоҳият буда, қобилияти дар амал татбиқ намудани чизҳои омӯхташро ифода мекунад.

Дониш – маҷмӯи дақиқтарин, ботачриба ва маъмултарин мафҳумҳо, ақидаҳо ва ақидаҳост. Таҳсилоти ибтидоӣ донишҳои ибтидоии асосҳои гуманитарӣ, табиатшиносӣ ва илмро медиҳад. Баҳодихии дониш дар асоси меъёрҳои рушди зеҳнии хонандагон сурат мегирад.

Маҳорат – мафҳуми дониши хонандагони синфҳои ибтидоӣ мебошад, ки дар он хонандагон бояд асосҳои донишро аз рӯи фанҳо мутобиқи стандартҳои давлатии таҳсилоти ибтидоӣ аз худ кунанд. Яке аз вазифаҳои асосии таълими ибтидоӣ ташаккул додани дониш, фаҳмиш, хониш ва маҳорати азхудкунии хонандагони 7-11 сола мебошад.

Таҳассус – маҳорати ба даст овардани донишҳои муайян, малакаҳои ахлоқӣ ва малакаҳои рафторӣ мебошад. Дар таълими ибтидоӣ маҳорати саводнокии хонандагон ташаккул ёфта, хонандагон бо малакаҳои таълимии оянда мучаҳҳаз мегарданд. Таҳассус дар баробари мафҳумҳои дониш, малака ва салоҳият яке аз масъалаҳои асосии таҳсилоти ибтидоӣ мебошад.

АДАБИЁТҲОИ ТАВСИЯШУДА

1. Жабборова О., Умарова З., Бобоходжаева Л. Бошланғич таълим педагогикаси, инновация ва интегратсияси. Дарслик. – Т.: “Ишонли ҳамкор”. 2021.
2. Michael Uljens. School Didactics and Learning: A School Didactic Model Framing an Analysis of Pedagogical Implications of Learning Theory. 2008.
3. Р.А.Мавлонова, О.Тўраева, К.М.Холикбердийев. Педагогика. Дарслик. – Т.: ўқитувчи. 2008.
4. Р.А.Мавлонова, Н.Ҳ.Воҳидова, Н.Ҳ.Рахмонқулова. Педагогика назарияси ва тарихи. Дарслик. – Т.: Фан ва технологиялар. 2010.
5. К.Хошимов, С.Очилов. ўзбек педагогикаси антологияси. ўқув қўлланма. – Т.: ўқитувчи. 2010.

Адабиётҳои иловагӣ:

1. Каримчонов А., Очилов Ф.И. Бошланғич таълимда таълим-тарбия муаммолари. Тошкент. Ирфон. 2021.
2. Р.А.Мавлонова, Д.Абдурахимова. Педагогик маҳорат. ўқув қўлланма. – Т.: Фан ва технология. 2012.
3. С.Нишонава, М.Имомова, Р.Хасанов. Педагогика тарихи. Дарслик. – Т.: ўқитувчи. 1996.
4. М.Очилов. Муаллим – қалб меъмори. ўқув қўлланма. – Т.: ўқитувчи. 2004.
5. Бардовская Н., Реан А. Педагогика. – СПб.: Питер. 2001.

Сайти интернет:

1. <http://www.cspu.uz>
2. <http://Ziyonet.uz>
3. <http://edu.uz>
4. <http://www.nadlib.uz>

196

Фариддун Изатуллоевич ОЧИЛОВ
Зухра Абдурахмановна УМАРОВА

ПЕДАГОГИКАИ ТАЪЛИМИ ИБТИДОЙ, ИННОВАТСИЯ ВА ИНТЕГРАТСИЯ

(Китоби дарсӣ барои донишомӯзони бакалавриати
60110500 – «Таълими ибтидоӣ»)

Muharrir: X. Tahirov
Texnik muharrir: S. Meliquziyeva
Musahhih: M. Yunusova
Sahifalovchi: A. Muhammad

Nashr lits. №2244. 25.08.2020.

Bosishga ruxsat etildi

Bichimi 60x84 1/16. Ofset qog'oz. "Times New Roman"
garnituras. Hisob-nashr tabog'i 16
Adadi 100 dona. Buyurtma №1568694

"City of book" MCHJ bosmaxonasida chop etildi.

197

9 17899101941375

